

Edunvalvontaprosessi käräjäoikeudessa

Anna Vlasoff

Opinnäytetyö, AMK

Toukokuu 2022

Liiketalouden ala

Liiketalouden tutkinto-ohjelma, juridiikka

Vlasoff, Anna

Edunvalvontaprosessi käräjäoikeudessa.

Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Toukokuu 2022, 91 sivua.

Liiketalouden ala. Liiketalouden tutkinto-ohjelma, juridiikka. Opinnäytetyö AMK.

Julkaisun kieli: suomi

Julkaisulupa avoimessa verkossa: kyllä

Tiivistelmä

Tutkimuksen pohjana oli Pohjois-Savon käräjäoikeudesta saatu toimeksianto koskien edunvalvonta-asioiden käsittelyä. Toimeksiannon taustalla oli se, että Pohjois-Savon käräjäoikeudella oli tarve saada yhtenäinen, kaikkia käräjäsihteereitä palveleva tietolähde siitä, miten edunvalvontaprosessi etenee käräjäoikeudessa alusta loppuun saakka käräjäsihteerin näkökulmasta. Tutkimusongelma, jota tutkimuksen avulla lähdettiin ratkaisemaan, oli: miten lainsäädännössä säännellään edunvalvonta-asioiden käsittelystä tuomioistuimessa? Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää edunvalvonta-asioiden prosessia koskevaa lainsäädäntöä ja perehtyä edunvalvonta-asioiden käsittelyyn käräjäoikeudessa. Toimeksiannon päätteeksi valmistui Pohjois-Savon käräjäoikeuden käräjäsihteereiden käyttöön edunvalvonta-asioita koskeva ohje: Edunvalvonta käsikirja.

Tutkimus toteutettiin lainopillisena tutkimuksena, sanamuodon mukaisen tulkinnan sekä kyselytutkimuksen menetelmin. Laintulkinnan avulla selvitettiin edunvalvonta-asioiden käsittelyä koskevien oikeussäännösten sisältöä. Kyselytutkimuksen avulla selvitettiin käräjäsihteereiden kokemuksia edunvalvonta-asioiden käsittelystä Pohjois-Savon käräjäoikeudessa. Tutkimustuloksista voidaan todeta, että kaikista käräjäoikeudessa käsiteltävistä edunvalvonta-asioista saatiin koostettua loogisesti etenevä ja edunvalvontaprosessia kattavasti käsittelevä kuvaus. Lisäksi tutkimustuloksista selviää, että kyselytutkimuksen avulla saatiin tarpeellista tietoa siitä, millaiseksi käräjäsihteerit kokivat edunvalvontaprosessin kyselyn toteutuksen aikoihin.

Tutkimuksen johtopäätöksenä voidaan todeta, että käräjäoikeuden edunvalvontaprosessissa tulee noudattavaksi useita eri oikeussäännöksiä, joilla pyritään turvaamaan asiaan osallisten oikeusturva. Tärkeimpiä oikeussäännöksiä oikeusturvan kannalta ovat etenkin holhoustoimilain 8 luvun oikeudenkäyntiä koskevat sekä oikeudenkäymiskaaren 8 luvun hakemusasioiden käsittelyä koskevat säännökset. Edunvalvonta-asiat ovat usein kiireellisiä, sillä se, jonka edunvalvomisesta on kysymys, on usein sellaisessa tilassa, ettei pysty itse huolehtimaan omaisuudestaan ja taloudellisista asioistaan. Käräjäoikeuden tulisikin käsitellä edunvalvonta-asiat suhteellisen joutuisasti, unohtamatta kuitenkaan asiaan osallisten oikeuksia.

Avainsanat (asiasanat)

Edunvalvonta, hakemusasiat, tuomioistuin, käräjäoikeus, käräjäsihteeri, laki holhoustoimesta

Muut tiedot (salassa pidettävät liitteet)

Vlasoff, Anna

Guardianship process at the District Court

Jyväskylä: JAMK University of Applied Sciences, May 2022, 91 pages.

Business Administration, Bachelor of Business Administration. Bachelor's thesis.

Permission for open access publication: Yes

Language of publication: Finnish

Abstract

The basis of the study is an assignment received from the Pohjois-Savo District Court regarding the handling of guardianship matters. The background to the assignment was Pohjois-Savo District Court's need for the to have a unified source of information for all district secretaries on how the guardianship process in the district court progresses from start to finish from the district secretary's point of view. The research was used to solve the following research problem: how does the law regulate the handling of guardianship matters in court? The aim of the study was to find out the legislation concerning the process of guardianship matters and to get acquainted with the handling of guardianship matters in the district court. At the end of the assignment, an instruction on guardianship matters was completed for the use of district secretaries of the Pohjois-Savo District Court.

The study was conducted as a legal study using the methods of literal interpretation of law and questionnaire survey. The interpretation of the law was used to clarify the content of the legal provisions on the handling of guardianship matters. The district secretaries' experiences of handling guardianship issues in the Pohjois-Savo District Court were investigated with the help of a questionnaire survey. It can be stated from the results of the research, that from all the guardianship matters dealt with in the district court was compiled a logically progressive theory covering the whole process of guardianship. In addition, the results of the questionnaire survey show that the survey provided the essential information on how the district secretaries perceived the guardianship process at the time of the survey.

The conclusion of the research is that several different legal regulations will have to be complied with in the district court's guardianship process in order to ensure the legal security of the parties involved. The most important legal regulations in terms of legal security are the regulations concerning the proceedings in Chapter 8 of the Guardianship Act and the regulations concerning the petitionary matter in Chapter 8 of the Code of Judicial Procedure. Guardianship matters are often urgent, as individual is often in such a state, that he or she is unable to take care of his or her own property and financial affairs. Therefore, the District Court should deal with guardianship matters on a relatively prompt basis, without losing sight of the rights of the parties involved.

Keywords/tags (subjects)

Guardianship, petitionary matters, court of justice, district court, district secretary, Guardianship Services Act.

Miscellaneous (Confidential information)

Sisältö

1	JOHDANTO	5
2	EDUNVALVONNAN MÄÄRITELMÄT JA LAINSÄÄDÄNTÖ	7
3	EDUNVALVONTA-ASIOIDEN KÄSITTELY TUOMIOISTUIMESSA	9
3.1	Vireillepano	10
3.2	Hakemus.....	12
3.3	Käräjäoikeuden kokoonpano edunvalvonta-asiassa.....	14
3.4	Ratkaisu	14
3.4.1	Käsittelymaksu ja muutoksenhaku	15
4	EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMINEN TUOMIOISTUIMESSA	17
4.1	Edunvalvojan määrääminen täysi-ikäiselle	17
4.1.1	Väliaikainen määräys	23
4.2	Kuuleminen	24
4.2.1	Päämiehen kuuleminen	26
4.2.2	Puolison kuuleminen	34
4.2.3	Muiden läheisten kuuleminen	35
4.2.4	Muiden asiaan osallisten kuuleminen	36
4.3	Riitainen edunvalvonta-asia	38
4.3.1	Istuntoon kutsuminen	38
4.3.2	Pääkäsittely.....	39
4.4	Edunvalvojan sijaisen määrääminen.....	40
4.4.1	Edunvalvojan määrääminen eturistiriidan vuoksi erityissäännöksen perusteella	41
4.5	Esitutkintalain perusteella määrättävä edunvalvoja (ETL 4:8.1)	42
4.6	Prosessiedunvalvoja	44
4.7	Muut edunvalvonnan järjestämisen tavat	46
5	TUTKIMUSTULOKSET	47
5.1	Edunvalvontaa koskeva lainsäädäntö	47
5.2	Käräjäsihteereiden kokemuksia edunvalvontaprosessista	52
6	POHDINTA	56
6.1	Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimusaihe	59

LÄHTEET	60
LIITTEET	63
Liite 1. Edunvalvonta-asioiden käsikirja	63
Liite 2. Kyselylomake kärjäsihteereille	89
Kuviot	
Kuvio 1. Kärjäsihteereiden käsittelemät edunvalvonta-asiat	53
Kuvio 2. Ongelmat edunvalvonta-asioiden käsittelyssä	55
Kuvio 3. Ohjeiden toivottu sisältö	56

1 JOHDANTO

Edunvalvontaoikeudelliset hakemusasiat jakautuvat tuomioistuimen sekä holhousviranomaisen toimivaltaan kuuluviin asioihin. Tuomioistuimessa käsiteltäviä edunvalvonta-asioita ovat yleensä edunvalvojan määräämistä sekä toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevat asiat (Välimäki 143–144). Yleisiä tuomioistuimia ovat kärjäoikeudet, hovioikeudet sekä korkein oikeus. Kärjäoikeudet ovat alioikeuksia, jotka ensimmäisenä oikeusasteena käsittelevät ja ratkaisevat rikos-, riita- ja hakemusasioita. (Yleiset tuomioistuimet 2011.) Edunvalvonta-asiat käsitellään kärjäoikeudessa hakemusasioina. Vuonna 2021 Pohjois-Savon kärjäoikeudessa tuli vireille 473 edunvalvonta-asiaa ja niiden keskimääräinen käsittelyaika oli noin kaksi ja puoli kuukautta. Edunvalvonta-asioita ratkaisevat kärjäoikeudessa niin kärjätuomarit kuin kärjänotaaritkin kärjäsihteerien avustuksella. Kärjäsihteerin työ edunvalvonta-asioiden parissa sisältää tehtäviä koko edunvalvonta prosessin elinkaaren ajalta, aina asian vireille tulosta ratkaisun antamiseen. Vaikka tuomari tai notaari on aina pääasiallisessa vastuussa siitä, miten edunvalvonta-asiassa menetellään, myös sihteerin työ sisältää paljon sellaisia työvaiheita, joissa lainsäännösten tuntemuksesta on hyötyä.

Toimeksianto sekä aihe opinnäytetyölle oli saatu Pohjois-Savon kärjäoikeudesta. Olen työskennellyt Pohjois-Savon kärjäoikeudessa kärjäsihteerinä vuoden ajan ja tuona aikana päässyt käsittelemään lähes kaikkia edunvalvonta-asioiden muotoja, joita tuomioistuimissa käsitellään. Aiheeksi valikoitui kärjäoikeuden tarpeesta ja omasta mielenkiinnostani edunvalvonta-asiat. Toimeksiantona oli laatia edunvalvonta-asioita koskeva ohje kärjäsihteereiden käyttöön. (Ks. liite 1.) Aihe oli ajankohtainen, sillä opinnäytetyön kirjoittamisen aikaan Pohjois-Savon kärjäoikeudessa tehtiin töiden uudelleen järjestelyä, jonka seurauksena edunvalvonta-asioiden käsittely siirtyi osittain sihteeriryhmältä toiselle. Virastolla ei myöskään ollut ennestään olemassa kattavaa ohjetta edunvalvonta-asioista. Toiveena oli, että ohje laadittaisiin käsikirjan muotoon ja, että sitä voitaisiin hyödyntää niin uusien työntekijöiden perehdytysmateriaalina kuin muidenkin työntekijöiden työn tukena. Käsikirjassa neuvottaisiin yksityiskohtaisesti vaihe vaiheelta mitä missäkin eri edunvalvonta-asiassa tulee tehdä oikeusprosessin tietyssä vaiheessa. Näin käsikirjalla olisi myös sihteereiden työtapoja yhtenäistävä vaikutus.

Opinnäytetyössä haettiin vastausta seuraavaan tutkimusongelmaan: miten lainsäädännössä säännellään edunvalvonta-asioiden käsittelystä tuomioistuimessa? Opinnäytetyössä tarkastellaan muun muassa hakijalegitimaatiota, kuulemista sekä itse tuomioistuinta koskevia säännöksiä. Tärkeimpiä säännöksiä tutkimuksen kannalta ovat laki holhoustoimesta (442/1999) sekä oikeudenkäymiskaari (4/1734). Opinnäytetyössä keskitytään etenkin sellaisiin edunvalvontaa koskeviin säännöksiin ja käsitteisiin, jotka ovat keskeisessä roolissa kärjäsihteerin työn kannalta. Lisäksi opinnäytetyössä tarkastellaan muutamia oikeustapauksia ja pohditaan niitä edunvalvonta-asioiden käsittelyn kannalta. Opinnäytetyön tavoitteena ei ole tuottaa uutta tietoa edunvalvontaprosessista kärjäoikeudessa, vaan koota yhteen edunvalvontaprosessin taustalla olevia säännöksiä ja tulkita niitä. Tutkimus on rajattu koskemaan vain tuomioistuimessa käsiteltäviä edunvalvonta-asioita ja niitä koskevaa oikeudenkäyntimenettelyä. Näin ollen tutkimuksen ulkopuolelle jäävät esimerkiksi edunvalvontajärjestelmää, edunvalvojan toimintaa ja edunvalvonta-asioiden käsittelyä holhousviranomaisessa koskevat asiat.

Lainopillisen tutkimuksen keskeisiä tehtäviä ovat tulkinta eli oikeussääntöjen sisällön selvittäminen sekä oikeussäännösten systematisointi (Aarnio 2006, 238). Tämä opinnäytetyö on lainopillinen ja menetelmänä käytetään sanamuodon mukaista tulkintaa. Lisäksi empiirisenä menetelmänä käytetään kyselytutkimusta, jonka avulla tarkastellaan kärjäsihteerien toimintaa edunvalvonta-asioiden parissa sekä heidän mielipiteitään niihin liittyen. Aarnion (2006, 296) mukaan Jerzy Wróblewski (1991) on luonnehtinut sanamuodon mukaisuutta selvänä tai ilmeisenä merkityksenä, jolloin tulkinta on tarpeetonta. Lisäksi sanamuodon mukaisuus voi Wróblewskin (1991) mukaan tarkoittaa tekstistä kielen normaalikäytännöistä tai sanakirjamerkityksestä tulkittua merkitystä tai ilmaisun kieliopillista merkitystä.

Työssä ensisijaisena lähteenä on käytetty voimassa olevaa lainsäädäntöä, lain esitöitä sekä oikeuskirjallisuutta ja oikeuskäytäntöä. Lisäksi aineistoa on kerätty toimeksiantona toteutettavaa käsikirjaa varten erilaisista kärjäoikeuden asiakirjoista ja tietojärjestelmien ohjeista. Koska aihetta käsitellään kärjäsihteerien näkökulmasta, oli perusteltua selvittää kyselytutkimuksen avulla myös kärjäsihteerien käsityksiä ja mielipiteitä edunvalvonta-asioiden prosessista tuomioistuimessa. Kyselytutkimuksen avulla kartoitettiin muun muassa sitä, mitä edunvalvonta-asioita Pohjois-Savon

käräjäoikeudessa työskentelevät kärjäsihteerit ovat käsitelleet, ja mitkä niissä asioissa ovat olleet sellaisia asioita tai työvaiheita, jotka he ovat kokeneet haastaviksi. Lisäksi kyselyn avulla selvitettiin toimeksiantoa eli käsikirjan laatimista ajatellen sitä, millaisen ohjeistuksen sihteerit kokevat olevan eniten hyödyksi edunvalvonta-asioiden käsittelyssä.

2 EDUNVALVONNAN MÄÄRITELMÄT JA LAINSÄÄDÄNTÖ

Edunvalvonta-asiat kuuluvat siviiliprosessiin ja ovat käräjäoikeuksissa yleisesti hakemusasioita. Opinnäytetyössä tarkoitetaan termeillä ”edunvalvonta” kaikkia edunvalvontaa koskevia asioita, joita käsitellään tuomioistuimessa, ”prosessi” tarkoitetaan hakemusasiaa koskevaa lainkäyttömenettelyä ja ”päämies”, jolla viitataan siihen henkilöön, jonka edunvalvomisesta on kysymys. Vaikka ”päämiehestä” voidaan puhua varsinaisesti vasta, kun henkilölle on määrätty edunvalvoja, termien ”se, jonka etua on valvottava” tai ”se, jonka edun valvomisesta on kysymys”, käyttö hankaloittaisi tekstin luettavuutta siinä määrin, että on perusteltua käyttää termiä ”päämies” läpi tekstin.

Yleisin tuomioistuimessa käsiteltävä edunvalvonta-asia on edunvalvojan määrääminen täysi-ikäiselle, joka sairauden tai muun siihen verrattavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan tai huolehtimaan hoitoa vaativista asioistaan. Muita tuomioistuimissa käsiteltäviä edunvalvonta-asioita ovat edunvalvojan määräämistä alaikäiselle tai henkilölle, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu, toimintakelpoisuuden rajoittamista, edunvalvojan sijaisen määräämistä, prosessiedunvalvojan määräämistä, edunvalvojan vapauttamista, edunvalvojan tehtävän muuttamista sekä sen määräämistä lakkaamaan koskevia asioita sekä toimintakelpoisuuden rajoituksen poistamisia tai muuttamisia koskevia asioita. (Tornberg & Kuuliala 2015, 149–150, 273.)

Edunvalvonnan avulla valvotaan sellaisten henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät itse kykene pitämään huolta taloudellisista asioistaan. Edunvalvonnan tarkoituksena on auttaa henkilöä hänen taloudellisten asioidensa hoidossa, taloudellisten etujen valvonnassa sekä esimerkiksi huolenpidon ja hoidon järjestämisessä. (Välimäki 2008, 1.) Edunvalvonnan tarve voi johtua moninaisista syistä, kuten sairaudesta, poissaolosta tai esimerkiksi kehityksen viivästyisestä. Pääsääntöisesti tuomioistuin määrää henkilön edunvalvontatehtävään. (Tornberg & Kuuliala 2015, 4, 49.) Lievin edunvalvonnan muoto on HolhTL 8.1 §:n mukaan määrättävä edunvalvoja, eli yleinen tukeva edunvalvoja,

joka määrätään päämiehen tueksi ja avuksi hänen toimintakelpoisuuteensa puuttumatta (Tornberg & Kuuliala 2015, 279). Mikäli laissa ei ole säädetty toisin, edunvalvojan määrääminen ei estä päämiestä itse tekemästä oikeustoimia tai vallitsemasta omaisuuttaan (L 442/1999, 14 §).

Edunvalvojan määrääminen ei rajoita päämiehen omaa toimintakelpoisuutta, sillä edunvalvoja on ainoastaan päämiehen apuna ja tukena oikeustoimia koskevien päätösten tekemisessä sekä omaisuuden vallitsemisessa. Edunvalvojalla on kuitenkin sama kelpoisuus kuin päämiehelläkin toimia kaikissa niissä päämiehensä taloudellisissa asioissa, joita edunvalvojan määräys koskee. Edunvalvojan määräys voidaan rajata koskemaan tiettyjä määrättyjä asioita, omaisuutta tai oikeustoimia, jolloin puhutaan erityisestä tukevasta edunvalvojasta. Esimerkiksi edunvalvoja, joka on määrätty valvomaan päämiehensä etua ja oikeutta kuolinpesässä, on erityinen tukeva edunvalvoja, jonka kelpoisuus on rajoitettu koskemaan pesän hallintoon ja jakoon liittyviä asioita. Mikäli tällaiseen rajattuun tehtävään määrätty edunvalvoja tekee sellaisen oikeustoimen, joka ei kuulu hänen tehtävänsä, ei oikeustoimi sido päämiestä. (Tornberg & Kuuliala 2015, 279–280.)

Edunvalvontatehtävään määrättävän henkilön tulee olla tehtävään sopiva ja antanut tehtävää varten suostumuksensa. Edunvalvojaksi esitetyn tehtävään sopivuutta arvioitaessa tulee ottaa huomioon taito, kokemus, tehtävän laatu sekä tehtävän laajuus. (L 442/1999, 4§.) Edunvalvontatehtävään määrättyä kutsutaan edunvalvojaksi. Alaikäisyydestä johtuva edunvalvonnan tarve perustuu suoraan lakiin. (Tornberg & Kuuliala 2015, 3–6, 49.) Edunvalvoja voikin määräytyä suoraan lain nojalla, kuten alaikäisyydestä johtuvassa edunvalvonnassa, taikka edunvalvontaa koskevan päätöksen perusteella (Välimäki 2008, 57). Alaikäisten edunvalvojia ovat pääsääntöisesti heidän huoltajansa. Mikäli jompikumpi vanhemmista kuolee, edunvalvojan tehtävää jatkaa eloonjäänyt huoltaja. Täysi-ikäisten edunvalvojia ovat oikeusaputoimistoissa työskentelevät yleiset edunvalvojat tai yksityishenkilöt, kuten esimerkiksi päämiehen läheinen. (Tornberg & Kuuliala 2015, 49–51.)

Edunvalvonta-asioista ja niiden käsittelystä käräjäoikeudessa säännellään ensisijaisesti holhoustoimesta säädettyssä laissa eli holhoustoimilaissa (HolhTL). Holhoustoimilain 69.1 §:n (L 442/1999, 69.1 §) mukaan edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevat asiat

pannaan vireille hakemuksella. Näin ollen kyseisiin asioihin toissijaisesti sovellettavaksi tulevat oikeudenkäymiskaaren (OK) 8 luvun säännökset, jotka koskevat hakemusasioiden käsittelyä sekä myös muut oikeudenkäymiskaaren säännökset, jotka koskevat riita-asioiden käsittelyä ja joita sovelletaan edunvalvonta-asioihin OK 8:4:n ja 8:13:n perusteella (Välimäki 2008, 143–144). Lainsäädännöllisesti edunvalvonta tarkoittaa muutakin, kuin vain holhustoimilain säännösten mukaan aiheutuvia vaikutuksia. Esimerkiksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskeva lainsäädäntö, perhe- ja jäämistöoikeus, kiinteää omaisuutta koskeva erityislainsäädäntö sekä sijoitustoimintaa koskeva lainsäädäntö kietoutuvat vahvasti edunvalvontaan. (Tornberg & Kuuliala 2015, 5.) Myös esimerkiksi esitutkintalaista (ETL), lastensuojelulaista (LSL) ja laista sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (SosAsL) löytyy erityissäännöksiä esimerkiksi hakemislegitimaatiota koskien (Tornberg ja Kuuliala 2015, 171).

3 EDUNVALVONTA-ASIOIDEN KÄSITTELY TUOMIOISTUIMESSA

Edunvalvonta-asiat ovat indispositiivisia asioita, eli asioita, joissa sovinto ei ole sallittu. Asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu, asiaa ei voida ratkaista pelkästään päämiehen suostumuksen tai passiivisuuden perusteella. (Välimäki 2013, 200.) Edunvalvonta-asioita voidaan käsitellä käräjäoikeudessa kansliassa, hakemusasian istunnossa tai riita-asian käsittelyjärjestyksessä. Kansliakäsittely tarkoittaa kirjallista käsittelyä ja muut ovat suullisia käsittelymuotoja. Asian käsittelymuoto määräytyy muun muassa sen mukaan kuullaanko siinä asianosaisia henkilökohtaisesti ja onko asia riittävä. Mikäli asianosaista, todistajaa tai jotain muuta henkilöä on tarve kuulla henkilökohtaisesti, asia tulee käsitellä hakemusasian istunnossa. Jos taas asia on tai osoittautuu jossain vaiheessa riittäväksi, eli asiaan osallinen vastustaa hakemusta perusteella, jota ei ole selvästi pidettävä perusteettomana tai oikeudellisesti merkityksettömänä, asian käsittely jatkuu riita-asian käsittelyjärjestyksessä. Kirjallisessa käsittelyssä voidaan käsitellä vain sellaisia asioita, jotka eivät ole riitaisia eikä niissä ole tarvetta kuulla ketään henkilökohtaisesti. (Välimäki 2008, 145–147.)

Oikeudenkäymiskaaren 8:13 §:n viittaussäännöksen mukaisesti OK 5:6.2 §:n säännöstä sovelletaan myös hakemuslainkäytössä. Sen perusteella edunvalvojan määräämistä, toimintakelpoisuuden rajoittamista tai muuta edunvalvonta-asiaa koskeva selvästi perusteeton hakemus on heti hylättävä

päätöksellä. Käräjäoikeuden tulee ottaa huomioon seuraavat menettelytavat, mikäli edunvalvonta-asiaa koskeva hakemus hylätään heti selvästi perusteettomana. Ensinnäkin käräjäoikeuden tulee kuulla hakijaa hakemuksen perusteettomuudesta kirjallisella lausumapyynnöllä ennen kuin päätös annetaan. Kirjallisessa lausumapyynnössä käräjäoikeus esittää ennakoidun kantansa hakemuksen perusteettomuudesta ja pyytää hakijaa esittämään oman mielipiteensä käräjäoikeuden näkemyksestä. Lausumapyynnössä tulee ilmoittaa hakijalle siitä, että mikäli tämä ei anna kirjallista lausumaa, asia jätetään sillensä. Lausumapyynnöstä tulee myös ilmetä, että käräjäoikeus tulee harkitsemaan hakemuksen hylkäämistä hakijan lausuman perusteella. (Tornberg & Kuuliala 2015, 181-182.)

Hakijan kuuleminen on välttämätöntä, sillä päätös ei saa tulla hakijalle yllätyksenä, vaan hakijalle tulee antaa kuulemisperiaatteen mukaisesti tilaisuus lausua mielipiteensä käräjäoikeuden esiin nostamasta arvioinnista. Lisäksi hakijalle on lähetettävä ilmoitus ratkaisun antamisesta hyvissä ajoin ennen hakemuksen hylkäävän päätöksen antamispäivää hakijan ilmoittamaan prosessioitteen. Ilmoituksella turvataan hakijan oikeus muutoksenhakuun. Myös asiaan osallisella on oikeus saada tuomioistuimelta tieto itseään koskevasta päätöksestä. Näin ollen käräjäoikeuden täytyy lähettää kopio hakemuksen hylkäävästä päätöksestä myös sille, kenelle edunvalvojaa haetaan. Näin hän saa tiedon siitä, että käräjäoikeudessa on ollut vireillä häntä koskeva prosessi. (Tornberg & Kuuliala 2015, 182.)

3.1 Vireillepano

Edunvalvonta-asiat tulevat vireille sillä hetkellä, kun hakemus esitetään joko kansliassa tai istunnossa. Vaikka olosuhteissa tapahtuisi muutos vireillepanon jälkeen, on se käräjäoikeus, jossa asia on pantu vireille, edelleen toimivaltainen asiassa. Tilanteessa, jossa edunvalvonta-asia on tullut vireille alueellisesti väärässä tuomioistuimessa, käräjäoikeus yleensä pyytää hakijalta kirjallisen lausuman, jossa kerrotaan hakemuksen saapuneen väärään käräjäoikeuteen ja pyydetään hakijaa lausumaan asian siirtämisestä alueellisesti oikeaan tuomioistuimeen. Lausumapyynnössä hakijalle ilmoitetaan siitä, että mikäli hakija ei suostu asian siirtämiseen hakemus jätetään tutkimatta. Jotta asia voidaan siirtää toiseen käräjäoikeuteen, hakijalta tarvitaan nimenomainen suostumus, pelkkä lausumatta jättäminen ei ole riittävä peruste. Mikäli hakija ei anna lausumaa asiassa tai ilmoittaa

ettei suostu siirtoon, käräjäoikeus tekee päätöksen tutkimatta jättämisestä ja ilmoittaa hakijalle ratkaisun antamisesta kirjeitse hyvissä ajoin ennen päätöksen antamispäivää. Hakemuksen tutkimatta jättämisessä on kyse lopullisesta päätöksestä, joten siihen on mahdollista hakea muutosta. (Tornberg & Kuuliala 2015, 166–168.)

Edunvalvonta-asioita koskevat säännökset hakemislegitimaatiota koskien löytyvät HolhTL 72 §:stä (Tornberg & Kuuliala 2015, 168). Kyseisen pykälän mukaan edunvalvojan määräämistä ja toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevan hakemuksen on oikeutettu panemaan vireille holhousviranomaisen eli Digi- ja väestötietovirasto (DVV), päämies itse, edunvalvoja, päämiehen edunvalvoja tai läheinen (lapsi, vanhempi, aviopuoliso). Holhousvoimilain 91 §:n (L 442/1999, 91 §) mukaan holhousviranomaisen täytyy ryhtyä toimenpiteisiin edunvalvonnan tarpeen selvittämiseksi ja tarvittaessa tehdä käräjäoikeudelle hakemus edunvalvojan määräämiseksi saatuaan ilmoituksen henkilöstä, joka on ilmeisesti edunvalvonnan tarpeessa. Suurin osa edunvalvonta-asioita koskevista hakemuksista tulee vireille holhousviranomaisten toimesta (Tornberg & Kuuliala 2015, 168).

Myös päämiehen muut läheiset voivat panna vireille edunvalvojan määräämistä koskevan hakemuksen. Tällaisessa tilanteessa pelkkä sukulaissuhde ei kuitenkaan sellaisenaan riitä puhevallan perusteeksi kuten esimerkiksi aiemmin mainittujen läheisten tapauksessa. Sen sijaan muiden läheisten oikeus edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevan hakemuksen tekemiseen riippuu tosiasiallisista olosuhteista, kuten siitä ovatko he olleet läheisessä kanssakäymisessä päämiehen kanssa lähiaikoina. Lisäksi alaikäistä koskevan asian voi panna vireille alaikäisen huoltaja tai sosiaalilautakunta ja poissaolevalle edunvalvojaa määrättäessä se, jonka etua ja oikeutta asia koskee. Myös muutoksenhaku on yhteneväinen hakemislegitimaation kanssa ja näin ollen edunvalvonta-asiassa muutosta tuomioistuimen päätökseen saa hakea kaikkine, joilla on oikeus panna asia vireille. (Tornberg & Kuuliala 2015, 168–171.)

3.2 Hakemus

Edunvalvonta-asiat tulevat yleisesti vireille kirjallisella hakemuksella, joka toimitetaan käräjäoikeuden kansliaan. Hakemus voidaan toimittaa henkilökohtaisesti, postitse, sähköisesti esimerkiksi telefaksina tai sähköpostina taikka asiamiehen tai lähetin välityksellä. Lähettäjä vastaa siitä, että sähköisesti tai postitse toimitettava hakemus saapuu perille. (Tornberg & Kuuliala 2015, 172–173.)

Hakemus voidaan esittää myös suullisesti kansliassa silloin, kun asia käy selkeästi ilmi esitetyistä asiakirjoista (L 4/1734, 8:1.1 §). Edunvalvonta-asian hakemus voidaan esittää suullisesti myös käräjäoikeuden riita-, hakemus- tai rikosasian istunnossa, niin valmisteluistunnossa kuin pääkäsittelysäkin. Jos hakemus esitetään suullisesti istunnossa, hakemuksen esittäminen dokumentoidaan pöytäkirjaan. Yleensä istunnossa vireille laitettava edunvalvonta-asia koskee meneillään olevaa oikeudenkäyntiä varten annettavaa edunvalvojan määräystä (prosessiedunvalvoja). Asiaan osallinen tai tuomioistuin voi panna vireille prosessiedunvalvojan määräämistä koskevan asian oikeudenkäynnin aikana. (Tornberg & Kuuliala 2015, 171–173.) Prosessiedunvalvojan määräämisestä lisää luvussa 6.4.

OK 8:2 §:ssä on määritetty säännökset koskien hakemuksen sisältövaatimuksia. Hakemuksessa tulee ilmoittaa hakijan yksilöity vaatimus tai pyytämä toimenpide (L 4/1734 8:2.1 §). Lisäksi tarvittaessa on ilmoitettava

- seikat, joihin vaatimus tai pyydetty toimenpide perustuu
- todisteet, jotka hakija vaatimuksensa tai vaatimansa toimenpiteen tueksi aikoo esittää, sekä mitä hän kullakin todisteella aikoo näyttää toteen;
- oikeudenkäyntikulujen korvaamista koskeva vaatimus; sekä
- millä perusteella tuomioistuin on toimivaltainen. (L 4/1734 8:2 §.)

Lisäksi hakemuksessa on oltava liitteenä ne kirjalliset todisteet, joihin hakija vetoaa (L 4/1734, 8:2.3 §). Hakemuksessa täytyy ilmoittaa myös tuomioistuimen nimi, asianosaisten nimet ja kotipaiikat sekä heidän laillisen edustajansa tai asiamiehensä yhteystiedot sekä prosessiosoite. Myös asianosaisten sekä todistajan tai muun kuultavan puhelinnumero ja muut yhteystiedot tulee ilmoittaa käräjäoikeudelle. Mikäli asianosaisten yhteystiedot eivät ole hakijan tiedossa, hänen on

ilmoitettava mitä hän on tehnyt yhteystietojen selvittämiseksi. Jos jokin tieto muuttuu myöhemmin, tulee hakijan viipymättä ilmoittaa siitä käräjäoikeudelle. (L 4/1734, 5:2.2 §.) Hakijan täytyy allekirjoittaa hakemus. Mikäli hän ei ole itse laatinut sitä, on laatijan se allekirjoitettava. Hakemuksen laatijan tulee myös ilmoittaa ammattinsa sekä asuinpaikkansa. (L 4/1734, 8:2.3 §.)

Edunvalvonta-asiat poikkeavat huomattavasti kanteella vireille pantavista rikos- ja riita-asioista, sillä hakemuksen esittämisellä ja asian vireille tulolla ei ole välittömiä oikeusvaikutuksia. Rikos- ja riita-asioissa ne, jotka on nimetty haastehakemuksessa, ovat asianosaisia ja heillä on tiettyjä prosessuaalisia oikeuksia, kuten oikeus tulla kuulluksi omassa intressissä sekä muutoksenhakuoikeus. Kun taas käräjäoikeudessa käsiteltävissä edunvalvonta-asioissa ei ole samalla tavalla asianosaisia muodollisessa merkityksessä kuten rikos- ja riitaprosessissa, vaan asianosaisiksi luetaan ne henkilöt, joiden etua ja oikeutta asia koskee. Se, että henkilö on nimetty kuultavaksi hakemuksessa, ei kerro mitään kyseisen henkilön oikeuksista ja velvollisuuksista oikeudenkäynnissä. Edunvalvonta-asiaa saatetaan kuitenkin kuulla sellaisia tahoja, joilla on asiaan intressi. Tällaisia henkilöitä ei kuitenkaan pidetä hakijan muodollisina vastapuolina, vaan sellaisina tahoina, joiden oikeuksiin hakemus voi vaikuttaa. (Tornberg & Kuuliala 2015, 174–175.)

Hakijasta ja muista tahoista, joiden oikeudelliseen asemaan hakemus saattaa vaikuttaa sellaisella tavalla, joka tuottaa yleisten prosessiperiaatteiden mukaisesti kyseiselle taholle oikeuden osallistua prosessiin ja valvoa siinä etuaan, käytetään nimitystä asiaan osallinen. Yleensä asiaan osallisen rooli edellyttää tilaisuutta tulla kuulluksi asiassa. Hakemusasiassa tuomioistuimien saattaa haluta selvittää asiaa ja hankkia ratkaisun kannalta tarpeellisia tietoja myös muilta kuin asiaan osallisilta. Tällaisia tahoja kutsutaan kuultaviksi. Kuultavilla ei ole kaikkia samoja oikeudenkäyntiin kuuluvia oikeuksia kuin asiaan osallisilla. Edunvalvonta-asioissa on kolme eri henkilölajia: hakija, asiaan osalliset sekä kuultavat. Hakemuksessa kaikki muut tahot on merkitty kuultaviksi, sillä hakijan ei oleteta ottavan kantaa niiden prosessuaaliseen asemaan, joita kuullaan hakemuksen johdosta. (Tornberg & Kuuliala 2015, 174–175.)

3.3 Käräjäoikeuden kokoonpano edunvalvonta-asiassa

Oikeudenkäymiskaaren 2 luvun 5.1 §:n (L 4/1734, 2:5.1 §) mukaan hakemusasian, jonka käsittelyä ei jatketa riita-asian käsittelystä säädetyssä järjestyksessä, ratkaisee puheenjohtaja. Näin ollen edunvalvonta-asiat voidaan ratkaista niin kansliassa kuin hakemusasian istunnossakin yhden tuomarin kokoonpanossa, edellyttäen, ettei asian käsittelyä jatketa riita-asian käsittelyjärjestyksessä. Myös väliaikais määräyksen antaminen edunvalvonta-asiassa on mahdollista yhden tuomarin kokoonpanossa (HE 32/2001, 26). Mikäli edunvalvonta-asiassa siirrytään riita-asian käsittelyjärjestykseen, tulee noudatettavaksi riita-asian käsittelyn kokoonpanosäännökset ja asia käsitellään tällöin tilanteesta riippuen joko yhden tai kolmen tuomarin kokoonpanossa (Linna 2022, 186). Käräjäoikeudessa puheenjohtajana voi toimia laamanni, kärjätuomari tai kärjänotaari (L 673/2016, 2:2.2 §).

Kärjänotaari on vuoden tai puolen vuoden tuomioistuinharjoittelua kärjäoikeudessa suorittava tehtävään kelpoinen lakimies. Kärjänotaarin toimivallasta säädetään tuomioistuinharjoittelusta annetussa laissa (L 674/2016). Kyseisen lain 14 §:n mukaan kärjänotaari saa ilman erillistä määrystä käsitellä ja ratkaista kärjäoikeuden kansliassa hakemusasioita (L 674/2016, 14 §). Kärjänotaarin oltua virassa kaksi kuukautta, hän voi toimia kärjäoikeuden puheenjohtajana ilman erillistä määrystä myös yhden tuomarin istunnossa hakemusasiasa (L 674/2016, 15.1 §). Kuitenkin lain esitöiden (HE 278/2010 vp, 19) mukaan kärjänotaarien ei tulisi antaa käsitellä vaikeita asioita ja sen vuoksi kärjänotaarien käsiteltäväksi ei tulisi jakaa riitaisia edunvalvonta-asioita.

3.4 Ratkaisu

Edunvalvonta-asiat ratkaistaan kärjäoikeudessa päätöksellä, joka laaditaan erilliseksi asiakirjaksi. Päätöksestä täytyy käydä ilmi tuomioistuimen nimi, päätöksen antamispäivä- ja paikka, asiaan osallisten nimet, lyhyt selostus asiasta, perustelut, sovelletut lainkohdat sekä asian lopputulos. (L 4/1734, 8:10.1–2 §.) Edunvalvonta-asiassa, joka on riidaton ja selvä, päätös voidaan antaa kansliassa. Mikäli asia on riitainen, päätös julistetaan istunnossa tai annetaan kansliassa, jos sitä ei tuomioistuimen jäsenten neuvottelun tai päätöksen laatimisen vuoksi voida heti käsittelyn päätyttyä

julistaa. (Tornberg & Kuuliala 2015, 272.) Suurin osa edunvalvonta-asioista on riidattomia ja ne ratkaistaan ja annetaan kansliassa. Ratkaisijana riidattomissa edunvalvonta-asioissa on yleensä kärjäjänotaari.

Päätös on annettava kansliassa viimeistään neljäntenätoista päivänä kanslia- tai istuntokäsittelyn päättymisestä. Läsnä olevalle asiaan osalliselle on ilmoitettava päätöksen antamispäivä käsittelyn päättyessä. Asiaan osalliselle, joka ei ole käsittelyssä läsnä, on ilmoitettava päätöksen antopäivä kirjallisesti hyvissä ajoin ennen päätöksen antamista, jos edunvalvonta-asia on ratkaistu toisin kuin hakija tai muu asiaan osallinen on pyytänyt. (L 4/1734, 8:11.2 §.) Edunvalvojan määräämistä taikka toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevasta päätöksestä on käytävä ilmi edunvalvonnan edellytykset ja sisältö, edunvalvojan henkilö sekä edunvalvonnan kesto (Tornberg & Kuuliala 2015, 273).

Tuomioistuimen tulee heti päätöksen antamisen tai julistamisen jälkeen lähettää päätös tiedoksi holhousviranomaiselle, mikäli päätöstä on heti noudatettava. Päätös on lähetettävä riippumatta siitä, onko holhousviranomainen ollut asiassa hakijana vai kuultavana. Mikäli päätös tulee voimaan vasta lainvoimaisena, päätös lähetetään sen saatua lainvoiman. (Tornberg & Kuuliala 2015, 321.) Yleensä edunvalvonta-asioissa on muutoksenhaun alla mainittu, että päätöstä tulee noudattaa, vaikka se ei ole lainvoimainen. Väliaikaisiin määräyksiin ei puolestaan saa hakea muutosta. Näin ollen edunvalvonta-asioissa päätös toimitetaan yleensä ratkaisun antopäivänä holhousviranomaiselle tiedoksi. Holhousviranomaisen lisäksi päätös lähetetään ratkaisun antopäivänä myös määrätylle edunvalvojalle, jotta hän voi ryhtyä päätöksen täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin sekä päämiehelle, jotta hän tulee tietoiseksi hänen itsemääräämisoikeuteensa kohdistuvasta toimenpiteestä (Tornberg & Kuuliala 2015, 321).

3.4.1 Käsittelymaksu ja muutoksenhaku

Kansliassa ratkaistusta edunvalvonta-asiasta peritään lähtökohtaisesti hakemusmaksu, joka on 270 euroa vuonna 2022 (A 1123/2021, 2.1 §). Mikäli edunvalvonta-asia on käsitelty istunnossa, maksu peritään kuten riita-asiassa (A 1123/2021, 2.2 §:n 1 kohta b). Riita-asian oikeudenkäyntimaksua koskevat säännökset löytyvät tuomioistuinmaksulain 2 §:stä. Tuomioistuinmaksulain 6.1 §:n (L

1455/2015, 6.1 §) mukaan maksuvelvollinen on asian vireillepanija eli hakija. Edunvalvonta-asioissa hakijana on kuitenkin yleensä Digi- ja väestötietovirasto, joka on tuomioistuinlain 8.1 §:n kohdan 8 mukaisesti vapaa maksujen suorittamisesta. Maksua ei peritä myöskään silloin, jos hakijana on ollut joku muu, kuin holhousviranomainen, jos hänet on oikeusapulain nojalla vapautettu käsittelymaksuista (L 1455/2015, 7.1 §). Lisäksi viranomainen tai muu maksun määräävä virkamies voi yksittäistapauksessa määrätä, ettei asiassa peritä maksua, mikäli maksun periminen olisi ilmeisen kohtuutonta (L 1455/2015, 7.2 §).

Edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevaan päätökseen saa hakea muutosta kaikki ne, jotka ovat oikeutettuja panemaan asian vireille (L 442/1999, 80 §). Myös edunvalvojan vapauttamista, tehtävän muuttamista tai määräämistä lakkaamaan sekä toimintakelpoisuuden rajoituksen poistamista tai muuttamista koskevissa asioissa samoilla henkilöillä, jotka ovat oikeutettuja panemaan asian vireille, on myös muutoksenhakuoikeus (L 442/1999, 81.1 §). Edunvalvonta-asiaissa annettuun väliaikaismääräykseen ei puolestaan saa hakea muutosta lainkaan (L 442/1999, 79.2 §). Holhoustoimilain 83.1 §:n (L 442/1999, 83.1 §) mukaan edunvalvojan määräämistä tai vapauttamista tehtävästään taikka jonkun toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevaa kärjäoikeuden päätöstä on noudatettava, vaikka päätös ei ole saanut lainvoimaa. Jollei päätöksessä ole toisin määrätty, sama koskee myös sellaista kärjäoikeuden päätöstä, jolla edunvalvojan tehtävää on muutettu.

OK 25 luvun 5.2 §:n (L 4/1734, 25:5.2 §) mukaisesti tyytymättömyyttä on ilmoitettava viimeistään seitsemäntenä päivänä kärjäoikeuden päätöksen julistamis- tai antopäivästä. Valituksen määräaika on 30 päivää kärjäoikeuden ratkaisun julistamisesta tai antamisesta (L 4/1734, 25:12.1 §). Vastavalituksen määräaika on kaksi viikkoa valittajalle asetetun valitusmääräajan päättymisestä (L 4/1734, 25:14a.2 §). Holhoustoimilaista löytyy muutoksenhakumenettelyä koskeva erityissäännös. HolhTL 83.3 §:n (L 442/1999, 83.3 §) mukaan hovioikeuden tai korkeimman oikeuden palauttaessa asian uudelleen käsittelyä varten tuomioistuimeen, se voi määrätä, että edunvalvojan määräys tai toimintakelpoisuuden tarkoitus pysyy voimassa, kunnes se tuomioistuin, jonne asia on palautettu, on ratkaissut asian tai antanut siinä väliaikaisen määräyksen.

4 EDUNVALVOJAN MÄÄRÄÄMINEN TUOMIOISTUIMESSA

Toimivaltainen tuomioistuin edunvalvonta-asioiden käsittelyssä on pääsääntöisesti sen henkilön kotikunnan kärjäoikeus, jolle edunvalvontaa haetaan. Mikäli kotikuntaa ei pystytä selvittämään, laillinen tuomioistuin määräytyy sen mukaan, missä henkilö pääasiallisesti oleskelee. Jos alueellisesti toimivaltaista kärjäoikeutta ei löydy, viime sijassa oikeuspaikkana toimii Helsingin kärjäoikeus. Alueellinen toimivalta määräytyy asian kärjäoikeudessa vireille tulo ajankohdan mukaan. (Tornberg & Kuuliala 2015, 163–165.) Mikäli edunvalvoja määrätään oikeudenkäyntiä varten (prosessiedunvalvoja), on toimivaltainen tuomioistuin myös se, jossa asia on vireillä tai johon se tulee vireille (Välimäki 2008, 145).

Edellä mainittuja säännöksiä ei kuitenkaan voida soveltaa silloin, kun edunvalvonta järjestetään poissaolevalle. Holhoustoimilain 70.2 §:n mukaan sellainen asia, joka koskee edunvalvojan määräämistä valvomaan poissaolevan oikeutta kuolinpesässä, on pantava vireille sen paikkakunnan kärjäoikeudessa, joka on laillinen tuomioistuin jäämistöä koskevista asioista. Mikäli edunvalvojaa haetaan poissaolevalle muussa kuin kuolinpesää koskevassa asiassa, tulee asia panna vireille siinä kärjäoikeudessa, jonka tuomiopiirissä poissaolevalla on omaisuutta tai jonka tuomiopiirissä edunvalvonnan tarve on muutoin ilmennyt. (L 442/1999, 70.2 §.)

4.1 Edunvalvojan määrääminen täysi-ikäiselle

Edunvalvonta-asioissa ei ole mahdollista antaa yksipuolista tuomiota, vaan asia ratkaistaan aina päätöksellä, jonka perusteena on asian selvittäminen. Ratkaisu ei koskaan voi perustua esimerkiksi yksinomaan asiaan osallisen passiivisuuteen, vaan tuomioistuimella on suuri vastuu asian selvittämiseksi ja tuo selvittämistä vastuu on ja pysyy tuomioistuimella, siinäkin tilanteessa, että tuomioistuin asettaisi asiaan osallisille velvollisuuden esittää todistelua vaatimustensa tueksi. (Tornberg & Kuuliala 2015, 150–151.) Edunvalvonta-asiat ovat usein kiireellisiä asioita, sillä edunvalvonnan tarpeessa olevat henkilöt saattavat olla esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa kukaan ei maksa heidän laskujaan ja sen vuoksi edunvalvoja tulisi määrätä nopeasti. Siitä, missä ajassa edunvalvonta-asian tulisi edetä kärjäoikeudessa, saadaan osviittaa eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisusta

2799/4/12. Kyseisessä ratkaisussa eduskunnan oikeusasiamies on katsonut, että edunvalvontahakemuksen tiedoksiäntö oli viivästynyt, kun hakemuksen tiedoksiäntö päämiehelle oli kestänyt runsaat kolme kuukautta (Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2012, 276).

Holhustoimilain 78 §:n (L 442/1999, 78 §) mukaan ”asiassa, joka koskee edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista, tuomioistuimen on omasta aloitteestaan määrättävä hankittavaksi kaikki se selvitys, joka on tarpeen asian ratkaisemiseksi”. Kyseisestä pykälästä ilmenee, että edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevissa asioissa noudatetaan tutkintamenetelmää. Välimäen (2008, 200) mukaan tuomioistuimen rooli on tutkintamenetelmässä aktiivinen, joka tarkoittaa muun muassa sitä, että tuomioistuimen on itse varmistuttava siitä, että päämiehen suostumus on aidosti hänen suostumuksensa ja että hän ymmärtää mitä edunvalvojan määrääminen konkreettisesti tarkoittaa. Lisäksi tuomioistuimen on arvioitava se, onko esitetty selvitys muuten riittävä ja mikäli ei ole, omasta aloitteestaan määrättävä hankittavaksi kaikki tarpeellinen selvitys asian ratkaisemiseksi. Tuomioistuin voi esimerkiksi pyytää lääkärintäusuntoa päämiehen toimintakyvyn selvittämiseksi. (Välimäki 2008, 200–202.)

Holhustoimilain 90 §:n (L 442/1999, 90 §) sisältämillä säännöksillä on pyritty mahdollistamaan tuomioistuimen selvittämisvelvollisuus. Kyseisen pykälän mukaan valtion ja kunnan viranomaisen sekä muu julkisoikeudellinen yhteisö ja muut säännöksessä yksilöidyt tahot ovat salassapitosäännösten estämättä velvollisia antamaan tuomioistuimelle pyynnöstä kaikki tiedot ja selvitykset, jotka ovat tarpeen vireillä olevan asian ratkaisemiseksi. Tuomioistuimen pyytämä läusunto on annettava maksutta (Tornberg & Kuuliala 2015, 151–152).

Edunvalvojan määrääminen täysi-ikäiselle heikentyneen terveydentilan perusteella on yleisin tuomioistuimessa käsiteltävä edunvalvonta-asia. Holhustoimilain 8.1 §:n mukaan

tuomioistuin voi määrätä edunvalvojan täysi-ikäiselle, joka sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan taikka huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa, eivätkä tule asianmukaisesti hoidetuiksi muulla tavoin (L 442/1999, 8.1 §).

Myös alaikäiselle voidaan määrätä edunvalvoja holhustoimilain 8 §:n mukaisesti, kun henkilö on täyttänyt 17 vuotta. Tällaisessa tilanteessa edunvalvojan tehtävä alkaa kuitenkin vasta kun alaikäinen täyttää 18 vuotta. (L 442/1999, 9 §.)

HolhTL 8.1 §:stä ilmenevät edunvalvojan määräämiselle asetetut edellytykset, joiden tulee täytyä, jotta edunvalvoja voidaan määrätä. Kyseisiä edellytyksiä ovat lääketieteellinen edellytys, hoitoa vaativien asioiden edellytys sekä edunvalvonnan viimesijaisuuteen liittyvä edellytys. Lääketieteellisellä edellytyksellä tarkoitetaan sitä, että päämiehen on oltava kykenemätön sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn johdosta. Tästä edellytyksestä seuraa, että esimerkiksi pelkkä haluttomuus omien asioiden hoitamiseen ei ole riittävä peruste edunvalvontaan asettamiseksi, vaan taustalla tulee olla jokin edellä mainituista kykenemättömyyden aiheuttajista. Lääketieteellinen edellytys ja siitä johtuva päämiehen kykenemättömyys osoitetaan yleensä lääkärinlausunnolla. Päämies ei ole kuitenkaan lain mukaan velvoitettu tahtomattaan menemään lääkärin tutkittavaksi ja mikäli päämies siitä kieltäytyy, on tuomioistuimen turvaututtava lääketieteellisen edellytyksen selvittämiseksi muuhun todisteluun. (Tornberg & Kuuliala 2015, 277–278.)

Hoitoa vaativien asioiden edellytyksellä puolestaan tarkoitetaan sitä, että päämiehellä tulee olla itseään tai varallisuuttaan koskevia asioita, jotka vaativat hoitoa ja joissa hän ei itse kykene valvomaan etuaan taikka kykene niistä huolehtimaan. Edunvalvonnan viimesijaisuuteen liittyvällä edellytyksellä tarkoitetaan sitä, että päämiehen hoitoa vaativat asiat eivät tule muulla tavoin asianmukaisesti hoidetuiksi. Vaikka henkilöllä olisi asioita, jotka ovat lähtökohtaisesti luonteeltaan hoitoa vaativia, mutta ne tulevat hoidetuiksi ilman edunvalvojan määräämistä, ei hänelle ole tarvetta määrätä edunvalvojaa. Näin ollen edunvalvonta-asiassa päätöksenteko etenee siten, että ensin määritellään se, onko asia sellainen luonteeltaan ja laadultaan, että se vaatii hoitoa. Jos näin on, siirrytään pohtimaan sitä, onko asiasta huolehtiminen järjestetty asianmukaisesti ilman edunvalvojan määräämistä. (Tornberg & Kuuliala 2015, 278–279.)

Lisäksi HolhTL 8.2 §:ssä on säädetty, että ”edunvalvoja voidaan määrätä, jos se, jonka etua olisi valvottava, ei tätä vastusta. Jos hän vastustaa edunvalvojan määräämistä, edunvalvoja voidaan kuitenkin määrätä, jos vastustamiselle ei hänen tilansa ja edunvalvonnan tarve huomioon ottaen ole riittävää aihetta.” (L 442/1999, 8.2 §.) Kyseisestä pykälästä ilmenevät edunvalvojan määräämisen materiaaliset edellytykset: mikäli päämies ei vastusta hakemusta, tulee tuomioistuimen todeta esitetyn selvityksen perusteella, että jo aiemmassa kappaleessa mainitut edunvalvojan määräämisen edellytykset täyttyvät. Mikäli päämies vastustaa hakemusta, tulee tuomioistuimen edunvalvojan määräämisen edellytysten täyttymisen lisäksi pohtia ja arvioida päämiehen vastustuksen aiheellisuutta. (Tornberg & Kuuliala 2015, 279.)

HolhTL 29.1§:n (L 442/1999, 29.1 §) mukaan ”edunvalvojalla on kelpoisuus edustaa päämiestään tämän omaisuutta ja taloudellisia asioita koskevissa oikeustoimissa, ellei tuomioistuin ole tehtävää antaessaan toisin määrännyt tai jollei toisin ole säädetty.” Kyseisen pykälän mukaan edunvalvoja voidaan määrätä päämiehen taloudellisten asioiden hoitamiseksi. Tornbergin ja Kuulialan (2015,282) edunvalvojan edustusvalta ulottuuakin yleensä ainoastaan päämiehen taloudellisten asioiden hoitamiseen, koska päämies usein kykenee itse päättämään itseään koskevista asioista. Kuitenkin tilanteissa, joissa päämies ei kykene ymmärtämään häntä itseään koskevan asian merkitystä voi tuomioistuin HolhTL 29.2§:n perusteella määrätä edunvalvojalle oikeuden edustaa päämiestään myös sellaisissa tämän henkilöä koskevissa asioissa, joiden merkitystä päämies ei kykene ymmärtämään. (Tornberg & Kuuliala 2015, 282.)

Päämiehen henkilöä koskevissa asioissa tuomioistuimen määräämän edunvalvojan edustusvalta on olemassa vain, jos päämies ei juuri edustusvallan käyttöhetkellä kykene ymmärtämään asian merkitystä. Sopimusosapuoli tai muu asianosainen arvioi kunkin oikeustoimen tai asian yhteydessä sen, onko vastapuoli sellaisessa mielentilassa, että hänen tahdon ilmaisunsa on häntä sitova. Mikäli päämiehellä katsotaan asian tapahtuessa olevan sen luonteeseen nähden riittävä ymmärryskyky, hän päättää asiasta yksin. Muussa tapauksessa edunvalvoja päättää asiasta. HolhTL 29.3§:ssä on määritelty tietyt päämiehen henkilöä koskevat asiat, joista päättäminen kuuluu aina henkilölle itsellensä. Tällaisia korostetun henkilökohtaisia asioita ovat suostumuksen antaminen avioliittoon, lapseksiottaminen, isyyden tunnustaminen, isyyden tunnustamisen hyväksyminen, testamentin

tekeminen tai peruuttaminen tai jokin näihin asioihin rinnastuvin tavoin henkilökohtainen asia. (Tornberg & Kuuliala 2015, 283–284.)

Korkein oikeus on arvioinut edunvalvojan määräämiselle asetettuja edellytyksiä ratkaisussaan KKO:2009:7.

A, jolla oli huomattava omaisuus, oli heikentyneen terveydentilansa vuoksi kykenemätön hoitamaan varallisuuttaan koskevia asioita. A vastusti edunvalvojan määräämistä. Koska hänen omaisuutensa hoito oli muutoin järjestetty niin, ettei hänen etunsa vaarantunut, edunvalvojan määräämiselle ei ollut riittävää aihetta. (KKO:2009:7.)

Kyseisessä korkeimman oikeuden ratkaisussa on käsitelty hoitoa vaativien asioiden hoitamista ilman edunvalvojan määräämistä sekä päämiehen vastustuksen merkitystä edunvalvojaa määrättäessä. Asiassa oli kyse siitä, tuleeko henkilölle A määrätä edunvalvoja hoitamaan hänen omaisuutensa ja taloudellisia asioita sekä edustamaan häntä taloudellisia asioita koskevissa oikeustoimissa. A vastusti edunvalvojan määräämistä sillä perusteella, että hänen taloudelliset asiansa olivat kaikilta osin hoidossa. A:n omaisuutta hoiti A itse sekä hänen puolisonsa kuolinpesän osakkaat. Asiassa tehdyn selvityksen perusteella A oli heikentyneen terveydentilansa vuoksi kykenemätön huolehtimaan varallisuuttaan koskevista asioista ja hänellä oli sellaista varallisuutta, joka vaati hoitoa. (KKO:2009:7.)

Näin ollen edunvalvonnan edellytyksistä täytyi lääketieteellinen edellytys sekä hoitoa vaativien asioiden edellytys. A siis kuitenkin vastusti edunvalvojan määräämistä, jolloin edunvalvoja voidaan määrätä vain, jos vastustamiselle ei hänen tilansa ja edunvalvonnan tarve huomioon ottaen ole riittävää aihetta. Asiassa oli kuultu A:n lisäksi hänen lapsiaan, joista muut vastustivat A:n tavoin edunvalvojan määräämistä paitsi yksi, jonka mielestä A:n omaisuus ei tullut nykyisellä tavoin asianmukaisesti hoidetuksi. Korkein oikeus kuitenkin arvioi, että vastustaneen lapsen erimielisyydellä omaisuuden hoidosta ei ollut edunvalvojan tarpeen kannalta merkitystä, sillä edunvalvonnan tarvetta tulee harkita vain sen näkökulmasta, jonka etua on valvottava. (KKO:2009:7.)

Korkein oikeus päätyi linjaamaan, että A:n omaisuuden hoito on järjestetty pääasiallisesti hänen itse päättämänsä tavoin, eikä hänen etunsa tällä tavoin omaisuutta hoidettaessa vaarannu. A:n varallisuutta koskevat asiat tulivat asianmukaisesti hoidetuiksi, vaikka hän ei itse kykenekään kaikilta osin valvomaan järjestämäänsä omaisuuden hoitoa. (KKO:2009:7.) Edunvalvonnan viimesijaisuuteen liittyvä edellytys ei täyttynyt, sillä A:n omaisuuden hoito oli muutoin järjestetty niin, ettei hänen etunsa vaarantunut.

Korkein oikeus oli perustanut ratkaisunsa holhustoimilain 8 §:ään ja lain esitöihin. HolhTL 8 §:n mukaan

Tuomioistuimien voi määrätä edunvalvojan täysi-ikäiselle, joka sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi on kykenemätön valvomaan etuaan taikka huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa eivätkä tule asianmukaisesti hoidetuiksi muulla tavoin.

Edunvalvoja voidaan määrätä, jos se, jonka etua olisi valvottava, ei tätä vastusta. Jos hän vastustaa edunvalvojan määräämistä, edunvalvoja voidaan kuitenkin määrätä, jos vastustamiselle ei hänen tilansa ja edunvalvonnan tarve huomioon ottaen ole riittävää aihetta. (L 442/1999, 8 §.)

Asiassa oli näytetty, että A ei heikentyneen terveydentilansa vuoksi kyennyt itse huolehtimaan varallisuuttaan koskevista asioista, jotka vaativat hoitoa. Sen sijaan arvioitavaksi tuli, tulevatko A:n varallisuutta koskevat asiat asianmukaisesti hoidetuiksi muulla tavoin. Holhustoimilain esitöiden (HE 146/1998, 18) mukaan holhustoimilaki lähtisi siitä, että tilanteissa, joissa henkilön valtaa määrätä omista asioistaan on välttämätöntä rajoittaa, rajoitus mitoitettaisiin siten, että se vastaisi henkilön suojan tarvetta puuttumatta henkilön päätösvaltaan sen enempää kuin on tarpeellista. Esitöissä todetaan myös, että edunvalvonnan järjestämiseen ryhdyttäisiin vain, kun se on henkilön etujen kannalta välttämätöntä. Edunvalvontatoimenpiteen tulee myös olla oikeassa suhteessa siihen vaaraan nähden, joka toimenpiteellä pyritään poistamaan. (HE 146/1998, 18.)

Holhustoimilain 8 §:n muuttamisesta annetun hallituksen esityksen (HE 45/2008, 17) mukaan kyseisen pykälän kohdalla ”jotka vaativat hoitoa eivätkä tule asianmukaisesti hoidetuiksi muulla tavoin” pyritään varmistamaan, että avun tarpeessa olevan henkilön asioiden hoitamiseksi käytetään lievintä tarjolla olevaa ja riittävää keinoa. Edunvalvontaa lievempiä keinoja ovat esityksen mukaan esimerkiksi lähiomaisen tarjoama apu, jonka avun tarpeessa oleva hyväksyy, välitystilijärjestelyt sekä avun tarpeessa olevan antama edunvalvontavaltuus (HE 45/2008, 17).

A:n omaisuuden hoito oli järjestetty lähiomaisten avulla, A:n haluamalla tavalla. Vaikka A:lla oli huomattavan suuri omaisuus, asiassa ei ollut näytetty sellaista seikkaa, jonka perusteella A:n omaisuuden hoidon ollessa nykyisellä tavoin järjestettynä, hänen omaisuutensa olisi vaarantunut hänen omien tai muiden toimenpiteiden seurauksena. Yksi A:n lapsista oli esittänyt, etteivät A:n kiinteistöt tule hoidetuiksi asianmukaisesti, mutta asiassa oli kuitenkin näytetty, että kiinteistöt ovat olleet jo pidemmän aikaa purkukuntoisia. Näin ollen asiassa ei ole esillä sellaista HE 146/1998 mukaista vaaraa, jonka poistamiseksi edunvalvontatoimenpide olisi tarpeen. A:n omaisuuden hoito on nykyisellään järjestetty lievintä tarjolla olevaa ja riittävää keinoa käyttäen, puuttumatta henkilön päätösvaltaan sen enempää, kuin on tarpeellista. Kyseisessä tapauksessa edunvalvonnan järjestäminen ei ole ollut A:n etujen kannalta välttämätöntä.

4.1.1 Väliaikainen määräys

Joskus edunvalvonnan tarpeessa olevan asioiden hoitaminen täytyy järjestää nopeasti henkilön suojaamiseksi. Aina siihen ei kuitenkaan ole mahdollisuutta esimerkiksi siksi, että riittävää näyttöä asiasta ei ole vielä saatu koottua. Tällaisissa tapauksissa tuomioistuimien voi antaa väliaikaisen määräyksen HolhTL 79.1 §:n mukaisesti asiassa, joka koskee edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista. Kyseistä pykälää voidaan sellaisenaan soveltaa myös edunvalvojan vapauttamista tehtävästään tai hänen tehtävänsä muuttamista tai määräämistä lakkaamaan, sekä asiassa, joka koskee toimintakelpoisuuden rajoituksen poistamista tai muuttamista. (HE 146/1998, 67.)

Väliaikainen määräys voidaan antaa missä tahansa asian käsittelyvaiheessa, tarvittaessa jo heti asian tullessa vireille. Väliaikainen määräys annetaan käräjäoikeuden kansliassa ja se voidaan antaa kuulematta asiaan osallisia. Edes edun valvonnan kohteena olevaa ei tarvitse kuulla väliaikaisen määräyksen antamiseksi. Harkitessaan väliaikaisen määräyksen sisältöä, tuomioistuin ei ole sidottu asiaan osallisten vaatimuksiin. Tuomioistuimen on kuitenkin käytettävä määräyksessä lievintä riittävää toimenpidettä. Ellei väliaikaista määräystä peruuteta tai muuteta, se on voimassa, kunnes tuomioistuin antaa asiassa varsinaisen päätöksen. Väliaikaiseen määräykseen ei ole mahdollista hakea muutosta. (HE 146/1998, 67.)

4.2 Kuuleminen

Suomen perustuslain 21.2 §:n (L 731/1999, 21.2 §) mukaan oikeus tulla kuulluksi sekä muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet turvataan lailla. Myös Euroopan ihmisoikeussopimuksen (EIS) 6(1) artiklassa asianmukainen kuuleminen on yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisimmistä elementeistä (Tornberg & Kuuliala 187). Siitä, milloin asiaan osallista tulee kuulla edunvalvonta-asiassa, noudatetaan mitä HolhTL 73–76 §:ssä säädetään. Kuulemisessa noudatettava menettelystä säädetään puolestaan OK 8:5–7 §:ssä. (Linna 2022, 211; Tornberg & Kuuliala 2015, 188.) Tornberg ja Kuuliala (2015, 188) mainitsevat, että myös HolhTL 82 §, joka koskee oikeudenkäyntiavustajan tai prosessiedunvalvojan määräämistä, liittyy olennaisesti kuulemisen toteuttamiseen. Kuulemisella on monia funktioita oikeudenkäynnissä, kuten asianosaisten aktiivisen osallistumisen turvaaminen oikeudenkäyntiin, riittävän faktainformaation turvaaminen ratkaisun perusteeksi, oikeudenkäynnistä aiheutuvien kustannusten minimointi sekä luottamuksen lisääminen asiaa käsittelevää tuomioistuinta ja koko tuomioistuinlaitosta kohtaan. (Tornberg & Kuuliala 2015, 188.)

Kuuleminen voi tapahtua kirjallisesti, suullisesti, henkilökohtaisesti, videoneuvottelua tai muuta siihen rinnastettavaa teknistä tiedonvälitystapaa käyttäen, puhelinkuulemisena sekä oikeudenkäyntiavustajan tai prosessiedunvalvojan avulla toteutettavana kuulemisena (Linna 2022, 215). Kirjallisessa kuulemisessa tuomioistuin pyytää asiaan osallista toimittamaan kirjallisen lausuman tuomioistuimeen. Suullisessa kuulemisessa asiaan osallista kehoitetaan antamaan lausumansa suullisesti istunnossa, sillä uhalla, että asia voidaan ratkaista, vaikkei asiaan osallinen saapuisikaan

istuntoon. Suullisessa kuulemisessa asiaan osallinen voi valtuuttaa oikeudenkäyntiasiamiehen edustamaan itseään, eikä hänen näin ollen ole tarpeen saapua itse henkilökohtaisesti istuntoon. Kun taas henkilökohtaisella kuulemisella tarkoitetaan sitä, että asiaan osallinen veloitetaan tuomioistuimen toimesta saapumaan henkilökohtaisesti istuntoon tai muulla tavoin huolehtimaan, että tuomioistuimella on välitön yhteys asiaan osalliseen, jota kuullaan. (Tornberg & Kuuliala 2015, 188.)

Videoneuvottelulla tai muulla siihen rinnastettavalla teknisellä tiedonvälitystavalla toteutettavalla kuulemisella tarkoitetaan asiaan osallisten kuulemistä hänen läsnä olematta käyttäen sellaista teknistä tiedonvälitystapaa, jossa istuntoon osallistuvat ovat puhe- ja näköyhteydessä toisiinsa. Puhe-linkuulemisella tarkoitetaan nimensä mukaisesti asiaan osallisen kuulemistä puhelinneuvottelussa. Oikeudenkäyntiavustajan tai prosessiedunvalvojan avulla tapahtuva kuuleminen toteutetaan puolestaan siten, että tuomioistuin määrää asiaan osalliselle oikeudenkäyntiavustajan tai prosessiedunvalvojan ja kuuleminen toteutetaan hänen avullaan. (Tornberg & Kuuliala 2015, 188.)

Usein edunvalvonta-asioissa kuultava henkilö on kuitenkin sellaisessa henkisessä tilassa, ettei kykene ymmärtämään kuulemiseen liittyvän tiedoksiannon merkitystä ja sisältöä. Tällaisessa tilanteessa kuulemisesta voidaan HolhTL 73.5 §:n mukaan luopua, mikäli edunvalvojan määrääminen oikeudenkäyntiä varten ei ole kuultavan oikeusturvan kannalta muutoin tarpeellista. Jos kuitenkin katsotaan, että kuuleminen on tarpeen, tuomioistuin määrää henkilölle omasta aloitteestaan HolhTL 82 §:n mukaisen prosessiedunvalvojan, joka ottaa päämiehen puolesta tiedoksiannon vastaan. Tiedoksianto pyritään aina toimittamaan kuultavalle ja kuulemisesta saadaankin luopua vasta, kun todetaan, että henkilö on kykenemätön ottamaan tiedoksiannon vastaan. (Linna 2022, 217.)

Asiassa, jossa henkilön toimintakelpoisuutta ollaan rajoittamassa, tai jo aiemmin määrättyä rajoitusta muuttamassa, tulee noudattaa tiukempia kuulemissäännöksiä oikeusturvan takaamiseksi. Tällaisissa tapauksissa tuomioistuimen tulee kuulla henkilökohtaisesti sitä, jonka edunvalvomisesta on kyse. Yleensä kuuleminen tapahtuu hakemusasian istunnossa. Mikäli jo hakemuksesta käy ilmi, että asia on hakijan mukaan riitainen ja päämiestä voidaan kuulla asiassa, voi käräjäoikeus pyytää

päämieheltä kirjallisen lausuman jo ennen istuntoa ja voidaan suoraan OK 8:4.1 §:n 4 kohdan nojalla siirtyä riita-asian käsittelyjärjestykseen. Mikäli riitaisuus tulee ilmi vasta hakemusasian istunnossa, asian istuntoa voidaan siirtyä jatkamaan riita-asian käsittelyjärjestyksen valmisteluistuntona, jonka jälkeen riitainen asia siirretään pääkäsittelyyn. (Linna 2022, 218.)

Holhoustoimilain 74 §:n (L 442/1999, 74 §) mukaan toimintakelpoisuuden rajoittamista koskeva asia voidaan ratkaista kuulematta kuultavaa henkilökohtaisesti vain, mikäli hakemus heti hylätään perusteettomana tai jos kuuleminen on kuultavan tilan vuoksi mahdotonta tai aiheuttaa kohtuutonta haittaa. Kuuleminen voidaan toimittaa pääkäsittelyn ulkopuolella, jos kuultavalla on vaikeuksia saapua istuntoon tai jos siihen on jokin muu erityinen syy (L 442/1999, 76.2 §). Mikäli holhousviranomaisen mielipide ei ilmene hakemuksen asiakirjoista, varataan myös holhousviranomaiselle tilaisuus tulla kuulluksi edunvalvojan määräämistä ja henkilön toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevassa asiassa. Kuuleminen voidaan kuitenkin jättää toimittamatta edunvalvojan määräämistä koskevassa asiassa, mikäli kuuleminen ei ole tarpeen asian selvittämiseksi. (L 442/1999, 75 §.)

4.2.1 Päämiehen kuuleminen

Holhoustoimilain 73.2 §:stä (L 442/1999, 73.2 §) ilmenee, että asiassa, joka koskee edunvalvojan määräämistä täysi-ikäiselle, tulee lähtökohdan mukaan sille, jonka etua on valvottava varata tilaisuus tulla kuulluksi. Kuten pykälän sanamuodosta käy ilmi, riittää, että ainoastaan varataan tilaisuus tulla kuulluksi asiassa. Kuultavan ei tarvitse ottaa kantaa hakemukseen, ellei hän niin halua. Päämiehen kuulemisen päätarkoituksena on selvittää hänen mielipiteensä häntä koskevaan edunvalvonta-asiaan (HE 146/1998, 65). Kuulemistilaisuudella varataan päämiehelle tilaisuus lausua hakemuksesta, siinä esitetyistä vaatimuksista ja vaatimusten perusteista sekä kaikesta tuomioistuimelle toimitetusta tai tuomioistuimen itse hankkimasta selvityksestä, jolla hakemusta tuetaan. Lisäksi kuulemisen yksi tärkeä funktio on se, että päämies tai hänen edustajansa saavat kuulemismenettelyssä tietoonsa sen seikan, että häntä koskeva edunvalvonta-asia on käsittelyssä tuomioistuimessa. (Välimäki 2013, 212–213.)

Edunvalvojan määräämistä koskevassa asiassa kirjallinen kuuleminen on lähtökohtainen kuulemistapa, sillä sen avulla on mahdollista erottaa sellaiset seikat, jotka päämiehen vastustuksen johdosta edellyttäisivät tuomioistuinta selvittämään kirjallisesta oikeudenkäyntiaineistosta ilmenevää seikkaa laajemmin (Tornberg & Kuuliala 2015, 200). Tornberg ja Kuuliala (2015, 200) huomauttavat, että kirjalliseen kuulemiseen liittyy kuitenkin joitakin riskejä päämiehen aseman kannalta, sillä kaikki päämiehet eivät itse kykene tai eivät halua esittää asioita kirjallisesti. Tämä aiheuttaa sen, että päämiehen todellinen mielipide asiasta saattaa jäädä esittämättä tuomioistuimelle (Tornberg & Kuuliala 2015, 200).

Kirjallinen kuuleminen toteutetaan lähettämällä kuultavalle henkilölle kirjallinen lausumapyyntö. OK 8:13 §:n (L 4/1734, 8:13 §) viittaussäännöksen mukaisesti lausumapyynnön tiedoksiannossa noudatetaan mitä OK 11 luvussa säännellään tiedoksiannosta. OK 11:3.1 §:n (L 4/1734, 11.3.1 §) mukaan lähtökohtaisena tiedoksiantotapana on postitiedoksianto eli tiedoksiannon toimittaminen päämiehelle joko saantitodistuksella tai vastaanottotodistuksella. Myös sähköinen tiedoksianto on mahdollinen edunvalvonta-asioissa, mikäli vastaanottaja antaa ensin suostumuksensa sähköiseen tiedoksiantoon ja ilmoittaa osoitteen, johon sähköinen viesti voidaan lähettää (Tornberg & Kuuliala 2015, 203). Kuitenkin käytännössä lausumapyyntö annetaan päämiehelle tiedoksi aina haastemiestiedoksiantoa käyttäen. Tämä perustuu siihen mitä OK 11:4.1 §:ssä säädetään:

Jos tiedoksiantoa ei ole saatu toimitetuksi tai voidaan pitää ilmeisenä, että sitä ei saada toimitetuksi 3 tai 3 b §:ssä tarkoitetulla tavalla, tai jos siihen on muu painava syy, tiedoksiannon toimittaa haastemies henkilökohtaisesti tiedoksiannon vastaanottajalle tai jollekin 7 §:ssä tarkoitetulle henkilölle (L 4/1734, 11.4.1 §).

Edunvalvonta-asioissa on yleensä jo asian vireille tullessa tulkinnanvaraa siitä, onko päämies kykenevä ottamaan tiedoksiannon vastaan (Tornberg & Kuuliala 2015, 203). Koska yleisin tuomioistuimessa käsiteltävä edunvalvonta-asia on edunvalvojan määrääminen täysi-ikäiselle, päämiehellä on usein sellaisia sairauksia, jotka aiheuttavat sen, ettei henkilö ymmärrä hänelle tiedoksi annettavan asian merkitystä. Edunvalvonta-asioissa onkin hyvin usein olemassa OK 11:4.1 §:n tarkoittama syy käyttää haastemiestiedoksiantoa kirjallisen lausuman toimittamiseksi päämiehelle (Tornberg &

Kuuliala 2015, 204). Kyseistä oikeudenkäymiskaaren pykälää onkin syytä tulkita siten, että päämiehelle toimitettavan lausumapyynnön lähtökohtaisena toimittamistapana käytetään haastemiestiedoksiantoa. Haastemiestiedoksiannon myötä muun muassa varmistutaan siitä, että päämies varmasti saa kyseisen asiakirjan itse ja myös ymmärtää sen sisällön. Ja mikäli päämies on sellaisessa tilassa, ettei kykene ottamaan tiedoksiantoa vastaan, haastemies voi todeta sen heti paikan päällä. Myös Tornbergin ja Kuulialan (2015, 204) mukaan haastemiehen suorittama tiedoksianto turvaa päämiehen oikeudet parhaiten ja pienentää lisäksi oikeudenkäyntikuluja sekä nopeuttaa jutun käsittelyä tuomioistuimessa.

Tornbergin ja Kuulialan (2015, 198–199) mukaan päämiehen kuulemista koskevat tilanteet voidaan ryhmitellä neljään eri ryhmään. 1) Riidaton ja selvä asia, joka ei vaadi tuomioistuimelta perusteellisempaa selvitystä silloin, kun päämies tai kukaan muukaan ei ole vastustanut edunvalvojan määräämistä, eikä hakemukseen liitetystä selvityksestä ilmene mitään sellaisia seikkoja, jotka aiheuttaisivat epäilyksiä hakemuksen hyväksymisen edellytysten osalta. 2) Epäselvä, mutta ei riitainen asia, joka on epäselvä asiakirjojen perusteella, mutta jossa kukaan ei ole kuitenkaan vastustanut hakemusta. 3) Riitainen asia, jossa päämies tai joku muu kuultava on vastustanut hakemusta. 4) Tilanteet, joissa päämiehen kuulemisesta luovutaan kokonaan.

1) Jos päämies ei lausu asiasta tai ilmoittaa käräjäoikeudelle hyväksyvänsä hakemuksen, asia voidaan ratkaista kirjallisen kuulemisen jälkeen, ellei muusta oikeudenkäyntiaineistosta ilmene muita selvittämistä edellyttäviä seikkoja (Linna 2022, 216). Myös tilanteessa, jossa tiedoksiantoa ei ole saatu toimitettua päämiehelle ja haastemies on palauttanut tiedoksiantotehtävän estetodistuksin, tuomioistuin voi ratkaista asian, mikäli muita selvittämistä edellyttäviä seikkoja ei ilmene. Mikäli selvittämistä edellyttäviä seikkoja ilmenee, tuomioistuimella on velvollisuus selvittää asiaa perusteellisemmin, jolloin asianosaista tulee kuulla henkilökohtaisesti kirjallisen kuulemisen sijaan. (Tornberg & Kuuliala 186, 207.)

Korkein oikeus on ratkaisussaan KKO:2009:68 arvioinut sitä, voidaanko päämiehen kuuleminen tuomioistuimessa korvata päämiehen hakijalle antamalla kirjallisella suostumuksella.

Käräjäoikeus oli maistraatin hakemuksesta määrännyt A:lle edunvalvojan hänen maistraatille antamansa suostumuksen mukaisesti. Kun käräjäoikeus oli ratkaissut asian A:n mielipiteen mukaisesti, käräjäoikeus ei ollut menetellyt virheellisesti, vaikka se ei ollut varannut A:lle tilaisuutta lausua hakemuksen johdosta. (KKO:2009:6.)

Asiassa on ollut kyse siitä, että A:n äiti oli toimittanut maistraatille hakemuksen hänen itsensä määräämiseksi tyttärensä edunvalvojaksi, huolehtimaan A:n terveyden hoitoa koskevista ja taloudellisista asioista. Maistraatti oli kuullut A:ta hakemuksen johdosta kahdesti, jolloin A oli ilmoittanut vastustavansa äitinsä määräämistä hänen edunvalvojakseen, mutta suostuvansa yleisen edunvalvojan määräämiseen. A oli antanut yleistä edunvalvojaa koskevan suostumuksen kirjallisesti maistraatille. A:n äiti ja isä vastustivat maistraatille toimittamassa lausumassa yleisen edunvalvojan määräämistä. Maistraatti toimitti käräjäoikeudelle hakemuksen, jossa pyysi yleisen edunvalvojan määräämistä A:lle. Käräjäoikeus totesi, että lääkärinlausuntojen perusteella A tarvitsee edunvalvojan huolehtimaan taloudellisista ja terveyttä koskevista asioista ja että A oli suostunut yleisen edunvalvojan määräämiseen. Lääkärinlausunnosta ilmeni, että A kykeni ymmärtämään edunvalvojan määräämisen ja että häntä voitiin kuulla asiasta oikeudessa. Tämän perusteella käräjäoikeus katsoi, että A:n mielipide tulee ottaa huomioon hänen sairaudestaan huolimatta. (KKO:2009:68.)

Käräjäoikeus katsoi, että A:n tahto edunvalvojan henkilöstä oli käynyt ilmi suostumuksesta sekä maistraatille esitetystä mielipiteestä ja näin ollen asiassa ei ollut tarpeen kuulla A:ta, vaan asia voitiin ratkaista hakemuksen mukaisesti. Korkein oikeus on ratkaisussaan lähtenyt liikkeelle siitä, että holhustoimilain 73 §:n 2 momentin mukaan A:lle on tullut varata tilaisuus tulla kuulluksi hänen edunvalvontaansa koskevassa asiassa. Kun kuulemisen perimmäisenä tarkoituksena on selvittää sen mielipide, jolle edunvalvoja on esitetty määrättäväksi ja kyseisessä tapauksessa A on allekirjoittanut kirjallisen suostumuksen yleisen edunvalvojan määräämiseksi ja tuosta suostumuksesta on yksiselitteisesti käynyt ilmi, ettei A hyväksy muita edunvalvojakseen kuin yleisen edunvalvojan ja kyseinen suostumus oli toimitettu käräjäoikeudelle vain vähän ennen käräjäoikeuden ratkaisua, korkein oikeus on katsonut, että A:n mielipide on tullut selville ilman kuulemistä. Näin ollen käräjäoikeus ei ole menetellyt virheellisesti ratkaistessaan asian hakemuksen mukaisesti antamatta A:lle tilaisuutta lausuman antamiseen hakemuksen johdosta. (KKO:2009:68.)

Kyseisessä oikeustapauksessa korkein oikeus on päätenyt siihen ratkaisuun, että kuultavan antama kirjallinen suostumus ja selvitys kuultavan mielipiteestä voisi korvata oikeudenkäymiskaaren 8 luvun 5 §:ssä ja 7 §:n 2 momentissa tarkoitettun menettelyn varata kuultavalle tilaisuus lausua hakemuksen johdosta tietyissä tilanteissa. Korkein oikeus on perusteluissaan todennut, että holhustoimilain 73 §:n 2 momentin mukaan A:lle on tullut varata tilaisuus tulla kuulluksi edunvalvojan määräämistä koskevassa asiassa. Korkein oikeus ei kuitenkaan ole perustellut kantaansa siitä, millä perusteella tästä sääntelystä on voitu poiketa. Korkein oikeus on ainoastaan tyytynyt toteamaan, että kuulemisen tarkoituksena on ollut selvittää sen henkilön mielipide, jolle edunvalvontaa on haettu ja tässä tapauksessa mielipide ja kirjallinen suostumus on esitetty tarpeeksi luotettavasti jo maistraatille. Vaikkakin kirjallinen suostumus on annettu vain alle kaksi kuukautta ennen käräjäoikeuden päätöstä, ja siitä on käynyt ilmi A:n tahto yksiselitteisesti, se ei välttämättä enää päätöksen antohetkellä edusta A:n mielipidettä. Lisäksi A:lle olisi tullut varata tilaisuus tulla kuulluksi jo sen perusteella, että näin hän olisi saanut tietoon sen seikan, että häntä koskeva edunvalvonta-asia on vireillä käräjäoikeudessa. Koska edunvalvonta-asiat ovat vahvasti henkilön itsemääräämisoikeuteen puuttuvia, ei niitä koskevia säännöksiä tulisi tulkita laventavasti.

Myös Tornberg ja Kuuliala (2015, 240) ovat todenneet, että ”päämiehen kuuleminen edunvalvojan määräämistä koskevassa asiassa tulisi kuitenkin aina toteuttaa siten, että päämiehelle vähintään varataan tilaisuus tulla kuulluksi.” Kuulemista ei saisi korvata hakemuksen liitteistä selviävällä päämiehen suostumuksella, sillä HolhTL 73.2 §:n sanamuoto on ehdoton ja kuulemisvelvollisuus on nimenomaisesti tuomioistuimella, sillä HolhTL 8 luvun säännökset koskevat hakemusasioiden oikeudenkäyntiä. Lisäksi edunvalvonta-asian indispositiivisen luonteen vuoksi tuomioistuimella tulee olla mahdollisuus kontrolloida sitä, missä olosuhteissa suostumus on annettu ja varmistua siitä, että se varmasti vastaa kuultavan tahtoa. (Tornberg ja Kuuliala 2015, 240–241.)

Myös korkeimman oikeuden ratkaisussa KKO:2012:109 on kyse siitä, tuleeko sitä, jonka edunvalvomisesta on kyse, kuulla tuomioistuimessa vai voidaanko kuuleminen korvata päämiehen hakijalle antamalla kirjallisella suostumuksella.

Maistraatin hakemuksessa oli vaadittu edunvalvojan määräämistä kehitysvammaiselle 21-vuotiaalle A:lle. Maistraatti oli kuullut A:ta henkilökohtaisesti. Samassa yhteydessä A oli allekirjoittanut suostumuksensa edunvalvojan määräämiseksi. Hakemukseen oli liitetty lääkärinlausunto, joka oli laadittu noin kaksi kuukautta kuulemisen jälkeen ja jonka mukaan A:n henkiset taidot olivat keskimäärin 8-vuotiaan tasolla. Käräjäoikeus oli hyväksynyt hakemuksen varaamatta A:lle tai hänen edustajalleen tilaisuutta tulla kuulluksi ja antamatta hänelle tiedoksi hakemusasiakirjoja. Edunvalvojan määrääminen kumottiin ja asia palautettiin käräjäoikeuteen.

Kysymys myös käräjäoikeuden velvollisuudesta hankkia asian ratkaisemiseksi tarpeellinen selvitys A:n vanhempia kuulemalla. (Ään.) Vrt. KKO:2009:68. (KKO:2012:109.)

Asiassa on ollut kyse siitä, että maistraatti on pyytänyt käräjäoikeuteen 10.2.2010 toimittamassaan hakemuksessa, että A:n edunvalvojaksi määrättäisiin yleinen edunvalvoja, edustamaan A:ta tämän henkilöä, omaisuutta sekä taloudellisia asioita koskevissa oikeustoimissa toistaiseksi. Maistraatti oli kuullut A:ta henkilökohtaisesti 6.11.2009, jolloin A oli ilmoittanut suostuvansa yleisen edunvalvojan määräämiseen. Käräjäoikeus katsoi, että A ei esitetyn selvityksen mukaan kyennyt huolehtimaan taloudellisista asioistaan ja lääkärintodistuksesta ilmeni, että edunvalvojan määrääminen oli tarpeen. Käräjäoikeus totesi, että maistraatti oli jo kuullut A:ta henkilökohtaisesti ja tämä oli tuolloin hyväksynyt hakemuksen, joten yleinen edunvalvoja voitiin määrätä hakemuksen mukaisesti kuulematta A:ta enempää. Hovioikeus pitäytyi käräjäoikeuden päätöksessä kuultuaan hakijaa kirjallisesti. Asia eteni korkeimpaan oikeuteen ja siellä asiassa oli kyse siitä, oliko käräjäoikeus menetellyt oikein ratkaistessaan asian varaamatta A:lle tilaisuutta tulla kuulluksi. (KKO:2012:109.)

Korkein oikeus perusti ratkaisun OK 8:5 §:n ja HolhTL 73 §:n kuulemissäännöksiin, HolhTL 78 §:n säännöksen tuomioistuimen selvittämisvelvollisuudesta sekä PeL 21 §:n ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaiseen oikeuteen tulla kuulluksi. Korkein oikeus totesi, että A:n kuuleminen olisi tullut suorittaa tuomioistuimessa, sillä kuuleminen on eräs tärkeä oikeusturvan tae, eikä kyseessä ollut sellainen HolhTL 73.4 tai 73.5 §:ssä tarkoitettu tilanne, jonka mukaan kuulemistilaisuuden varaamisesta olisi voitu poiketa. Lisäksi korkein oikeus katsoi, että A:n lääkärinlausunnosta ilmeni sellaisia seikkoja, joiden perusteella A:n suostumukselle ei voitu antaa sellaista merkitystä, että asia olisi voitu ratkaista selvittämättä asiaa tarkemmin. Korkein oikeus kiinnitti huomiota myös siihen,

ettei A ollut virheellisen menettelyn johdosta saanut tietoonsa esimerkiksi hänestä laadittua lääkärintoimitusta taikka ylipäättänsä tietoa siitä, että häntä koskeva asia on vireillä kärjäoikeudessa. Korkein oikeus päätyi siihen ratkaisuun, että kärjäoikeus oli menetellyt virheellisesti ja loukannut A:n oikeutta tulla kuulluksi ja näin ollen palautti asian käsiteltäväksi kärjäoikeuteen. (KKO:2012:109.)

Kuten yllä selostetuista korkeimman oikeuden ratkaisuista käy ilmi, kanta hakijalle annetun kirjallisen suostumuksen merkityksestä kuulemismenettelyssä on muuttunut näiden kahden oikeustapauksen välillä. Uusimman tulkintakäytännön mukaan lähtökohtana on se, että päämiehen kuuleminen tulee suorittaa tuomioistuimessa. Kuulemisesta tuomioistuimessa voitaisiin luopua vain erittäin poikkeuksellisissa tilanteissa. Aiemmin mainittujen ratkaisujen perusteluita tarkastellessa voidaan huomata, että korkein oikeus on perustellut huomattavasti tarkemmin ja useita eri lähteitä käyttäen ratkaisun KKO:2012:109 verraten ratkaisuun KKO:2009:68, jossa ratkaisua koskevia perusteluita ei ole käytännössä esitetty lainkaan. Tästä voidaankin päätellä, että lainsäädännöstä ja lain esitoista löytyy huomattavasti enemmän aineistoa puoltamaan sitä seikkaa, että tuomioistuimen tulee kuulla päämiestä edunvalvonta-asian yhteydessä, kuin sen puolesta, että kuuleminen voitaisiin jättää suorittamatta. Myös tämä seikka korostaa sitä, että kuulemisperiaate on tärkeä osa ihmisten oikeusturvaa, eikä siitä tulisi poiketa kevein perustein.

2) Mikäli edunvalvonta-asia on epäselvä, muttei riittävä eli päämies ei ole vastustanut hakemusta kärjäoikeudelle, mutta asia on jonkin muun seikan perusteella epäselvä ja vaatii lisäselvitystä, tulee tuomioistuimen harkita asian selvittämistä tuomioistuimen kuulemisessa päämiehen passiivisuudesta huolimatta. Epäselvyys voi liittyä esimerkiksi tuomioistuimelle toimitettuun lääkärintoimitukseen, päämiehen holhousviranomaiselle tai lääkärille esittämään vastustukseen, edunvalvojan henkilöön tai esimerkiksi epäselvyyksiin siitä, onko päämiehellä hoitoa vaativia asioita. (Tornberg & Kuuliala 2015, 208–212)

3) Päämiehen vastustaessa hakemusta kärjäoikeudelle, edunvalvonta-asia on riittävä ja vaatii tarkempaa selvitystä (Tornberg & Kuuliala 2015, 220). Edunvalvoja voidaan kuitenkin määrätä vastustuksesta huolimatta, jos vastustamiselle ei ole riittävää aihetta ottaen huomioon päämiehen

tila sekä edunvalvonnan tarve (L 4/1734, 2:8 §). Käytännössä tarkemmalla selvityksellä tarkoitetaan sitä, että tällaisissa tilanteissa päämiestä tulee kuulla henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä asian ratkaisemiseksi, sillä näin menettelemällä voidaan pyrkiä selvittämään päämiehen tila sekä edunvalvonnan tarve tekemällä hänestä havaintoja istunnossa. Tilanteissa, joissa päämiehen vastustus käy ilmi käräjäoikeudelle toimitetussa kirjallisessa lausumassa, tulee asian käsittelyä jatkaa riita-asian käsittelystä säädettyssä järjestyksessä. Itse edunvalvonta-asia ei kuitenkaan muutu riita-asiaksi. Riitaisia edunvalvonta-asioita voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä vain harvoin, sillä usein riita koskee edunvalvonnan edellytyksiä, eikä asiaa sen vuoksi voida ratkaista ilman pääkäsittelyä. Mikäli riitaisuus johtuukin päämiehen läheisen osittaisesta vastustuksesta eikä päämiestä itseään voida kuulla lainkaan, on asia mahdollista ratkaista kirjallisessa menettelyssä. (Tornberg & Kuuliala 2015, 220–222.)

4) On olemassa myös tiettyjä tilanteita, joissa päämiehen kuulemisesta voidaan luopua kokonaan. Tällaisia tilanteita ovat, jos a1) hakemus hylätään selvästi perusteettomana. a2) päämiehen olinpaikasta ei voida saada tietoa. a3) hakemusta ei voida antaa päämiehelle tiedoksi hänen tilansa vuoksi. (Tornberg & Kuuliala 2015, 222.)

a1) Päämiestä ei tarvitse kuulla, jos edunvalvojan määräämistä koskeva hakemus hylätään selvästi perusteettomana heti. Tällaisessa tilanteessa päämiehen oikeusturva ei edellytä hänen kuulemistaan, sillä hakemuksen hylkäämisellä ei ole vaikutuksia päämiehen oikeusasemaan. (Tornberg & Kuuliala 2015, 223.)

a2) Päämiestä ei tarvitse myöskään kuulla, jos hänen olinpaikastaan ei voida saada tietoa ja ainoa mahdollisuus hänen kuulemiseensa olisi lausumapyynnön tiedoksianto kuuluttamalla (L 442/1999, 73.4 §). Tiedoksianto kuuluttamalla tarkoittaa, että asiakirja liitteineen on nähtävillä tuomioistuimen kansliassa ja asiakirjan pääasiallisesta sisällöstä ja tiedosta siitä, missä asiakirja on nähtävillä, julkaistaan Virallisessa lehdessä ilmoitus jonkin kuukauden ensimmäisenä päivänä. Ilmoitus voidaan julkaista myös sanomalehdessä. Tiedoksiannon katsotaan tapahtuneen, kun ilmoitus on julkaistu Virallisessa lehdessä. (L 4/1734, 11:10 §.)

a3) Päämiehen kuulemisesta voidaan luopua myös tilanteissa, joissa hakemusta ei ole voitu antaa päämiehelle tiedoksi hänen tilansa vuoksi. Tämä edellyttää, että asiaa on yritetty antaa tiedoksi ja haastemies on palauttanut estetodistuksen. Pelkkä lääkärinlausunto päämiehen tilasta ei riitä, vaan haastemiehen on täytynyt käydä toteamassa tilanne. Lisäksi tuomioistuimen tulee myös arvioida, onko päämiehelle tarvetta määrätä prosessiedunvalvoja ja mikäli tuomioistuin katsoo, ettei se ole päämiehen oikeusturvan kannalta tarpeellista, kuulemisesta voidaan luopua. (Tornberg & Kuuliala 2015, 224.) Prosessiedunvalvojan määräämistä ei useimmiten edellytetä päämiehen oikeusturvan näkökulmasta, jos lääkärinlausunnosta tai muusta selvityksestä ilmenee ristiriidattomasti edunvalvonnan tarve ja laajuus, hakija on yrittänyt selvittää päämiehen mielipidettä ja kyseisestä selvityksestä voidaan todeta, ettei päämiehen mielipidettä saada selville hänen tilansa vuoksi, kukaan ei ole vastustanut edunvalvontaa ja jos hakemuksessa esitetty edunvalvoja on sopeva ja kykenevä tehtävään (Tornberg & Kuuliala, 2015, 225–226).

4.2.2 Puolison kuuleminen

Holhoustoimilain 73.2 §:stä (L 442/1999, 73.2 §) käy ilmi, että asiassa, joka koskee edunvalvojan määräämistä täysi-ikäiselle, on myös päämiehen aviopuolisolle varattava tilaisuus tulla asiassa kuulluksi, ellei se ole olosuhteet huomioon ottaen ole ilmeisen tarpeetonta. Kyseinen säännös toteuttaa PeL 10.1 §:ssä sekä EIS 8 artiklassa säädettyä perhe-elämän suojaa, antamalla niille henkilöille, jotka ovat tosiasiallisesti läheisessä suhteessa päämieheen, oikeuden saada tietoja häntä koskevasta toimenpiteestä. Vaikka säännöstä sanamuodon mukaisesti tulkittaessa kuulemisvelvollisuus koskisi ainoastaan aviopuolisoa, perustuslain 10.1 § ja EIS 8 artikla edellyttävät, että säännöstä on tulkittava siten, että myös avopuolisolle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi. Lisäksi myös päämiehen kanssa rekisteröidyssä parisuhteessa elävälle puolisololle on rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 8.4 §:n mukaisesti varattava tilaisuus tulla kuulluksi. (Tornberg & Kuuliala 2015, 260.)

Hallituksen esityksen (HE 146/1998, 64–65) mukaan aviopuolisoa tulee kuulla puolisoitten välillä vallitsevan taloudellisten etujen yhteisyyden vuoksi. Kuulemisella saadaan selville muun muassa sellaiset taloudelliset ja muut seikat, jotka vaikuttavat edunvalvonnan tarpeeseen sekä edunvalvojan määräämisen merkitys henkilön perheen kannalta. Tuomioistuimen ei kuitenkaan tarvitse

kuulla aviopuolisoa, mikäli kuuleminen olisi olosuhteet huomioiden ilmeisen tarpeetonta. Aviopuolison kuulemista voidaan pitää tarpeettomana silloin, kun edunvalvojan määrääminen ei vaikuta toisen puolison oikeusturvaan. (HE 146/1998, 65.) Esimerkkinä tällaisesta tilanteesta, jossa puolison kuuleminen saattaa olla ilmeisen tarpeetonta, on esimerkiksi, jos puoliset ovat edelleen avioliitossa, mutta eivät enää asu yhdessä ja toinen heistä on muuttanut ulkomaille. Ainakin niissä tilanteissa, joissa erillään asumista on jatkunut jo pitkään, kuuleminen on ilmeisen tarpeetonta niin asian selvittämistä intressin kuin puolison oikeusturvankin kannalta. (Tornberg & Kuuliala 2015, 260–261)

Kuultavassa muita kuin päämiestä, lähtökohtaisena tiedoksiantotapana on postitiedoksianto, eli tiedoksianto toimitetaan kuultavalle vastaanottotodistuksella. Haastemiestiedoksiantoa voidaan käyttää myös muiden kuulemisessa silloin, jos tiedoksiantoa ei ole saatu toimitettua postitiedoksiantona, eli kuultava ei ole palauttanut vastaanottotodistusta tuomioistuimeen (L 4/1734, 11:4.1 §). Joissain tilanteissa myös aviopuolison tai muun läheisen lausumapyynnön toimittaminen suoraan haastemiestiedoksiantona voi olla järkevää. Tällainen tilanne on käsillä esimerkiksi silloin, kun päämies ja aviopuoliso tai muu kuultava asuvat samassa osoitteessa ja asia voidaan antaa hänelle tiedoksi päämiehen tiedoksiannon yhteydessä. Näin säästetään asian käsittelykuluissa, kun vältetään siltä mahdolliselta tilanteelta, jossa haastemies joutuisi mahdollisesti käymään uudestaan samassa osoitteessa, kun aviopuoliso ei ole palauttanut vastaanottotodistusta.

4.2.3 Muiden läheisten kuuleminen

Holhustoimilaki ei velvoita tuomioistuinta kuulemaan muita päämiehen läheisiä tai sukulaisia kuin puolisoa edunvalvontaa määrättäessä. Tuomioistuimen tulee kuitenkin kuulla muita läheisiä kuin puolisoa kahdessa tapauksessa. Jos holhousviranomaisen toimittamassa kuulemisessa on käynyt ilmi, että esimerkiksi joku päämiehen lapsista tai muista hänen läheisistään vastustaa edunvalvojan määräämistä tai on erimieltä hakemuksessa esitetyn edunvalvojan henkilöstä. Tällöin kyseessä on epäselvä asia, joka vaatii tarkempaa selvitystä tuomioistuimen toimesta. (Tornberg & Kuuliala 2015, 262.)

Tuomioistuimen tuleekin HolhTL 78 §:ssä asetetusta tuomioistuimen velvollisuudesta varata päämiehen läheisille tilaisuus tulla kuulluksi, jotta asia tulee perusteellisesti selvitetyksi. Toiseksi kyseessä voi olla tilanne, jossa esimerkiksi päämiehen täysi-ikäisiä lapsia tulee kuulla perhe-elämän suojasta johtuen. PeL 10.1 §:n ja EIS 8 artiklan mukainen perhe-elämän suoja päämiehen ja hänen muiden täysi-ikäisten läheistensä kuin puolison välillä edellyttää sitä, että he asuvat yhdessä. (Tornberg & Kuuliala 2015, 262–263.)

4.2.4 Muiden asiaan osallisten kuuleminen

Sellaisessa edunvalvojan määräämistä tai toimintakelpoisuuden rajoittamista koskevassa asiassa, jossa holhousviranomaisen mielipide ei selviä hakemuksen asiakirjoista, tulee holhousviranomaiselle varata tilaisuus tulla kuulluksi (L 442/1999, 75.1 §). Holhousviranomaiselle tulee näin ollen pääsäännön mukaisesti varata tilaisuus tulla kuulluksi HolhTL 75.1 §:n mukaisesti muun tahon tekemän hakemuksen johdosta. Mikäli holhousviranomaisen kanta edunvalvonnan tarpeeseen ja edunvalvojan henkilöön selviää hakemuksen asiakirjoista, ei kuulemistilaisuutta tarvitse varata käräjäoikeudessa. (Tornberg & Kuuliala 2015, 268.) Lisäksi kuuleminen voidaan jättää toimittamatta, mikäli se ei ole tarpeen asian selvittämiseksi (L 442/1999, 75.2 §). Kyseinen säännös tulee sovellettavaksi lähinnä niissä tapauksissa, joissa edunvalvojan määräys koskee yksittäistä asiaa tai oikeustoimintaa, kuten päämiehen edustamista oikeustoimissa tai vaikka vanhemman alaikäiselle lapselleen antaman lahjan vastaanottamista. Lisäksi edellytetään, että tuomioistuin pystyy varmistumaan tehtävään esitetyn sopivuudesta ja taitavuudesta ilman holhousviranomaisen lausuntoa. (HE 146/1998, 66.)

Aiemmin myös edunvalvontapalvelun tuottajalle, eli asianomaiselle oikeusaputoimistolle tuli varata tilaisuus tulla kuulluksi ennen yleisen edunvalvojan määräämistä (laki holhoustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä 7.3 §). Kuulemisesta pystyttiin luopumaan, mikäli hakemukseen oli liitetty tehtävään esitetyn yleisen edunvalvojan kirjallinen suostumus (Tornberg & Kuuliala 2015, 269). Kyseinen säännös on kuitenkin kumottu lailla valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä (477/2016). Lain valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä 16.5 §:n (L 477/2016, 16.5 §)

mukaan, oikeusapu- ja edunvalvontapiirin edunvalvontatoimiston yleisen edunvalvojan määräämiseen ei sovelleta, mitä holhoustoimesta annetun lain 5 §:ssä on säädetty suostumuksen antamisesta.

Tuomioistuimen tulee kuitenkin kuulla muuta palvelun tuottajaa sopivin tavoin ennen edunvalvojan tehtävää koskeva määräyksen antamista (L 477/2016, 16.5 §). Kuten säännöksestä ilmenee, mikäli edunvalvojaksi määrätään oikeusapu- ja edunvalvontapiirin edunvalvontatoimiston yleinen edunvalvoja, hänen suostumustaan tehtävään ei ole tarpeen pyytää, eikä tuomioistuimen ole tarpeen kuulla edunvalvontatoimistoa ennen edunvalvojan tehtävää koskevan määräyksen antamista. Hallituksen esityksessä HE 26/2016 kantaa on perusteltu sillä, että kuuleminen olisi usein turhaa, sillä esteellisyytilanteet edunvalvontatoimistoissa ovat harvinaisia. Lisäksi edunvalvontatoimisto pystyy reagoimaan yksittäiseen esteellisyytilanteeseen määräyksen saavuttua toimistoon. Jos edunvalvojaksi määrätään muun palvelun tuottajan kuin edunvalvontatoimiston yleinen edunvalvoja, täytyy tuomioistuimen kuulla palvelun tuottajaa sopivin tavoin ennen määräyksen antamista. (HE 26/2016, 22.)

Mikäli päämies on antanut edunvalvontavaltuutuksen ja edunvalvojan määrääminen saattaa johtaa siihen, että edunvalvontavaltuutus lakkaa kokonaan tai osaksi, on valtuutetulle varattava tilaisuus tulla kuulluksi asiassa (L 442/1999, 73.3 §). Määrätessä edunvalvoja valtuuttajalle, valtuutus käy tarpeettomaksi niiltä osin, kuin edunvalvojan ja valtuutetun tehtävät ovat päällekkäiset. Tästä seuraa, että valtuutus lakkaa olemasta voimassa siltä osalta, kuin edunvalvojan tehtäväksi on määrätty huolehtia niistä asioista, joita valtuutus koskee. Esimerkiksi, jos valtuutettu on oikeutettu edustamaan valtuuttajaa niin taloudellisissa kuin henkilöäkin koskevissa asioissa ja edunvalvoja määrätään hoitamaan vain valtuuttajan taloudellisia asioita, voi valtuutettu toimia valtuuttajan puolesta jatkossa vain tämän henkilöä koskevissa asioissa. (HE 52/2006, 22–23.)

Valtuutetun kuuleminen on perusteltua, sillä edunvalvojan määrääminen saattaa edellä selostetuin tavoin välittömästi vaikuttaa valtuutetun asemaan. Mikäli on selvää, ettei edunvalvojan määrääminen vaikuta valtuutetun asemaan, hänelle ei tarvitse varata tilaisuutta tulla kuulluksi. Tällainen tilanne on käsillä esimerkiksi silloin, kun valtuutettu edustaa valtuuttajaa vain hänen

henkilöään koskevissa asioissa ja edunvalvojaa haetaan edustamaan päämiestä ainoastaan taloudellisten asioiden hoitamisessa. (HE 52/2006, 51.) Edunvalvonnan muutoksia koskevissa asioissa myös edunvalvojalle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi (Tornberg & Kuuliala 2015, 270).

4.3 Riitainen edunvalvonta-asia

Kuten yllä kappaleessa 4.2.1 on selostettu, edunvalvonta-asia täytyy ratkaista riita-asian käsittelyjärjestyksessä, mikäli asia jossain vaiheessa osoittautuu riitaiseksi. Riitaisen edunvalvonta-asian käsittelyssä sovellettavaksi tulevat OK 6 luvun pääkäsittelyä ja OK 17 luvun todistelua koskevat pykälät (Tornberg & Kuuliala 2015, 249).

4.3.1 Istuntoon kutsuminen

Oikeudenkäymiskaaren 8:7 §:stä (L 4/1734, 8:7 §) ilmenevät kuulemista koskevat uhat. Mikäli hakija ei noudata kehotusta antaa kirjallista lausumaa taikka jää saapumatta hakemusasian istuntoon, asia jätetään sille. Jos muu asiaan osallinen ei noudata kehotusta antaa kirjallista lausumaa tai jää saapumatta hakemusasian istuntoon, johon häntä ei ole veloitettu henkilökohtaisesti saapumaan, asia voidaan käsitellä ja ratkaista siitä huolimatta. (L 4/1734, 8:7 §.)

Päämies voidaan kutsua tuomioistuimen istuntoon joko OK 8:7.2 §:n mukaisesti uhalla, että asia voidaan käsitellä ja ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta tai veloittaa OK 12 luvun säännösten mukaisesti saapumaan henkilökohtaisesti sakon uhalla. OK 8:7.2 §:n mukaisella uhalla kutsuttuna päämiehen kutsu voidaan antaa hänelle tiedoksi OK 11 luvussa mainittuja tiedoksiantotapoja käyttäen. Mikäli asianosainen jättää noudattamatta hänelle annettua kehotusta saapua sakon uhalla tuomioistuimeen henkilökohtaisesti riitaisassa edunvalvonta-asiassa, on tuomioistuimen asetettava hänelle korkeampi uhkasakko tai määrättävä hänet tuotavaksi istuntoon, mikäli tuomioistuin katsoo, että läsnäolo henkilökohtaisesti on edelleen välttämätöntä. (Tornberg ja Kuuliala 2015, 246–247.)

4.3.2 Pääkäsittely

Yleensä pääkäsittely toimitetaan yhden puheenjohtajan kokoonpanossa. Puheenjohtajana on se tuomari, joka on valmistellut asian. Riitaisan edunvalvonta-asian pääkäsittely alkaa läsnäolijoiden toteamisella, jonka jälkeen tuomioistuin esittelee lyhyesti yhteenvedon käsillä olevasta asiasta ja tiedustelee vastaavatko esitetyt vaatimukset edelleen asiaan osallisten kantaa. Kun yhteenvedo on käyty läpi, asian osaisille varataan tilaisuus perustella omaa kantaansa sekä lausua vastapuolen perustelujen johdosta. Kommenttien jälkeen tuomioistuin ottaa vastaan todistelun. (L 4/1734, 6:1–2 §.)

Yleensä kirjalliset todisteet käydään läpi ennen henkilötodistelua. Mikäli asiassa kuullaan lääkärinlausunnon antanutta lääkäriä todistajana, on kuitenkin tarkoituksenmukaista käydä lääkärinlausunto läpi vain kertaalleen todistajan kuulemisen yhteydessä. Lääkärin kuuleminen todistajana ei ole kovin usein tarpeellista, mutta esimerkiksi sellaiset tapaukset vaativat lääkärin kuulemista, joissa lausunto on epäselvä tai päämies vaatii lääkäriä henkilökohtaisesti kuultavaksi. Henkilötodistelu aloitetaan päämiehen kuulemisella. Päämiehen ja lääkärin lisäksi henkilökohtaisesti saatetaan kuulla esimerkiksi päämiehen läheistä tai vaikka naapurua. (Tornberg & Kuuliala 2015, 251.)

Pääkäsittelyssä vastaanotettava henkilötodistelu täytyy äänittää. Mikäli äänittäminen ei ole mahdollista, todistelutarkoituksessa kuultavan henkilön kertomuksen keskeinen sisältö on merkittävä pöytäkirjaan. Pöytäkirjattu lausuma on heti luettava ja pöytäkirjaan merkittävä kuultavan ilmoitus siitä, että lausuman sisältö on ymmärretty oikein. (L 4/1734, 22:6 §.) Pääkäsittelyn lopuksi annetaan loppulausunnot (L 4/1734, 6:2.1:n 4 kohta) ja pääkäsittelyn päätteeksi julistetaan päätös tai ilmoitetaan päivästä, jona päätös annetaan käräjäoikeuden kansliassa. (L 4/1734, 6:2.1 §:n 4 kohta, 24:8.1 ja 2 §). Edunvalvonta-asioissa käräjäoikeuden tulisi pyrkiä siihen, että päätös julistettaisiin heti käsittelyn päätyttyä, sillä ratkaisun siirtäminen kansliaan aiheuttaa useimmissa tapauksissa tarpeetonta viivästystä, joka puolestaan aiheuttaa päämiehelle turhaa henkistä rasitusta (Tornberg & Kuuliala 2015, 257–258).

Riitaisessa edunvalvonta-asiassa se asiaan osallinen, joka on nimennyt todistajan kuultavaksi, on velvollinen maksamaan kohtuullisen korvauksen tarpeellisista matka- ja toimeentulokustannuksista sekä taloudellisesta menetyksestä todistajalleen (L 4/1734, 17:65.2 §). Mikäli todistajan nimenneelle asiaan osalliselle on myönnetty oikeusapua, korvaukset todistajalle maksetaan valtion varoista (L 257/2002, 4.2 §). OK 17:65.2 (L 4/1734, 17.65.2 §) säännöksen mukaan tilanteessa, jossa tuomioistuin on omasta aloitteestaan kutsunut todistajan, tulisi yksityisten asianosaisten suorittaa todistajalle korvaus yhteisvastuullisesti. Riitaisessa edunvalvonta-asiassa on kuitenkin mahdollista soveltaa valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista annetun lain 1 §:ää, jonka mukaan tuomioistuimen kutsusta tuomioistuimeen saapuneella todistajalla on oikeus saada korvaus valtion varoista (L 666/1972, 1 §).

4.4 Edunvalvojan sijaisen määrääminen

Edunvalvojan sijaisen määrääminen tulee kyseeseen silloin, kun edunvalvoja on sairauden tai muun syyn vuoksi estynyt hoitamasta tehtäviään tai silloin, kun edunvalvojalla ei ole eturistiriidan vuoksi oikeutta toimia päämiehensä puolesta. Edunvalvojan sijaiseen sovelletaan, mitä edunvalvojasta holhoustoimilaissa säädetään. (L 442/1999, 11 §.) Holhoustoimilain 32 §:n 2 ja 3 momentissa luetellaan ne tilanteet, joissa edunvalvoja ei voi edustaa päämiestään heidän välisensä eturistiriidan johdosta. Tällaisia tilanteita ovat, jos vastapuolena on edunvalvoja itse, edunvalvojan puoliso tai lapsi taikka joku, jota edunvalvoja edustaa. (Tornberg & Kuuliala 2015, 286.)

Myöskään muu edunvalvoja, kuin alaikäisen lapsensa huoltajana oleva vanhempi ei saa edustaa päämiestään, jos vastapuolena on edunvalvojan lapsen puoliso taikka edunvalvojan puolison lapsi tai tämän puoliso, edunvalvojan tai hänen puolisonsa lapsenlapsi, sisarus, vanhempi tai isovanhempi taikka tällaisen henkilön puoliso sekä edunvalvojan sisaruksen lapsi tai vanhemman sisarus. HolhTL 32.4 §:n mukaan puolisollla tarkoitetaan aviopuolisoa, avopuolisoa sekä rekisteröidyssä parisuhteessa eläviä. Sukulaisiin rinnastetaan myös puolisukulaiset. HolhTL 32.5§:n mukaan edunvalvoja ei myöskään saa edustaa päämiestään silloin, kun edunvalvojan ja hänen päämiehensä edut saattavat muusta syystä kuin edellä luetelluista joutua asiassa ristiriitaan keskenään. (Tornberg & Kuuliala 2015, 286.)

4.4.1 Edunvalvojan määrääminen eturistiriidan vuoksi erityissäännöksen perusteella

Holhustoimilain lisäksi edunvalvojan määräämisestä eturistiriidan perusteella löytyy säännöksiä myös muualta lainsäädännöstä, kuten lastensuojelulaista ja laista sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Näitä holhustoimilain ulkopuolisia säännöksiä sovelletaan ensisijaisesti. (Tornberg & Kuuliala 2015, 287.)

Lastensuojelulain 22.1§:n (L 417/2007, 22.1 §) mukaan lapselle tulee lastensuojeluasiassa määrätä edunvalvoja käyttämään lapsen puhevaltaa huoltajan sijasta, mikäli on ”perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa ja edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi”. Hakemuksen voi tehdä holhousviranomaisena toimiva Digi- ja väestötietovirasto, sosiaalihuollosta vastaava toimielin tai huoltaja (L 417/2007, 22.2 §). Lastensuojeluasiassa edunvalvojan määrääminen huoltajan sijasta käyttämään lapsen puhevaltaa kuuluu tuomioistuimelle ainoastaan sellaisissa tapauksissa, joissa huoltaja ja sosiaalihuollosta vastaava toimielin eivät ole samaa mieltä edunvalvojan määräämisestä. Kyseisissä tapauksissa edunvalvojan määräämiseen sovelletaan mitä holhustoimilaissa tai muussa laissa säädetään sijaisen määräämisestä edunvalvojalle. (Tornberg & Kuuliala 2015, 287–288.) Lastensuojeluasiassa määrättävän edunvalvojan määräämisestä aiheutuneista kustannuksista, edunvalvojan palkkiosta ja kuluja korvaamisesta vastaa se kunta, joka on vastuussa lastensuojelun järjestämisestä (L 417/2007, 23 §).

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 10.3§:n (L 812/2000, 10.3 §) mukaan sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:ssä tarkoitetun toimielimen eli sosiaaliviranomaisen tulee tehdä HolhTL 72 §:ssä tarkoitettu hakemus tai 91 §:ssä tarkoitettu ilmoitus edunvalvojan määräämiseksi alaikäiselle, mikäli alaikäisen henkilöä koskevassa yksittäisessä sosiaalihuollon asiassa on perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua ja jos hakemuksen tai ilmoituksen tekeminen on tärkeää alaikäisen edun turvaamiseksi. Tällä erityissäännöksellä tarkennetaan sitä, milloin sosiaaliviranomaisella on HolhTL 72.2 §:ssä säädetty hakemislegitimaatio (Tornberg & Kuuliala 2015, 285–288).

4.5 Esitutkintalain perusteella määrättävä edunvalvoja (ETL 4:8.1)

Esitutkintalain perusteella määrättävä edunvalvoja tulee kysymykseen tilanteissa, joissa lapsi tarvitsee puolueettoman edunvalvojan rikosprosessiin, kun lapsen huoltaja ei voi edustaa lasta asiassa. Tällaisiin tilanteisiin soveltuu edunvalvojan määräämistä alaikäiselle koskeva erityissäännös esitutkintalain 4 luvun 8 §:n 1 momentissa. Erityissääntelyn myötä edunvalvojan hakeminen rikosprosessissa on selkeämpää. (Heikkilä, Rantaeskola & Suikkanen-Malin 2018, 25.) Kyseisen pykälän mukaan

Tuomioistuimen on määrättävä alle 18-vuotiaalle asianosaiselle esitutkintaa varten edunvalvoja, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja, edunvalvoja tai muu lainlinen edustaja ei voi puolueettomasti valvoa asianosaisen etua asiassa ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta. Tutkinnanjohtajan on tarvittaessa tehtävä tuomioistuimelle hakemus edunvalvojan määräämisestä. Hakemuksen voi tehdä myös syyttäjä, holhousvoimasta annetun lain (442/1999) 84 §:ssä tarkoitettu holhousviranomainen tai sosiaalihuoltolain (710/1982) 6 §:n 1 momentissa tarkoitettu toimielin (sosiaaliviranomainen). Edunvalvojan määräys on voimassa sen rikosasian käsittelyn loppuun asti, jonka esitutkintaa varten määräys on annettu. (29.11.2019/1148). (L 805/2011, 4:8.1 §.)

Kuten säännöksen sanamuodosta käy ilmi, kyse on edunvalvojasta eikä edunvalvojan sijaisesta, vaikka kyseessä onkin kyseistä prosessia koskeva väliaikainen ja rajattu tehtävä. Säännöksessä tarkoitettu tilanne on yleensä käsillä, kun lapsen huoltajaa tai muuta lapsen läheistä epäillään lapsen kohdistuneesta rikoksesta. Tällaisessa tilanteessa myöskään lapsen toinen huoltaja ei voi edustaa lasta, vaikka häntä ei rikoksesta epäiltäisikään, sillä kyseessä olisi ilmeinen eturistiriititilanne. (Heikkilä ym. 2018, 127.)

Rikosasiassa edunvalvojan määräämistä koskevan hakemuksen tuomioistuimeen tekee tutkinnanjohtaja. Lisäksi hakemuksen voi tehdä syyttäjä, holhousvoimilaissa tarkoitettu holhousviranomainen tai sosiaaliviranomainen. Jotta edunvalvoja voidaan määrätä, tulee edunvalvojaksi määrättävän antaa kirjallinen suostumus tehtävää varten. Poliisi hankkii edunvalvojan suostumuksen ja liittää sen tuomioistuimeen toimitettavaan hakemukseen. Alaikäiselle edunvalvojaa määrätessä, tulee huoltajalle sekä 15 vuotta täyttäneelle alaikäiselle varata tilaisuus tulla kuulluksi. Alaikäistä ei tarvitse kuulla, mikäli hän on alle 15-vuotias. (Heikkilä ym. 2018, 131–132.) Hallituksen esityksessä

HE 146/1998 huoltajan kuulemista on perusteltu sillä, että alaikäisen asioiden hoitaminen vaatii hyvää yhteistyötä edunvalvojan ja huoltajan välillä (HE 146/1998, 64).

Tuomioistuimen määrätessä alaikäiselle edunvalvojan rikosprosessia varten ETL 4 luvun 8 §:n perusteella, edunvalvojan palkkio sekä kustannukset maksetaan valtion varoista (L 805/2011, 4:8.2 §). Palkkion ja kustannusten korvaukseen sovelletaan HolhTL 44 §:ä, jonka mukaan korvaus määrätään tarpeellisista kustannuksista ja sen on oltava kohtuullinen tehtävän laatuun ja laajuuteen nähden (Tornberg & Kuuliala 2015, 293–295). Päätöksenteko edunvalvojan määrittämiseksi rikosasiassa voi tapahtua kahdella eri tavalla: yksivaiheisesti tai kaksivaiheisesti. Päätöksenteko on kaksivaiheinen silloin, kun asiassa annetaan ensin väliaikainen määräys ja myöhemmin lopullinen päätös. Yksivaiheisessa päätöksenteossa väliaikaista määräystä ei anneta, vaan asia ratkaistaan suoraan lopullisella päätöksellä. (Heikkilä ym. 2018, 133.)

Edunvalvojan määrittämistä haetaan väliaikaisella määräyksellä silloin, kun edunvalvojan määrittämistä ei voida viivyttää. Kiireellisyys tulee aina perustella tuomioistuimelle toimitettavassa hakemuksessa. Rikosasioissa päätös edunvalvojan väliaikaisesta määrittämisestä on usein välttämätön rikosasian luonteen vuoksi, sillä yleensä näytön varmistaminen edellyttää asian kiireellistä käsitteilyä tuomioistuimessa. (Heikkilä ym. 2015, 25–26.) Hakemalla väliaikaista määräystä voidaan myös varmistaa, että määräys on olemassa siinä vaiheessa, kun asianomistajan kuulustelua suoritetaan poliisin toimesta (Fredman 2021, 653).

Esitutkintalain mukaista edunvalvojan määrittämisasiaa koskevat samat säännökset väliaikaisesta määräyksestä kuin edunvalvojan määrittämistä yleensäkin. Edunvalvontaa koskeva väliaikainen määräys esitutkintalain mukaisesti voidaan näin ollen antaa kuulematta huoltajia tai 15 vuotta täyttäneitä lasta. Väliaikaisen määräyksen saaminen nopeutetusti edellyttää hakemukselta tiettyjä asioita. Ensinnäkin hakemuksesta tulee ilmetä tarve edunvalvojan määrittämiselle, asian kiireellisyys sekä tarve poiketa huoltajien kuulemisesta ennen määräyksen antamista. Toiseksi hakemuksen tulee sisältää tiedot edunvalvojasta ja tämän kirjallinen suostumus edunvalvojana toimimisesta. (Heikkilä ym. 2015, 25–26, 132–133.)

4.6 Prosessiedunvalvoja

Holhoustoimilain 8.3 §:n (L 442/1999, 8.3 §) mukaan edunvalvojan tehtävä voidaan rajoittaa koskemaan määrättyä oikeustointia, asiaa tai omaisuutta. Esimerkiksi oikeudenkäynti tai osa siitä voidaan luokitella sellaiseksi asiaksi, jota varten tuomioistuin voi määrätä edunvalvojan. Oikeudenkäyntiä varten määrättyä edunvalvojaa nimitetään prosessiedunvalvojaksi ja annetulla määräyksellä turvataan päämiehen kuuleminen. Prosessiedunvalvoja voidaan määrätä HolhTL 8 §:n perusteella tai 11 §:n perusteella, jolloin määrätään edunvalvojan sijainen. HolhTL 11 §:n perusteella määrättävä edunvalvojan sijainen tulee kyseeseen tilanteissa, joissa edunvalvoja tai edunvalvojan HolhTL 32.2 §:ssä mainittu läheinen ja päämies ovat vastapuolina oikeudenkäynnissä tai jos edunvalvoja on estynyt valvomaan päämiehen etua jostain muusta syystä. Hakemuksen tekemiseen prosessiedunvalvojan määräämiseksi ovat oikeutettuja samat tahot kuin perusmuotoista edunvalvontaa haettaessa. Prosessiedunvalvojaa haettaessa asia tulee vireille erillisenä hakemus-asiana käräjäoikeudessa. HolhTL 8 ja 11 §:t soveltuvat parhaiten käytettäväksi silloin, kun oikeudenkäynti ei ole vielä vireillä tuomioistuimessa. (Tornberg & Kuuliala 2015, 288–289.)

Usein prosessiedunvalvojan määräämisen tarve tulee esiin jo vireillä olevassa oikeudenkäynnissä, jolloin tuomioistuimella on oikeus sekä velvollisuus OK 12:4a §:n mukaisesti määrätä edunvalvoja viranpuolesta eli omasta aloitteestaan ilman hakemusta (Tornberg & Kuuliala 2015, 165–171). Tuomioistuin, jossa oikeudenkäynti on vireillä, voi viran puolesta määrätä asianosaiselle edunvalvojan oikeudenkäyntiä varten, mikäli hän on sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemätön valvomaan omaa etuaan. Tällaiseen edunvalvojaan sovelletaan holhoustoimesta annetun lain säännöksiä. Määräys on voimassa myös ylemmässä oikeusasteessa, jossa asia tulee vireille muutoksenhaun johdosta, ellei tuomioistuin toisin päättä. (L 4/1734, 12:4a.1 §.)

Tuomioistuin voi edunvalvonta-asiassa määrätä prosessiedunvalvojan viran puolesta sille, jonka edunvalvontaa hakemus koskee, mikäli tuomioistuin katsoo, että se on henkilön oikeusturvan kannalta tarpeen. Esimerkiksi riidattomassa, mutta epäselvässä asiassa prosessiedunvalvoja voidaan määrätä asian selvittämiseksi. Riitaisessa asiassa päämies puolestaan tarvitsee prosessiedunvalvo-

jan istuntoa varten. Lisäksi prosessiedunvalvoja voidaan joutua määräämään sellaisessa tilanteessa, jossa hakemusta ei ole saatu annettua tiedoksi päämiehelle hänen terveydentilansa vuoksi. (Tornberg ja Kuuliala 2015, 230–231.)

Tuomioistuin voi määrätä edunvalvojan viran puolesta myös silloin, kun rikosasian oikeudenkäynnin ollessa jo vireillä käy ilmi, että asianosainen ei kykene ilmaisemaan omaa näkemystään tai toimimaan esimerkiksi mielisairauden vuoksi. Myös tilanteissa, joissa vastaaja on syyntakeeton ja tuomioistuimella on näyttöä hänen puuttuvasta oikeudenkäynti kelpoisuudestaan esimerkiksi tuomioistuimen omien havaintojen muodosta, tulee tuomioistuimen määrätä vastaajalle edunvalvoja. Henkilö, joka on rikosoikeudellisesti syyntakeeton, voi kuitenkin olla siviilioikeudellisessa mielessä muodollisesti täysivaltainen. (Tornberg & Kuuliala 2015, 290.) Syyntakeisuutta arvioidaan rikoksen tekohetkellä vallitsevien olosuhteiden perusteella (L 39/1889, 3:4.2 §). Tämän vuoksi onkin mahdollista, että rikokseen syyntakeeton henkilö kykeneekin käyttämään itse puhevaltaa oikeudenkäynnissä. Edunvalvojan määräämistä ei näin ollen edellytetä ainoastaan sen perusteella, että ratkaisussa päädytään lopputulokseen, jossa henkilö todetaan syyntakeettomaksi taikka alentuneesti syyntakeiseksi. Rikosoikeudenkäynnissä prosessiedunvalvojan määräämiskynnystä ei tulisi kuitenkaan asettaa kovin korkealle. (Tornberg & Kuuliala 2015, 291–292.)

Niin HolhTL 8 ja 11 §:n kuin OK 12:4a:n mukaisesti oikeudenkäyntiä varten määrätylle edunvalvojalle maksetaan kulut ja palkkio päämiehen varoista HolhTL 44 §:n nojalla. Rikosasioissa päämiehelle voidaan määrätä avustaja oikeusapulain tai lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa (ROL) 2:1a §:n mukaisesti tai puolustaja ROL 2:1 §:n mukaisesti. Tällöin prosessiedunvalvoja on käytännössä sama henkilö kuin avustajaksi tai puolustajaksi määrätty asianajaja tai julkinen oikeusavustaja. Tällaisessa tilanteessa prosessiedunvalvojalle maksettavat kulut ja palkkio voidaan suorittaa avustajan- tai puolustajanmääräyksen perusteella valtion varoista. (Tornberg & Kuuliala 2015, 292.)

Tornbergin ja Kuulialan (2015, 292) mukaan Ojala (2012) ja Fredman (2013) ovat esittäneet, että lapsia koskevissa rikosasioissa oikeudenkäyntiavustajan ja prosessiedunvalvojan tulisi olla eri henkilö, sillä prosessiedunvalvojan tulee muun muassa käydä toimeksiantoa koskevat neuvottelut,

päättää niistä vaatimuksista, joita asiassa aiotaan esittää sekä muutoksenhausta, eikä päätöksenteon voida pitää uskottavana, jos edunvalvoja ja oikeudenkäyntiavustaja ovat sama henkilö. Tornbergin ja Kuulialan (2015, 292–293) mukaan Välimäki (2013) on puolestaan katsonut, etteivät edunvalvojan ja avustajan tehtävät olennaisilta osin eroa ja näin ollen avustajan tehtävä voidaan nähdä edunvalvojan tehtävää täydentävänä. Välimäen (2013) mukaan avustajan työ jopa helpottaa edunvalvojan työtä ja samalla varmistaa sen, että kulut ja palkkio korvataan tavalla, joka on myös päämiehelle edullinen.

4.7 Muut edunvalvonnan järjestämisen tavat

Kaikilla on oikeus itsemääräämisoikeuden ja sopimusvapauden turvin tehdä omat valinnat siitä, miten haluaa järjestää omien etujensa valvonnan silloin, kun ei itse siihen riittävässä määrin tai lainkaan kykene. Henkilön asioiden ja etujen hoitaminen voidaankin järjestää myös muulla tavalla kuin vain HolhTL mukaisesti. Muita edunvalvonnan järjestämisen tapoja täysi-ikäisillä ovat hoitoa ja muut hoitoa koskevat sopimukset, edunvalvontavaltuutus, tavallinen valtuutus, sekä varallisuuden ja henkilökohtaisten asioiden hoitoa koskevat toimeksiannot. Nämä edellä luetellut asiakirjat tai sopimukset voivat toimia joko edunvalvojan työtä ohjaavina tai edunvalvonnan vaihtoehtona. Edunvalvontavaltuutus on järjestelmä, joka on suunniteltu erityisesti holhoustoimilain mukaisen edunvalvonnan vaihtoehtoksi. (Tornberg & Kuuliala 2015, 4–5.)

Edunvalvontavaltuutuksen tarkoituksena on tarjota edunvalvojan määräämistä joustavampi ja kevyempi tapa omien asioiden järjestämiseksi tulevaisuutta varten. Edunvalvontavaltuutus tehdään ennakkoon sen hetken varalta, jolloin ei enää itse pysty hoitamaan tai päättämään asioistaan. Edunvalvontavaltuutuksessa on mahdollista nimetä henkilö, jonka haluaa hoitavan asioitaan, sekä päättää siitä, miten asioita hoidetaan. Edunvalvontavaltuutus astuu voimaan, kun valtuutettu toimittaa valtakirjan holhousviranomaiselle. (Edunvalvontavaltuutus eli tuen tarpeen ennakointi n.d.)

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Edunvalvontaa koskeva lainsäädäntö

Edunvalvonta-asioiden tuomioistuinprosessia koskeva lainsäädäntö sisältää kokonaisuudessaan hyvin tärkeitä säännöksiä, joilla turvataan asiaan osallisten oikeusturvan toteutuminen edunvalvonta-asioiden käsittelyssä. Tärkeimpiä edunvalvontaprosessia säänteleviä säännöksiä ovat holhoustoimilaki (L 442/1999) sekä oikeudenkäymiskaari (L 4/1734). Yleisin tuomioistuimessa käsiteltävä asia on edunvalvojan määrääminen täysi-ikäiselle. Käräjäoikeudessa edunvalvonta-asioita käsitellään kansliassa, hakemusasian istunnossa sekä riita-asian käsittelyjärjestyksessä. Käsittelymuoto määräytyy sen mukaan, onko asia riitainen ja ketä asiassa on tarpeen kuulla henkilökohtaisesti.

Edunvalvonta-asiat ovat HolhTL 69 §:n mukaisesti hakemusasioita. Edunvalvonta-asiat tulevat vireille käräjäoikeudessa hakemuksen esityshetkellä (L 4/1734, 8:1 §). Edunvalvojan määräämistä koskevan hakemuksen tekemiseen ovat oikeutettuja holhousviranomainen eli DVV, päämies, edunvalvoja sekä päämiehen edunvalvoja taikka läheinen sekä muu läheinen tietyin edellytyksin (L 442/1999, 72.1 §). Hakemuksen sisältöä koskevat tietyt OK 8:2 §:ssä säädetyt vaatimukset. Mikäli hakemus on joidenkin OK 8:2 §:ssä mainittujen tietojen osalta puutteellinen, tuomioistuimen tulee pyytää hakijaa täydentämään hakemusta niiltä osin.

Edunvalvonta-asioissa on kolme eri henkilölajia: hakija, asiaan osalliset ja kuultavat. Hakijalla tarkoitetaan sitä tahoja, joka on laittanut asian vireille. Asiaan osallisella tarkoitetaan sellaista henkilöä, jonka oikeudelliseen asemaan edunvalvontaa koskeva hakemus saattaa vaikuttaa siten, että se tuottaa hänelle oikeuden osallistua prosessiin ja valvoa siinä etuaan. Kuultaviksi kutsutaan niitä, joilla ei ole samaa asemaa ja oikeuksia asiassa kuin asiaan osallisella, mutta henkilöä halutaan kuulla asian selvittämisen vuoksi. Näin ollen asiaan osallisiksi voitaisiin luokitella päämies sekä hänen puolisonsa. Kuultavaksi puolestaan voitaisiin luokitella esimerkiksi DVV sellaisessa asiassa, jossa hakijana on joku muu taho.

Edunvalvonta-asian ratkaisee puheenjohtaja, joka voi kärjäoikeudessa olla laamanni, kärjätuomari taikka kärjänotaari (L 673/2016, 2:2.2 §). Riidaton edunvalvonta-asia voidaan ratkaista yhden tuomarin kokoonpanossa kansliassa. Riitaisa edunvalvonta-asia ratkaistaan tilanteesta riippuen yhden tai kolmen tuomarin kokoonpanossa. (L 4/1734, 2:5 §.) Myös edunvalvonta-asiassa annettava väliaikainen määräys on mahdollista antaa yhden tuomarin kokoonpanossa (HE 32/2001, 26). Pohjois-Savon kärjäoikeudessa kärjänotaarit toimivat puheenjohtajana riidattomissa edunvalvonta-asioissa ja riitaiset asiat ratkaisevat kärjätuomarit. Mikäli kärjänotaarin käsittelemä edunvalvonta-asia muuttuu riitaisaksi, asia siirretään kärjätuomarin ratkaistavaksi.

Edunvalvonta-asiat ratkaistaan päätöksellä, joka yleensä annetaan kärjäoikeuden kansliassa (L 4/1734, 8:10 §). Tuomioistuimen on lähetettävä päätös viipymättä holhousviranomaiselle, edunvalvojalle sekä päämiehelle tiedoksi. Tuomioistuinmaksulain mukaan edunvalvonta-asioissa hakemusmaksun maksaa hakija (L 1455/2015, 6.1 §). Saman lain 8.1 §:n mukaisesti maksua ei kuitenkaan peritä, mikäli holhousviranomainen on hakijana (L 1455/2015, 8.1 §). Edunvalvonta-asiassa annettuun väliaikaismääräykseen ei saa hakea muutosta, mutta muutoin edunvalvonta-asioissa muutoksenhakuoikeus on kaikilla niillä, jotka ovat oikeutettuja panemaan asian vireille (L 442/1999, 80§, 79.2§).

Toimivaltainen tuomioistuin edunvalvonta-asiassa on pääsääntöisesti päämiehen kotikunnan kärjäoikeus (L 4/1734, 10:15 §). Tuomioistuimella on edunvalvonta-asioissa selvittämisvelvollisuus, eli tuomioistuimen tulee hankkia kaikki asian ratkaisemiseksi tarvittava selvitys oma-aloitteisesti (L 442/1999, 78 §). Edunvalvonta-asiaa ratkaistaessa tuomioistuimen tulee ottaa huomioon useita eri seikkoja, kuten päämiehen terveydentila, asian laatu, edunvalvonnan tarve sekä päämiehen vastustus. Päämiehen vastustus voi liittyä joko edunvalvojan määräämiseen tai edunvalvojan henkilöön. Näin ollen päämies voi esimerkiksi suhtautua edunvalvojan määräämiseen myönteisesti, mutta olla eri mieltä siitä, kenen tulisi toimia hänen edunvalvojanaan. Jos päämies vastustaa edunvalvojan määräämistä, mutta muut edunvalvonnan edellytykset täyttyvät, tulee tuomioistuimen arvioida vastustuksen aiheellisuutta (L 442/1999, 8.2 §).

Vastustuksen aiheellisuuden arvioinnissa tulee ottaa huomioon päämiehen tila sekä edunvalvonnan tarve. Mikäli on selvää, että päämiehellä on esimerkiksi muistisairaus ja asioita vireillä ulosotossa, olosuhteet saattavat olla sellaiset, ettei vastustusta voida pitää aiheellisena. Edunvalvonnan tarvetta tulee arvioida vain päämiehen näkökulmasta. Oikeuskäytännössä (KKO:2009:7) onkin katsottu, että vaikka henkilö olisi heikentyneen terveydentilansa vuoksi kykenemätön hoitamaan varallisuuttaan koskevia asioitaan, hän voi järjestää omaisuutensa hoidon pääasiallisesti itse päättämänsä tavoin, mikäli näin hoidettuna omaisuus ei vaarannu millään muotoa.

Edunvalvonta-asiassa voidaan antaa väliaikainen määräys sellaisissa tilanteissa, joissa edunvalvonnan tarpeessa olevan henkilön asioiden hoitaminen täytyy järjestää nopealla aikataululla. Väliaikaista määräystä annettaessa tuomioistuimen ei tarvitse kuulla asiaan osallisia hakemuksen johdosta. Väliaikainen määräys on voimassa varsinaisen päätöksen antamiseen saakka, mikäli sitä ei peruuteta tai muuteta ennen sitä. (L 442/1999, 79 §.)

Väliaikaismääräystä lukuun ottamatta, tuomioistuimen tulee aina kuulla asiaan osallisia hakemuksen johdosta. Yleensä edunvalvonta-asiassa kuullaan vähintään päämiestä. Mikäli päämiehellä on puoliso, myös häntä tulee kuulla, ellei se ole olosuhteet huomioon ottaen ilmeisen tarpeetonta. (L 442/1999, 73.2 §). Myös päämiehen lapsia tai muita läheisiä tulee kuulla, mikäli ilmenee, että he ovat vastustaneet edunvalvontaa holhousviranomaiselle tai jos käy ilmi, että he asuvat yhdessä päämiehen kanssa. Asioissa, joissa hakijana on joku muu taho kuin holhousviranomainen, eikä holhousviranomaisen mielipide selviä asiakirjoista, tulee myös holhousviranomaiselle varata tilaisuus tulla kuulluksi (L 442/1999, 75 §). Holhousviranomaisen kuulemisella selvitetään holhousviranomaisen kanta edunvalvojan määräämisen tarpeeseen ja edunvalvojaksi esitetyn henkilön sopivuuteen.

Edunvalvonta-asiassa on mahdollista kuulla henkilöitä hyvin laajasti, sillä HolhTL 78 § mahdollistaa kaiken asian ratkaisemiseksi tarvittavan selvityksen hankkimisen. Tuomioistuin voikin käytännössä kuulla ketä tahansa, mikäli katsotaan, että henkilöllä on tiedossa sellaisia tärkeitä tietoja, jotka vaikuttavat asian ratkaisemiseen. Jopa päämiehen naapurin kuuleminen voi olla perusteltua, mikäli

hänellä on yhteys päämieheen ja sellaisia tietoja, jotka auttavat edunvalvonta tarpeen arvioinnissa.

Kuuleminen tapahtuu joko kirjallisesti, suullisesti, henkilökohtaisesti, videoneuvotteluna, puhelinkuulemisena tai oikeudenkäyntiavustajan tai prosessiedunvalvojan avulla. Kuuleminen toteutetaan pääsääntöisesti kirjallisesti lähettämällä kuultavalle henkilölle kirjallinen lausumapyyntö vastaanottotodistuksella. Vastaanottotodistuksella toimitettava lausumapyyntö lähetetään postitse kuultavalle ja mukaan liitetään hakemus liitteineen sekä todistus tiedoksisääntö-lomake, jonka vastaanottaja allekirjoittaa ja palauttaa paluupostissa tuomioistuimeen. Näin kuultava ilmoittaa, että on saanut hakemuksen tiedoksi. Tämä menettely sopii yleensä muiden kuin päämiehen kuulemiseksi. Päämiehen kirjallinen kuuleminen toteutetaan puolestaan haastemiestiedoksiannona, sillä edunvalvonta-asioissa on usein tulkinnanvaraa siitä, onko päämies kykenevä ottamaan tiedoksiannon vastaan.

Päämiehen kuulemisesta voidaan luopua, jos hän on sellaisessa henkisessä tilassa, että hän ei kykene ymmärtämään kuulemiseen liittyvän tiedoksiannon merkitystä ja sisältöä, ja mikäli katsotaan, että prosessiedunvalvojan määrääminen ei ole tarpeen hänen oikeusturvansa kannalta (L 442/1999, 73.5 §). Oikeustapauksessa KKO:2009:68 on katsottu, että päämiehen kuulemisesta on voitu luopua, vaikka asiassa ei ole ollut kyseessä edellä mainittu tilanne. Koska holhoustoimilain 73.5 § tilanteista, joissa päämiehen kuulemisesta voidaan luopua, on poikkeusperuste holhoustoimilain 73.2 §:stä, tulisi sitä tulkita suppeasti. Korkein oikeus onkin muuttanut kuulemismenettelyä koskevien säädöksiensä tulkintaa oikeustapauksessa KKO:2012:109, jossa se on päätyntä palauttamaan asian käräjäoikeuteen, koska se ei ollut kuullut päämiestä asiassa ja oli näin ollen menetellyt virheellisesti.

Huomionarvoista näiden ratkaisuiden välillä on erityisesti se, että ratkaisussa KKO:2009:68 se, jolle edunvalvojaa on haettu, on lääkärilausunnon mukaan ollut kykenevä ymmärtämään edunvalvojan määräämistä koskevan asian ja häntä on voitu kuulla asiasta oikeudessa. Vastaavasti ratkaisussa KKO:2012:109 se, jolle edunvalvojaa on haettu, on ollut keskiasteisesti kehitysvammainen, jonka

luetun ja kuullun ymmärtämisessä on haasteita. Näin ollen ratkaisussa KKO:2009:68 on päämiehen suostumukselle voitu antaa eri tavalla merkitystä, kuin tapauksessa KKO:2012:109.

Ottaen kuitenkin huomioon, että ratkaisussa KKO:2009:68 päämies on ollut kykenevä ymmärtämään edunvalvojan määräämistä koskevan asian ja häntä on voitu kuulla asiassa, hänelle olisi HolhTL 73.2 §:ää sanamuodon mukaisesti tulkiten tullut varata tilaisuus tulla kuulluksi tuomioistuimessa. Ratkaisussa KKO:2012:109 tuomioistuimen olisi puolestaan pitänyt selvittämiselvöllisyytensä ja lääkärinlausunnosta selvinneiden seikkojen perusteella ryhtyä toimenpiteisiin asian selvittämiseksi ja varata henkilölle tilaisuus tulla kuulluksi. Huomioiden henkilön rajoitteet, kuuleminen olisi tullut suorittaa hakemusasian istunnossa ja hänelle olisi tullut määrätä viranpuolesta prosessiedunvalvoja avustamaan lausuman antamisessa.

Riitaisan edunvalvonta-asian pääkäsittely alkaa läsnäolijoiden toteamisella, käsillä olevan asian esittelyllä ja asiaan osallisten vaatimusten tiedustelulla. Tämän jälkeen asiaan osallisille varataan tilaisuus perustella omaa kantaansa sekä lausua vastapuolen perusteluista, ennen todisteluun siirtymistä (L 4/1734, 6:2 §). Todisteluna edunvalvonta-asiassa voidaan ottaa vastaan niin kirjallisia todisteita kuin henkilötodisteluakin. Todistelun vastaanottamisen jälkeen asiaan osalliset antavat loppulausuntonsa (L 4/1734, 6:2.4 §) ja pääkäsittelyn lopuksi julistetaan päätös. Päätös voidaan antaa myös kansliassa, mutta edunvalvonta-asiat ovat harvoin oikeudellisesti niin haastavia, etteikö niitä voitaisi julistaa suoraan istunnossa.

Edunvalvojalle on määrättävä sijainen, jos edunvalvoja on sairauden tai muun syyn vuoksi estynyt hoitamaan tehtäviään tai jos edunvalvojalla ei ole eturistiriidan vuoksi oikeutta toimia päämiehensä puolesta (L 442/1999, 11 §). Edunvalvoja ei voi edustaa päämiestään eturistiriidan vuoksi silloin, jos vastapuolena asiassa on edunvalvoja itse, edunvalvojan puoliso, lapsi tai joku muu, jota edunvalvoja edustaa (L 442/1999, 32.2-3 §). Edunvalvojan sijaisen määräämistä koskevaa sääntelyä löytyy myös holhoustoimilain ulkopuolelta muun muassa lastensuojelulaista, laista sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista sekä esitutkintalaista.

Esitutkintalain 4:8.1 §:n perusteella määrättävä edunvalvoja edustaa lasta rikosprosessissa sellaisissa tilanteissa, joissa lapsen huoltajaa tai muuta läheistä epäillään lapsen kohdistuneesta rikoksesta. Tällöin kumpikaan huoltajista ei voi edustaa lasta, sillä kyseessä on eturistiriitatilanne.

Yleensä hakemuksen edunvalvojan määräämiseksi esitutkintalain perusteella tekee poliisista tutkinnanjohtaja. Lapsen huoltajille ja yli 15-vuotiaalle lapselle tulee varata tilaisuus tulla kuulluksi hakemuksen johdosta. Myös esitutkintalain mukaan määrättävässä edunvalvonta-asiassa on mahdollista antaa väliaikainen määräys. Väliaikaiset määräykset ovatkin hyvin yleisiä kyseisissä asioissa, sillä niissä on kyse lapsen kohdistuneesta rikoksesta ja näytön varmistaminen edellyttää asian kiireellistä käsittelyä tuomioistuimessa. Väliaikainen määräys annetaan kuulematta huoltajia ja yli 15-vuotiasta lasta. Poliisi antaa esitutkintalain perusteella määrättävää edunvalvojaa koskevan lausumapyynnön liitteineen tiedoksi huoltajille suorittaessaan heidän kuulustelunsa.

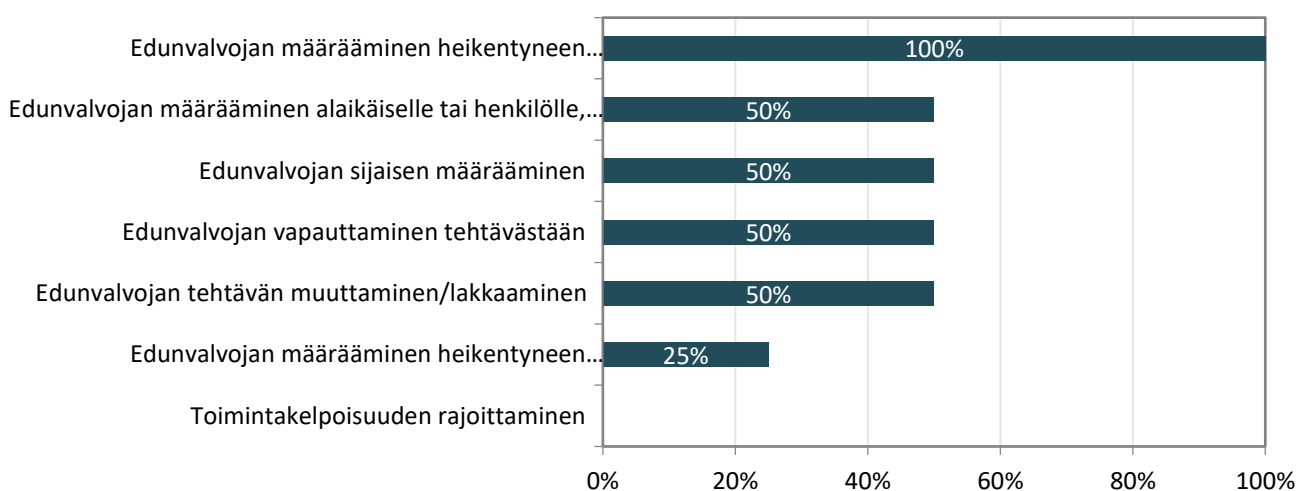
Tuomioistuin voi määrätä OK 12:4a.1 §n mukaisesti prosessiedunvalvojan oikeudenkäyntiä varten henkilölle, joka ei kykene ilmaisemaan omaa näkemystään tai toimimaan sairauden vuoksi. Prosessiedunvalvojan tarve ilmenee yleensä jo vireillä olevassa oikeudenkäynnissä, jolloin edunvalvoja määrätään viran puolesta ilman erillistä hakemusta. Mikäli prosessiedunvalvojaa on haettu hakemuksella, asia tulee vireille erillisenä hakemusasiassa käräjäoikeudessa ja siihen sovelletaan HolhTL 8 ja 11 pykälää. Prosessiedunvalvojan määräämisellä turvataan kuulemismenettely.

5.2 Kärjäsihteereiden kokemuksia edunvalvontaprosessista

Kyselytutkimus toteutettiin lähettämällä Pohjois-Savon käräjäoikeudessa työskenteleville kärjäsihteereille sähköpostitse linkki edunvalvonta-asioita koskevaan Webropol- kyselyyn. (Ks. liite 2.) Kyselyä ei lähetetty kaikille käräjäoikeuden sihteereille, sillä suurin osa ei ole käsitellyt edunvalvonta-asioita lainkaan. Tämän vuoksi kysely päätettiin rajata vain niihin kärjäsihteereihin, jotka joko käsittelevät tällä hetkellä, ovat ainakin joskus käsitelleet tai tulevat jatkossa käsittelemään edunvalvonta-asioita. Näin kyselylomake päädyttiin lähettämään yhteensä kymmenelle kärjäsihteerille. Vastausaikaa kyselyyn oli kaksi viikkoa ja vastaaminen oli vapaaehtoista. Vastaaminen tapahtui nimettömästi siten, ettei vastauksista ollut mahdollista päätellä tutkittavien henkilöllisyyttä. Vastauksia saatiin kerättyä neljä kappaletta ja näin kyselyn vastausprosentti on ollut 40 %. Kyselyn

tarkoituksena oli selvittää kärjäsihteereiden mielipiteitä ja toimintaa edunvalvonta-asioiden parissa sekä tuottaa käsikirjan koostamiseen tarvittavaa tietoa siitä, mitä käsikirjan tulisi sisältää ja millaiset ohjeet koetaan parhaiten toimiviksi. Kyselylomakkeella kerätty tutkimusaineisto kerättiin vain tätä opinnäytetyötä varten ja se tullaan hävittämään tämän opinnäytetyön valmistuttua.

Kysely aloitettiin selvittämällä tutkittavien koulutustausta sekä työkokemus edunvalvonta-asioiden käsittelyssä. Kaikki kyselyyn vastanneet olivat koulutustaustaltaan ammattikorkeakoulun käyneitä ja yksi vastanneista mainitsi tutkintonimikkeekseen tradenomi. Työkokemusta edunvalvonta-asioista tutkittavilla oli vaihtelevasti. 50 % vastanneista oli käsitellyt edunvalvonta-asioita 1 - 2 vuoden ajan. 25 % oli käsitellyt 3 - 5 vuotta ja 25 % ei lainkaan. Seuraavaksi kysymyksessä 4 kartoitettiin sitä, miten usein tutkittavat käsittelevät edunvalvonta-asioita sekä sitä mitä edunvalvonta-asioista he käsittelevät tai ovat käsitelleet. Vastaaajista 75 % vastasi kysymykseen 4, ettei käsittele edunvalvonta-asioita lainkaan tai on niitä käsitellyt joskus aiemmin ja puolestaan 25 % vastasi, että käsittelee niitä muutamia kertoja kuukaudessa. Kysymyksessä 5 kartoitettiin tarkemmin sitä, mitä edunvalvonta-asioita tutkittavat käsittelevät tai olivat käsitelleet. (Ks. kuvio 1.) 100 % kyselyyn osallistuneista oli vastannut käsitelleensä riittäisiä edunvalvojan määräämisasioita ja 25 % riidattomia.

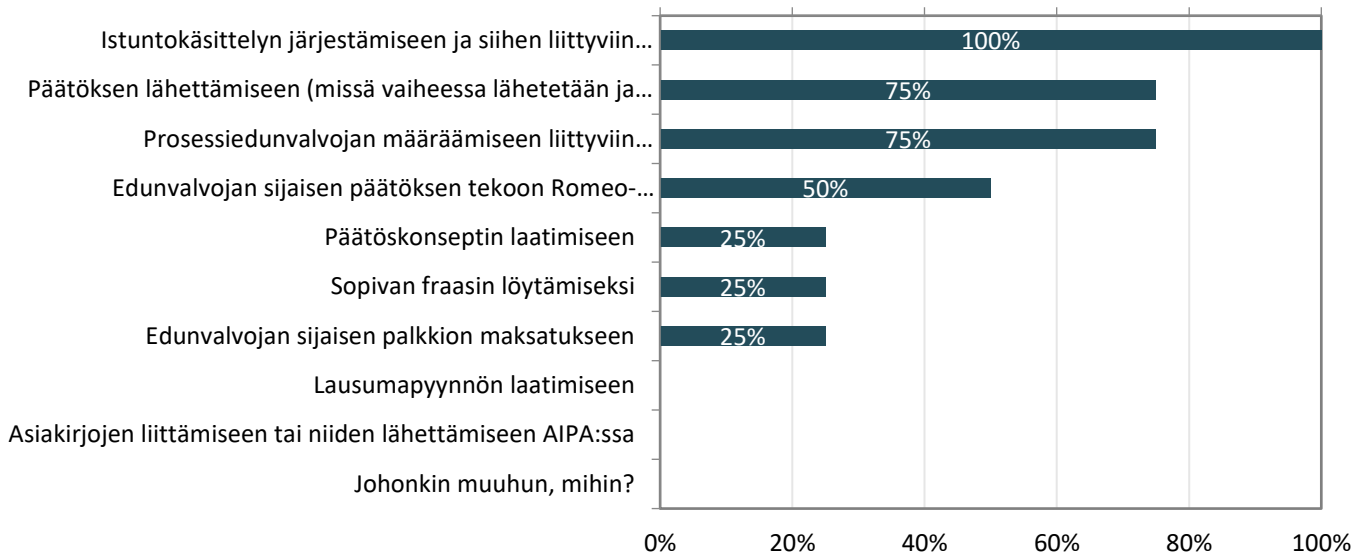

Kuvio 1. Kärjäsihteereiden käsittelemät edunvalvonta-asiat

Kysely oli tavoittanut lähinnä sihteereitä, jotka eivät enää käsittele edunvalvonta-asioita tai käsittelevät niitä harvoin. Tästä huolimatta puolet vastanneista oli käsitellyt suurinta osaa käräjäoikeudessa käsiteltävistä edunvalvonta-asioista. Ainut asialuokka, jota kukaan kyselyyn vastanneista sihteeereistä ei ollut käsitellyt, oli toimintakelpoisuuden rajoittaminen. Digi- ja väestötietoviraston (Toimintakelpoisuuden rajoittaminen ja vajaavaltaiseksi julistaminen n.d.) mukaan toimintakelpoisuuden rajoittaminen tulee vain harvoin kysymykseen, sillä edunvalvojan määrääminen on usein riittävä toimenpide päämiehen etujen turvaamiseksi. Tästä johtuen kyseisiä edunvalvonta-asioita onkin vireillä käräjäoikeudessa harvoin. Kysely vahvisti myös teoriassa esille tullutta seikkaa siitä, että edunvalvojan määrääminen heikentyneen terveydentilan vuoksi täysi-ikäiselle tai henkilölle, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu, on yleisin tuomioistuimessa käsiteltävä edunvalvonta-asia, sillä kaikki kyselyyn vastanneista olivat käsitelleet kyseisiä edunvalvonta-asioita.

Kuudennessa kysymyksessä kysyttiin sitä, kuinka usein tutkittavat kohtaavat ongelmia käsitellessään edunvalvonta-asioita. Tutkittavista 25 % vastasi, että kohtaa ongelmia muutamia kertoja kuukaudessa ja 75 % vastasi, että kohtaa ongelmia tätä harvemmin. Tällä kysymyksellä pyrittiin selvittämään sitä, onko edunvalvonta prosessi selvä ja ongelmaton käräjäoikeudessa käräjäsihteeerien näkökulmasta. Tuloksesta voidaan päätellä, että ei ole, sillä kukaan ei ollut vastannut, ettei kohtaisi edunvalvonta-asioiden käsittelyssä lainkaan ongelmia. Kysymyksessä 7 kartoitettiin sitä, mitkä ovat niitä toimenpiteitä prosessissa, joihin tutkittavat kokevat tarvitsevansa ohjeita avuksi. (Ks. kuvio 2.)

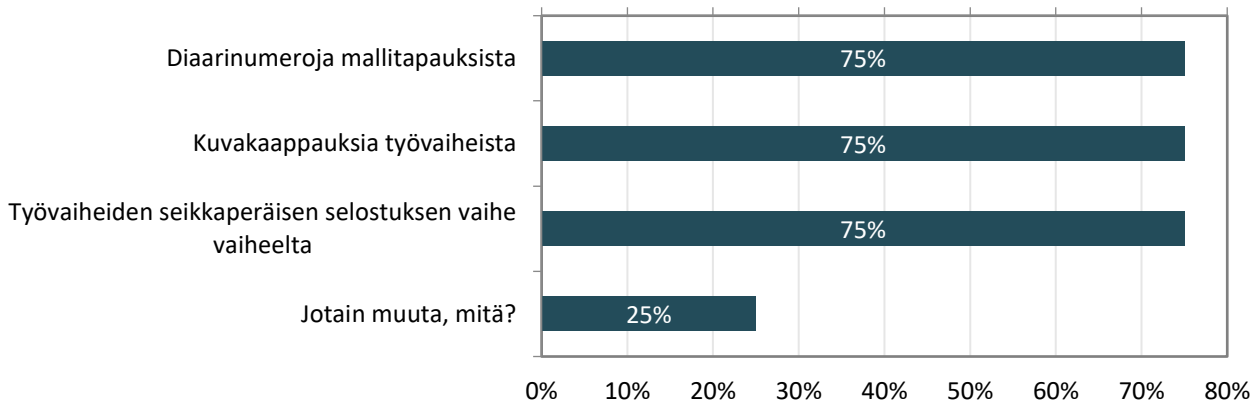
Vastausten määrää ei rajoitettu ja niiden lukumäärä oli 15 kappaletta. Vastauksista ilmeni, että edunvalvonta-asian istuntokäsittelyyn ja sen järjestämiseen liittyvät asiat aiheuttivat kaikille tutkimukseen osallistuneille käräjäsihteeereille ongelmia. Myös päätöksen lähettämiseen ja prosessiedunvalvojan määräämiseen liittyvät asiat koettiin haastaviksi. Istuntokäsittelyn järjestämiseen liittyviä asioita on käsitelty kappaleessa 4.3.1. Edunvalvonta päätöksen lähettämistä käsitellään kappaleessa 3.4 ja prosessiedunvalvojan määräämistä kappaleessa 4.6. Sen sijaan perustoiminnot AIPA:ssa, kuten asiakirjojen laatiminen ja liittäminen oli kaikille tuttua. AIPA on tuomioistuinten ja syyttäjälaitoksen käytössä oleva sähköinen asiahallintaohjelma.

Kuvio 2. Ongelmat edunvalvonta-asioiden käsittelyssä

Kahdeksannessa kysymyksessä kysyttiin siitä, millaiset ohjeet tukisivat parhaiten edunvalvonta-asioiden parissa työskentelyä. (Ks. kuvio 3.) Tällä kysymyksellä pyrittiin kartoittamaan sitä, miten toimeksiantona toteutettava käsikirja tulisi koostaa, jotta käräjäsihteerit saisivat siitä suurimman hyödyn. Vastausten määrää ei tässäkään ollut rajoitettu ja vastauksia oli 10 kappaletta. Yksi vastanneista oli vastannut kysymykseen ”jotain muuta, mitä?” ja lisätekstikentässä toivonut kaikkien vaihtoehtojen sekoitusta.

Vastauksista ilmenee, että kaikki vaihtoehdot ovat saaneet yhtä paljon kannatusta 75 %, joten kaikkien vaihtoehtojen sekoitus saa kannatusta siltäkin osin. Kuten aiemmista edunvalvontaa käsittelevistä kappaleista käy ilmi, edunvalvonta-asiat eroavat riita- ja rikosasioista monellakin tapaa. Edunvalvonta-asiat ovat myös hyvin erilaisia keskenään ja siksi niiden käsittely sisältää toisistaan poikkeavia toimenpiteitä ja menettelyjä. Eri asioissa tulisikin käyttää niihin parhaiten soveltuvaa ohjeistustapaa. Esimerkiksi riitaisen edunvalvonta-asian istuntokäsittelyn järjestämisessä voisi toimia parhaiten jo ratkaistun mallitapauksen tarkastelu, sillä siinä näkisi kerralla koko sen kokonaisuuden, jota istunnon järjestäminen edellyttää, istuntokutsuista ratkaisuun.

Kuvio 3. Ohjeiden toivottu sisältö

Viimeinen kysymys oli avoin kysymys, jolla annettiin mahdollisuus kommentoida asioita, jotka eivät välttämättä nousseet kyselyssä esille. Avoimen kyselyn kautta saatiin vastaus, jossa toivottiin sellaista käsikirjaa, jonka avulla sellainenkin henkilö pystyisi käsittelemään edunvalvonta-asioita, jolla ei ole niistä aiempaa kokemusta. Myös toimeksiantajan toiveena oli sellainen käsikirja, joka soveltuisi myös uusien työntekijöiden perehtymismateriaaliksi, joten käsikirjaa lähdettiin koostamaan siten, että se sisältäisi eri edunvalvonta-asioiden työvaiheet jokaista edunvalvonta-asiaa parhaiten vastaavalla ohjeistuksella asian vireille tulosta arkistointiin saakka.

6 POHDINTA

Opinnäytetyön tavoitteena oli tutustua tuomioistuimessa käsiteltäviä edunvalvonta-asioita koskevaan lainsäädäntöön ja perehdyttää lukija muun muassa tuomioistuinta, hakijalegitimaatiota sekä kuulemismenettelyä koskeviin säännöksiin. Lukija tutustutettiin myös edunvalvonta-asioita koskeviin korkeimman oikeuden ratkaisuihin eli siihen oikeuskäytäntöön, joka ohjaa alempien oikeuksien toimintaa. Opinnäytetyössä käytettiin lainopillisen menetelmän lisäksi empiirisenä menetelmänä kyselyä, jonka tavoitteena oli selvittää kärjäsihteereiden mielipiteitä ja toimintaa edunvalvonta-asioiden parissa. Opinnäytetyön ohella valmistui edunvalvonta-asioiden käsittelyä koskevat ohjeet Pohjois-Savon kärjäoikeuden kärjäsihteereiden käyttöön. (Ks. liite 1.)

Kärjäsihteereille suunnattujen ohjeiden on tarkoitus toimia sihteereiden apuna edunvalvonta-asioissa esimerkiksi lausumapyyntöjen laatimisessa, istunnon järjestämisessä sekä ratkaisukonseptien laatimisessa. Ohjeiden ei ole tarkoitus tarjota vastauksia esimerkiksi siihen, kuinka edunvalvojan määräämiselle asetettujen edellytysten täyttymistä tulisi arvioida tai ketä asiassa tulisi kuulla. Edellä mainittuja asioita on käsitelty opinnäytetyössä, jotta edunvalvontaprosessi hahmottuisi mahdollisimman täydellisenä kokonaisuutena. Niiden ohjeisiin tuominen ei kuitenkaan ole perusteltua, sillä kärjäsihteerit eivät ole vastuussa edunvalvontaprosessista, vaan toimivat aina kärjätuomarin tai kärjänotaarin ohjeiden mukaisesti. Sen vuoksi ohjeisiin onkin koottu kaikki edunvalvontaprosessia koskevat olennaiset lainkohdat, jotka vaikuttavat sihteerin tekemien toimenpiteiden taustalla. Niin opinnäytetyössä kuin ohjeissakin on käsitelty lyhyesti muut edunvalvonnan järjestämisen tavat, jotta voidaan hahmottaa ero edunvalvonnan ja esimerkiksi edunvalvontavaltuutuksen välillä.

Kyselytutkimukseen tuli vastauksia huomattavasti vähemmän, mitä oli odotettu. Tutkimuksen ja etenkin ohjeiden kannalta vielä valitettavampaa oli se, ettei kyselyyn saatu vastauksia niiltä, jotka käsittelevät edunvalvonta-asioita työssään päivittäin. Kyselyyn osallistumisesta lähetettiin muistutus osallistujille pari päivää ennen kyselyn sulkeutumista, mutta vastausprosentti jäi silti 40 prosenttiin. Tähän on varmasti osaltaan vaikuttanut muun muassa kärjäoikeuden kiireinen työtilanne ja saapuvan sähköpostin suuri määrä. Vaikka kysely ei aivan tavoittanut toivottua kohderyhmää, saatiin sen avulla arvokasta tietoa siitä, mitkä toimenpiteet edunvalvonta-asioiden käsittelyssä ovat sellaisia, joissa niitä vähän käsitelleet kärjäsihteerit kohtaavat ongelmia. Mikäli edunvalvonta-asioita päivittäin käsittelevät kärjäsihteerit olisivatkin vastanneet kyselyyn niiden sijaan, jotka siihen nyt vastasivat, olisi tulos ollut varmasti hyvin erilainen ongelmien osalta.

Opinnäytetyö rajattiin koskemaan vain tuomioistuimessa käsiteltäviä edunvalvonta-asioita ja niitä tarkasteltiin nimenomaisesti tuomioistuimen näkökulmasta. Jotta työstä ei olisi tullut liian laaja, esimerkiksi toimintakelpoisuuden rajoittamista ei käsitelty samassa laajuudessa, kuin edunvalvojan määräämistä täysi-ikäiselle. Tämä johtuu siitä, että toimintakelpoisuuden rajoitusta koskevia asioita käsitellään kärjäoikeudessa huomattavasti vähemmän kuin edunvalvojan määräämisasioita, kuten tutkimustuloksistakin ilmeni. Myöskin isyyden kumoamista koskevaa oikeudenkäyntiä

varten määrättävä edunvalvoja, adoption vahvistamista koskevaa oikeudenkäyntiä varten määrättävä edunvalvoja sekä poissa olevan oikeutta kuolinpesässä valvomaan määrättävä edunvalvoja rajattiin tutkimuksesta pois samasta syystä.

Opinnäytetyölle asetetut tavoitteet toteutuivat hyvin ja tutkimuksen tuloksena saatiin edunvalvonta-asioita koskevasta lainsäädännöstä ja muusta lähdeaineistosta koostettua kattava ja loogisesti etenevä kuvaus siitä, miten edunvalvontaprosessi etenee kärjäoikeudessa. Lisäksi kyselytutkimuksen avulla saatiin selville edunvalvonta-asioiden käsittelyä koskevia seikkoja kärjäsihteereiden näkökulmasta sekä hyviä näkökohtia käsikirjan sisällön laatimista ajatellen. Käsikirjan toteutus onnistui suunnitellusti ja siihen saatiin tuotua paljon ohjeita tukevaa tietoa lähdeaineistosta.

Tutkimuksen tuloksista voidaan todeta, että tuomioistuimen käsiteltäväksi tulevat edunvalvonta-asiat ovat taustaltaan usein hyvin erilaisia. Edunvalvonnan tarve voi johtua esimerkiksi alaikäisyydestä, sairaudesta, kehityksen viivästyisestä tai jostain muusta sellaisesta syystä, jonka vuoksi henkilö ei ole kykenevä huolehtimaan omista taloudellisista tai henkilöään koskevista asioistaan. Edunvalvonnan tarpeessa olevaa henkilöä pyritään auttamaan lievimmän mahdollisen keinon avulla, jotta henkilön itsemääräämisoikeuteen ei puututtaisi tarpeettomasti. Holhustoimilain ja oikeudenkäymiskaaren säännösten lisäksi edunvalvonta-asiaa käsiteltäessä tulee huomioida asiaan osallisten perus- ja ihmisoikeudet.

Edunvalvonta-asioissa yksi tärkeimmistä huomioon otettavista ihmisoikeuksista on jokaisen oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. HolhTL 73–76 §:n kuulemismenettelyä koskevat säännökset ovat eräitä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisimmistä elementeistä. Tutkimusta varten valittujen oikeustapausten KKO:2012:109 ja KKO:2009:68 avulla on tuotu esille sitä, kuinka kärjäoikeuden tulisi näitä kuulemista koskevia säännöksiä noudattaa edunvalvonta-asiaa ratkaistessaan. Tuloksista ilmenee, ettei kuulemismenettelyä koskevia säännöksiä tulisi koskaan tulkita laaventavasti, vaan tulkinnan tulisi olla vähintäänkin sanamuodon mukaista asiaan osallisten oikeuksien turvaamiseksi.

6.1 Tutkimuksen luotettavuus ja jatkotutkimusaihe

Opinnäytetyön lähdeaineisto koostuu pääasiassa holhoustoimilakia koskevasta lainsäädännöstä ja lain esitöistä. Muita käytettyjä lähteitä ovat lisäksi oikeudenkäymiskaaresta löytyvät hakemus- ja riita-asian käsittelyä koskevat säännökset, oikeuskäytäntö ja oikeuskirjallisuus sekä viranomaislähteet. Lähdeaineistoa voidaan pitää luotettavana. Luotettavuuden arvioinnissa on huomioitu aineiston sisältö, aineiston julkaisuajankohta sekä se, miksi aineisto on kerätty. Opinnäytetyössä tarkasteltavat oikeustapaukset on valittu tutkimukseen, sillä perusteella, että ne edustavat viimeisintä korkeimman oikeuden tulkintakäytäntöä käsiteltävästä asiasta. Tässä opinnäytetyössä käytetystä oikeuskirjallisuudesta Välimäen vuosina 2008 ja 2013 sekä Tornbergin ja Kuulialan vuonna 2015 julkaisemat teokset ovat edellisiltä vuosikymmeniltä. Yleisesti oikeuskirjallisuuden sisältämän tiedon ei katsota kuitenkaan olevan vanhentunutta, vaikka teoksen julkaisuajankohdasta olisi kulunut jo pidemmän aikaa. Holhoustoimilakiin ei ole tullut merkittäviä muutoksia kyseisten teoksien julkaisuajankohtien jälkeen.

Tutkimustuloksia voivat hyödyntää Pohjois-Savon kärjäoikeuden kansliahenkilökunta päivittäisessä työssään edunvalvonta-asioiden parissa. Kärjäsihteereiden lisäksi myös esimerkiksi kärjänotaarit voisivat hyötyä tästä tutkimuksesta etenkin tuomioistuinharjoittelunsa alkuvaiheessa. Tutkimustulosten pohjalta koostettu ohje toimii myös perehdytysmateriaalina uusille työntekijöille ja yhtenäistää työtapoja kärjäoikeuden sisällä. Mahdollisia jatkotutkimusaiheita voisivat olla esimerkiksi tarkemmin riitaisiin edunvalvonta-asioihin keskittyvä tutkimus, jossa käsiteltäisiin niihin liittyviä epäselvyytilanteita ja esimerkiksi niitä koskevaa kuulemismenettelyä tarkemmin.

LÄHTEET

A 1123/2021. Oikeusministeriön asetus eräistä tuomioistuinten hakemusmaksuista vuosina 2022 - 2024. Viitattu 9.4.2022. <https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2021/20211123>.

Aarnio, A. 2006. Tulkinnan taito – ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. Helsinki: Talentum.

Edunvalvontavaltuutus eli tuen tarpeen ennakointi. N.d. Viitattu 4.5.2022. <https://dvv.fi/edunvalvontavaltuutus-eli-tuen-tarpeen-ennakointi>.

Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus vuodelta 2012. Viitattu 13.4.2022. <https://www.oikeusasiamies.fi/documents/20184/42383/2012-fi>.

Fredman, M. 2021. Rikosasianajajan käsikirja. (2. uud. p.). Helsinki: Alma Talent Oy.

HE 146/1998 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle holhouslainsäädännön uudistamiseksi. Viitattu 5.3.2022. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_146+1998.pdf.

HE 26/2016 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä. Viitattu 13.4.2022. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/HE_26+2016.pdf.

HE 278/2010 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle tuomioistuinharjoittelua koskevaksi lainsäädännöksi. Viitattu 23.4.2022. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_278+2010.pdf.

HE 32/2001 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien riita-asiain valmistelua, pääkäsittelyä sekä hakemusasioiden käsittelyä koskevien säännösten muuttamisesta. Viitattu 23.4.2022. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_32+2001.pdf.

HE 45/2008 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi holhustoimen edunvalvontapalveluiden järjestämisestä sekä holhustoimesta annetun lain 8 §:n ja valtion oikeusaputoimistoista annetun lain 6 §:n muuttamisesta. Viitattu 24.4.2022. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_45+2008.pdf.

HE 52/2006 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi edunvalvontavaltuutuksesta sekä holhustoimesta annetun lain ja eräiden muiden lakien muuttamisesta. Viitattu 3.4.2022. https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Documents/he_52+2006.pdf.

Heikkilä, M., Rantaeskola, S. & Suikkanen-Malin, T. 2018. Lapsen edunvalvonta lastensuojelu- ja rikosprosessissa. Tyrvää-Vammala-Sastamala: Warelia.

KKO:2009:68. Korkeimman oikeuden ennakkopäätös. Viitattu 12.4.2022. <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2009/20090068>.

KKO:2009:7. Korkeimman oikeuden ennakkopäätös. Viitattu 5.3.2022. <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2009/20090007>.

KKO:2012:109. Korkeimman oikeuden ennakkopäätös. Viitattu 12.4.2022. <https://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/2012/20120109>.

L 1455/2015. Tuomioistunmaksulaki. Viitattu 9.4.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20151455>.

L 257/2002. Oikeusapulaki. Viitattu 13.4.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2002/20020257>.

L 39/1889. Rikoslaki. Viitattu 27.3.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001>.

L 4/1734. Oikeudenkäymiskaari. Viitattu 5.3.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1734/17340004000>.

L 417/2007. Lastensuojelulaki. Viitattu 19.3.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>.

L 442/1999. Laki holhoustoimesta. Viitattu 5.3.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990442>.

L 477/2016. Laki valtion oikeusapu- ja edunvalvontapiireistä. Viitattu 13.4.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20160477>.

L 666/1972. Laki valtion varoista maksettavista todistelukustannuksista. Viitattu 13.4.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1972/19720666>.

L 673/2016. Tuomioistuinlaki. Viitattu 23.4.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20160673>.

L 674/2016. Laki tuomioistuinharjoittelusta. Viitattu 23.4.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20160674>.

L 731/1999. Suomen perustuslaki. Viitattu 2.4.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>.

L 805/2011. Esitutkintalaki. Viitattu 19.3.2022. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20110805>.

L 812/2000. Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. Viitattu 23.4.2022.
<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>.

Linna, T. 2022. Hakemuskäyttö: Hakemusasioiden käsittely käräjäoikeuksissa (2. uud. p.). Helsinki: Alma Talent.

Toimintakelpoisuuden rajoittaminen ja vajaavaltaiseksi julistaminen. N.d. Kuvaus toimintakelpoisuuden rajoittamisesta ja vajaavaltaiseksi julistamisesta Digi- ja väestötietoviraston sivustolla. Viitattu 30.4.2022. <https://dvv.fi/toimintakelpoisuuden-rajoittaminen-ja-vajaavaltaiseksi-julistaminen>.

Tornberg, J. & Kuuliala, M. 2015. Suomen edunvalvontaoikeus. Helsinki: Talentum Media: Lakimiesliiton kustannus.

Välimäki, P. 2008. Holhoustoimen pääpiirteet (3. uud. p.). Helsinki: WSOYpro.

Välimäki, P. 2013. Edunvalvontaoikeus. Helsinki: Sanoma Pro Oy.

Yleiset tuomioistuimet. 2011. Kuvaus yleisistä tuomioistuimista Oikeus.fi- sivustolla. Julkaistu 11.1.2021. Viitattu 30.4.2022. <https://oikeus.fi/tuomioistuimet/fi/index/tuomioistuinlaitos/tuomioistuimet/yleisettuomioistuimet.html>.

LIITTEET

Liite 1. Edunvalvonta-asioiden käsikirja

EDUNVALVONTA KÄSIKIRJA

POHJOIS-SAVON KÄRÄJÄOIKEUS
ANNA VLASOFF

Sisällys

1 Yleistä edunvalvonnasta.....	1
3 Edunvalvojan määrääminen täysi-ikäiselle (riidaton).....	3
3.1 Lausumapyynnön laatiminen ja lähettäminen.....	3
3.2 Todistusten ja lausumien liittäminen ja kirjaaminen AIPaan	7
3.3 Päätöskonseptin laatiminen	9
3.4 Päätöksen lähettäminen ja jälkitoimet	10
4 Edunvalvojan määrääminen täysi-ikäiselle (riitainen)	12
5 Edunvalvojan sijaisen määrääminen.....	13
5.1 Edunvalvojan sijaisen määrääminen erityissäännöksen perusteella.....	14
6 Esitutkintalain perusteella määrättävä edunvalvoja	14
7 Prosessiedunvalvoja.....	15

1 Yleistä edunvalvonnasta

Tuomioistuimissa käsitellään seuraavia edunvalvonta-asioita: edunvalvojan määräämistä täysi-ikäiselle, edunvalvojan määräämistä alaikäiselle tai henkilölle, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu, toimintakelpoisuuden rajoittamista, edunvalvojan sijaisen määräämistä, prosessiedunvalvojan määräämistä, edunvalvojan vapauttamista, edunvalvojan tehtävän muuttamista sekä sen määräämistä lakkaamaan koskevia asioita sekä toimintakelpoisuuden rajoituksen poistamisia tai muuttamisia.

Edunvalvonnan avulla valvotaan sellaisten henkilöiden etua ja oikeutta, jotka eivät itse kykene pitämään huolta taloudellisista asioistaan. Edunvalvonnan tarkoituksena on auttaa henkilöä hänen taloudellisten asioidensa hoidossa, taloudellisten etujen valvonnassa sekä esimerkiksi huolenpidon ja hoidon järjestämisessä. Edunvalvonnan tarve voi johtua moninaisista syistä, kuten sairaudesta, poissaolosta tai esimerkiksi kehityksen viivästyemisestä. Pääsääntöisesti tuomioistuin määrää henkilön edunvalvontatehtävään. Lievin edunvalvonnan muoto on HolhTL 8.1 §:n mukaan määrättävä edunvalvoja, eli yleinen tukeva edunvalvoja, joka määrätään päämiehen tueksi ja avuksi hänen toimintakelpoisuuteensa puuttumatta. Mikäli laissa ei ole säädetty toisin, edunvalvojan määrääminen ei estä päämiestä itse tekemästä oikeustoimia tai vallitsemasta omaisuuttaan.

Edunvalvontatehtävään määrättävän henkilön tulee olla tehtävään sopiva ja antanut tehtävää varten suostumuksensa. Edunvalvontatehtävään määrättyä kutsutaan edunvalvojaksi. Edunvalvoja voi määräytyä suoraan lain nojalla, kuten alaikäisyydestä johtuvassa edunvalvonnassa, taikka edunvalvontaa koskevan päätöksen perusteella. Alaikäisten edunvalvojia ovat pääsääntöisesti heidän huoltajansa. Täysi-ikäisten edunvalvojia ovat oikeusaputoimistoissa työskentelevät yleiset edunvalvojat tai yksityishenkilöt, kuten esimerkiksi päämiehen läheinen.

Henkilön asioiden ja etujen hoitaminen voidaan järjestää myös muulla tavalla kuin vain HolhTL mukaisesti. Muita edunvalvonnan järjestämisen tapoja täysi-ikäisillä ovat hoitotahto ja muut hoitoa koskevat sopimukset, edunvalvontavaltuutus, tavallinen valtuutus, sekä

mukaisen edunvalvonnan vaihtoehdoksi. Edunvalvontavaltuutuksen tarkoituksena on tarjota edunvalvojan määräämistä joustavampi ja kevyempi tapa omien asioiden järjestämiseksi tulevaisuutta varten. Edunvalvontavaltuutus tehdään ennakkoon sen hetken varalta, jolloin ei enää itse pysty hoitamaan tai päättämään asioistaan. Edunvalvontavaltuutuksessa on mahdollista nimetä henkilö, jonka haluaa hoitavan asioitaan, sekä päättää siitä, miten asioita hoidetaan. Edunvalvontavaltuutus astuu voimaan, kun valtuutettu toimittaa valtakirjan holhousviranomaiselle.

Edunvalvonta-asiat tulevat vireille käräjäoikeudessa hakemuksen esityshetkellä. Hakemuksen tekemiseen ovat oikeutettuja holhousviranomainen eli DVV, päämies, edunvalvoja sekä päämiehen edunvalvoja taikka läheinen sekä muu läheinen tietyin edellytyksin. Yleisimmin hakijana on DVV. Kaikki edunvalvonta-asiat käsitellään AIPAssa. Edunvalvonta-asioita käsitellään kansliassa sekä istunnossa. Käsittelymuoto määräytyy sen mukaan, onko asia riitainen ja ketä asiassa on tarpeen kuulla henkilökohtaisesti.

Edunvalvonta-asioissa on kolme eri henkilölajia; hakija, asiaan osalliset ja kuultavat. Hakijalla tarkoitetaan sitä taho, joka on laittanut asian vireille. Asiaan osallisella tarkoitetaan sellaista henkilöä, jonka oikeudelliseen asemaan edunvalvontaa koskeva hakemus saattaa vaikuttaa siten, että se tuottaa hänelle oikeuden osallistua prosessiin ja valvoa siinä etuaan. Kuultaviksi kutsutaan niitä, joilla ei ole samaa asemaa ja oikeuksia asiassa kuin asiaan osallisella, mutta henkilöä halutaan kuulla asian selvittämisen vuoksi. Näin ollen asiaan osallisiksi voitaisiin luokitella päämies sekä hänen puolisonsa. Kuultavaksi puolestaan voitaisiin luokitella esimerkiksi DVV sellaisessa asiassa, jossa hakijana on joku muu taho.

Edunvalvonta-asian ratkaisee puheenjohtaja, joka voi käräjäoikeudessa olla laamanni, käräjätuomari taikka käräjänotaari. Pohjois-Savon käräjäoikeudessa käräjänotaarit toimivat puheenjohtajana riidattomissa edunvalvonta-asioissa ja riitaiset asiat ratkaisevat käräjätuomarit. Mikäli käräjänotaarin käsittelemä edunvalvonta-asia muuttuu riitaisaksi, asia siirretään käräjätuomarin ratkaistavaksi.

3 Edunvalvojan määrääminen täysi-ikäiselle (riidaton)

Edunvalvonta-asian käsittely alkaa siitä, kun kirjaamo jakaa jutun notaarille ja sihteerille. Sihteeri tarkistaa kirjaamosta tulleen sähköpostin perusteella, että AIPAn on viety kaikki hakijan toimittamat hakemusta koskevat asiakirjat. Sihteeri jää odottamaan ohjeita notaarilta. Kun notaari on katsonut jutun läpi, hän laittaa sihteerille sähköpostilla tiedon ketä asiassa kuullaan. Sihteeri laatii notaarin ohjeiden mukaisesti lausumapyynnöt ja lähettää ne sanotuille henkilöille.

3.1 Lausumapyynnön laatiminen ja lähettäminen

Lausumapyyntö laaditaan AIPAssa seuraavasti:

- mene pyynnöt välilehdelle
- paina oikeasta reunasta "lisää pyyntö" painiketta
- valitse pyynnön laaduksi vetovalikosta lausumapyyntö, jolloin AIPA tuottaa valmiin lausumapyyntöpohjan. Mikäli on tarve laatia valmiista poikkeava lausumapyyntöpohja, valitse lausuntopyyntö, jolloin AIPA luo tyhjän pohjan.
- laita täppä "määräaika" kohtaan. Määräaika on 14 päivää tiedoksiannosta.
- valitse vetovalikosta uhka. Yleensä lausumapyyntö lähetetään jollekin asiaan osalliselle, jolloin uhka on "ratkaisun uhalla". Mikäli lausumapyyntö lähetetään hakijalle, uhkana käytetään "jätetään sillensä".
- liiku pyynnön yläreunassa kohdasta "yleiset tiedot" kohtaan "vastaanottajat".
- klikkaa "valitse henkilöitä" ja valitse listalta ne henkilöt, joille lausumapyyntö lähetetään (eli ne kenet notaari on ilmoittanut kuultavaksi asiassa).

Yleensä edunvalvonta-asiansa kuullaan vähintään sitä, jolle haetaan edunvalvojaa ja mikäli hänellä on puoliso, myös häntä kuullaan. Hakijan ollessa joku muu kuin DVV, tulee myös DVV:tä kuulla.

- liiku pyynnön yläreunassa kohtaan "liitteet" ja klikkaa "valitse asiakirjoja". Valitse listalta

liittää.

→ paina tallenna, jolloin AIPA luo asiakirjan ja sulkee ponnahdusikkunan ja lausumapyyntö tulee etusivulle näkyviin.

Tiivistelmä Vaatimukset Pyynnöt Istunnot Ratkaisut Henkilöt Asiakirjat Ilmoitukset		
Pyynnöt Lisää pyyntö > ^		
Keskeneräiset		
Pyynnön laatu	Vastaanottajat	Määräpäivä/aika
Lausumapyyntö	KATAJA Pekka Olavi	14 päivää

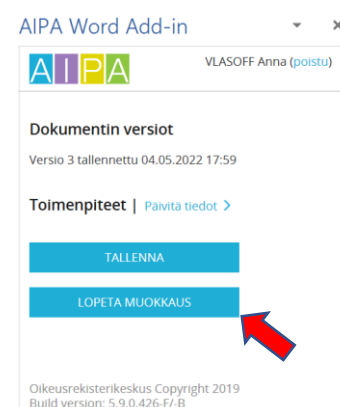
→ lausumapyyntö voidaan nyt avata oikealla näkyvästä sinisestä asiakirjan kuvasta. Asiakirja aukeaa Wordiin ja sitä voidaan muokata. Klikkaa ”ota muokkaus käyttöön”, jolloin Wordin oikeaan reunaan aukeaa AIPA Word Add-in, johon kirjaututaan samoilla tunnuksilla, kuin AIPaan. Kun olet kirjautunut, klikkaa sinistä ”muokkaa dokumenttia” painiketta.

Edunvalvonta-asioissa lausumapyyntöön tulee lisätä salassapitofraasi, mikäli lausumapyynnön liitteenä on lääkärinlausunto. Salassapitofraasi löytyy AIPA- kansioista: yhteiset tiedostot → KO → PSKO → AA POHJOIS-SAVON KO AIPA FRAASIT → Salassapitolomakkeet. Valitse A-SALASSAPITO.

→ kopioi salassapitofraasi kokonaisuudessaan ja liitä se lausumapyyntöön ennen koneellista allekirjoitusta. Paina ”tallenna” ja sen jälkeen ”lopetta muokkaus”, jolloin Word kysyy ”haluatko tallentaa viimeksi tekemäsi muutokset?”, paina ”tallenna”. Sulje Word, jolloin tulee uudelleen ”haluatko tallentaa tiedostoon xx tehdyt muutokset?”, paina ”älä tallenna”.

Seuraavaksi lausumapyyntö täytyy hyväksyä ja lähettää.

→ klikkaa sinistä ”lausumapyyntö” tekstiä, jolloin sen tiedot aukeavat ponnahdusikkunaan ja valittavaksi tulevat ”hyväksy” ja ”muokkaa” painikkeet. Muokkaa- painikkeella on mahdollista muuttaa jo aiemmin määriteltyjä asioita, kuten määräaika, uhkaa, vastaanottajia ja liitteitä. Jos näitä tietoja tarvitsee vielä muokata, muista muokkauksen jälkeen käydä Wordissa päivittämässä tiedot, jotta ne päivittyvät lausumapyynnölle!! Jos tietoja ei tarvitse muuttaa, klikkaa hyväksy- painiketta. Klikkaa ”kyllä” avautuvaan ponnahdusikkunaan liittyen pyynnön allekirjoittamisesta.

HUOM. muokkaa- painike poistuu käytöstä hyväksymisen jälkeen, jolloin lausumapyyntö on ainoastaan mahdollista poistaa, mutta sitä ei voi enää muokata.

Seuraavaksi lausumapyyntö täytyy lähettää. Halutessasi voit tarkastella asiakirjaa ennen lähettämistä PDF- muodossa klikkaamalla ”avaa pdf”, huomioi kuitenkin, että osoitekenttä näkyy edelleen tyhjänä, sillä osoite muodostuu asiakirjalle vasta lähetys vaiheessa.

→ klikkaa lähetä- painiketta.

Valitse vastaanottajat sen mukaan millä tavalla lausumapyyntö lähetetään kellekin. Sille, jonka edunvalvontaa asia koskee, laitetaan lausumapyyntö aina haastemiehen kautta.

Tällöin tiedoksiantotavaksi valitaan haastemiestiedoksianto ja tiedoksiannon määräpäivä laitetaan kuukauden päähän. HUOM! Kun lausumapyyntö lähetetään haastemiestiedoksiantoä käyttäen, se ei lähde vielä painamalla lähetä- painiketta minnekään, vaan se pitää erikseen vielä lähettää haastemiehille seuraavasti:

→ mene asiakirjat

→ lähetä asiakirja

→ valitse asiakirjoja, raksita haastemiehille lähetettävä lausumapyyntö ja tallenna

→ lisää vastaanottaja

→ laita täppä ”muu oikeushenkilö” kohtaan ja kirjoita nimi- kohtaan esimerkiksi Pohjois-Savon KO haastemiehet

→ valitse lähetystavaksi sähköposti

→ lisää haastemiesten sähköpostiosoite

→ tallenna → tallenna uudestaan → lähetä.

Muille asiaan osallisille, kuin sille, jonka edunvalvonnasta on kyse, lausumapyyntö lähetetään vastaanottotodistuksella. Vastaanottotodistuksella lähetettäessä tiedoksiannon määräpäivä laitetaan reilun kahden viikon päähän ja lähetystavaksi valitaan massapostitus.

Massapostituksella asiakirjat lähtevät postiin suoraan AIPAn kautta heti kun lähetä- painiketta on painettu.

Mikäli asiassa kuullaan edunvalvontaan esitetyn lisäksi esimerkiksi hänen puolisoaan, joka asuu tämän kanssa samassa osoitteessa, laitetaan molempien lausumapyynnot haastemiesten kautta. Näin säästytään siltä, että haastemiehet joutuisivat mahdollisesti

käymään uudelleen samassa paikassa, mikäli puoliso ei palauttaisikaan vastaanottotodistusta.

Voit varmistaa sinisen info- kuvakkeen takaa onnistuiko lähetys

→ info- kuvake → lähetykset.

Asiakirjat

[Luo AIPA-asiakirja >](#)
[Liitä asiakirja >](#)

Asiakirjan nimi

[Lähetä asiakirja >](#)

Asiakirjan käsittelytapa

Henkilö

[Oletussuodattimet >](#)

Nimi	Tila	Aika
Lausumapyyntö	Hyväksytty	4.5.2022 18:12

Asiakirjan tiedot

[Metatiedot](#)
[Lähetykset](#)

Vastaanottaja	Jakelutapa	Osoite	Tila
KASANEI	Massapostitus		
Lähettäjä: pohjois-savo.ko@oikeus.fi		Lähetyisaika: 28.4.2022 08:48	ONNISTUI
Digi- ja väestötietovirasto	Sähköposti		
Lähettäjä: pohjois-savo.ko@oikeus.fi		Lähetyisaika: 28.4.2022 08:48	ONNISTUI

Jokaisen lähetyksen perässä lukee joko onnistui tai epäonnistui. Mikäli lähetys on epäonnistunut, massapostituksella ja sähköpostitse lähetetyissä asiakirjoissa syynä voi olla liian suuri tiedosto koko. Lisäksi sähköpostilla lähetettäessä sähköpostiosoitteessa voi olla kirjoitusvirhe.

Kun lausumapyyntö on lähetetty, määräpäivä tulee näkyviin etusivulle.

Pyynnöt

[Lisää pyyntö >](#)

Lähetetyt

Pyynnön laatu	Vastaanottaja	Määräpäivä	Saapunut	Vastausasiakirja
Lausumapyyntö	KASANEN	(11.5.2022) + 14 pv		

Sihteri tulostaa AIPAn etusivusta näkymän, jossa lähetetyt lausumapyynnöt ja niiden

määräpäivät näkyvät. Sihteeri seuraa määräpäiviä ja liittää saapuvat vastaanottotodistukset ja lausumat AIPAAan.

3.2 Todistusten ja lausumien liittäminen ja kirjaaminen AIPAAan

Massapostituksella lähetettyjen lausumapyyntöjen vastaanottotodistukset ja lausumat palautuvat pääsääntöisesti postitse, mutta joskus myös sähköpostitse valokuvallitteenä. Postitse saapuvat vastaanottotodistukset ja lausumat skannataan omaan sähköpostiin ja viedään AIPAAan. Sähköpostitse palautuvat vastaanottotodistukset ja lausumat ovat jo valmiiksi sähköisessä muodossa, mutta mikäli ne ovat jossain muussa kuin PDF- muodossa, ne täytyy muuttaa PDF- tiedostoksi ennen AIPAn liittämistä. Tämä onnistuu esimerkiksi avaamalla JPG muotoinen kuva ja tulostamalla se PDF muotoon esimerkiksi Microsoft print to PDF:ää käyttäen.

Asiakirjan liittäminen onnistuu seuraavasti:

- mene "asiakirjat" kohtaan
- valitse sinisellä tekstillä oikeassa reunassa "liitä asiakirja"
- valitse sinisellä tekstillä yläreunassa "valitse tiedosto" ja hae liitettävä asiakirja sieltä, minne tallensit sen
- valitse ryhmäksi "tiedoksiantoasiakirjat" tai "vastaukset ja lausumat" riippuen kumpaako olet liittämässä
- valitse toimenpide. Mikäli liität tiedoksiantoa, valitse vastaanottotodistuksen vastaanottaminen. Mikäli liität lausumaa, valitse vaihtoehdoista lausuman vastaanottaminen.
- nimeä asiakirja, esimerkiksi: Meikäläinen Matti vastaanottotodistus. Asiakirjat tulee nimetä aina sukunimi etunimi asiakirja, eikä sanoja saa taivuttaa.
- siirry lähettäjä- tai laatijatiedot- välilehdelle. Valitse asiakirjan lähettänyt henkilö kohtaan "lähettäjä". Valitse kohdassa "toimitustapa" miten asiakirja on toimitettu. Henkilökohtaisesti tarkoittaa, että asiakirja on jätetty kirjaamoon. Merkkää vastaanottopäivä kirjaamon leiman tai sähköpostin saapumisajankohdan mukaisesti. Tallenna.

→ jos olet liittämässä vastaanottotodistusta, mene välilehdelle ”tiedoksiannot” ja klikkaa kynän kuvaa oikeassa reunassa. Valitse ”tiedoksianto” vetovalikosta vaihtoehto ”onnistui”. Paina ”valitse asiakirja” ja valitse liittämäsi vastaanottotodistus. Annettu tiedoksi- kohtaan merkitään se päivämäärä, jonka kuultava on merkinnyt vastaanottotodistukseen.

→ jos ole liittämässä lausumaa mene välilehdelle ”vastaustiedot” ja klikkaa ”merkitse vastaus” valitse lausuma asiakirjoista ja paina tallenna.

Haastemiestiedoksiantona lähetetyistä lausumapyynnöistä haastemies palauttaa sähköpostitse tiedoksiantotodistuksen sihteerille. Yleensä haastemies on jo liittänyt todistuksen AIPaan, joten sihteerin tehtävänä on tuolloin vain varmistaa, että sinne on liitetty oikea asiakirja oikeilla merkinnöillä, sekä tehdä tarvittavat merkinnät omaan määräpäivä seurantaan. Mikäli haastemies ei jostain syystä ole liittänyt todistusta AIPaan, liittäminen tapahtuu kuten yllä, paitsi

- toimenpide kohdassa valitaan vastaanottotodistuksen sijasta tiedoksiantotodistus
- ”lähettäjä- tai laatijatiedot” kohdassa valitaan lähettäjä tietojen sijasta laatijatiedot.

Kun laatijatiedot on valittu, tulee laatijaksi automaattisesti asiakirjaa liittävä henkilön nimi ja kuluva päivä.

Jos vastaanottotodistus ei ole palautunut ja tiedoksiannon määräpäivästä on jo ainakin 5 päivää aikaa, lausumapyyntö laitetaan haastemiehille tiedoksi annettavaksi seuraavasti

→ pyynnöt

→ lausumapyyntö

→ tiedoksiannot

→ lähetä uudelleen

→ tiedoksiantotavaksi valitaan haastemiestiedoksianto ja tiedoksiannon määräpäivä kuukauden kuluttua

→ lähetä. Muista vielä lähettää lausumapyyntö haastemiesten sähköpostiin kuten aiemmin
3.1 lausumapyynnön laatiminen- kohdassa ohjeistettiin.

Kun tiedoksiantoasiakirja on palautunut ja merkattu AIPaan, lähtee lausuman määräaika 14 vuorokautta kulumaan siitä päivästä laskien, jolloin kuultava on saanut asian tiedoksi. Sihteeri seuraakin ensin tiedoksiannon määräpäivää ja kun vastaanottotodistus tai tiedoksiantotodistus palautuu, seurattavaksi tulee lausuman määräaika. Kun lausuman määräaika on kulunut, asiassa voidaan tehdä ratkaisu.

3.3 Päätöskonseptin laatiminen

Sihteeri laatii päätöskonseptin lausuman määräajan jälkeen seuraavasti:

- ratkaisut
- lisää ratkaisu
- ratkaisun kohdentaminen- kohtaan valitaan vetovalikosta ”pääasiaratkaisu”
- valitaan kaikki asianosaiset
- siirrytään ratkaisutiedot- välilehdelle
- ratkaisutieto- kohtaan valitaan vetovalikosta ”hyväksytty, hyväksytty osittain”
- ratkaisupohja = päätös
- antamisajan voi käydä halutessaan muuttamassa kolme päivää eteenpäin
- tallenna.

Ratkaisut				Lisää ratkaisu >
Keskeneräiset				
Ratkaisu	Asianosaiset	Vaatimukset	Muokattu	
Pääasiaratkaisu Päätös	Kaikki Ratkaisunumero: 1003 2766	Edunvalvojan määrääminen heikentyneen terveydentilan vuoksi	22.4.2022 08:28 Annettu kansliassa (22.4.2022 08:28)	

Päätöskonseptia täytyy muokata lisäämällä sopiva fraasi.

- avataan ratkaisiasiakirja sinisestä asiakirjan kuvasta. Asiakirja aukeaa jälleen Wordiin ja AIPA Word Add-iniin pitää kirjautua ja ottaa muokkaus käyttöön kuten aiemmin kohdassa lausumapyynnön laatiminen on kerrottu. Tämän jälkeen mennään jälleen AIPA fraasit kansioon → edunvalvonta-asiat ja valitaan sieltä hakemusta vastaava fraasi. Jos hakemuksessa haetaan yksityishenkilöä päämiehen edunvalvojaksi, valitaan fraasi ”Edunvalvojan määrääminen YKSITYINEN EV PÄÄTÖS”. Jos taas edunvalvojaksi on esitetty yleistä edunvalvojaa, valitaan ”Edunvalvojan määrääminen YLEINEN EV PÄÄTÖS”. Kun sopiva fraasi on valittu, liitetään se päätökselle (tekstiä)- kohdan tilalle, säilyttäen lähteen

muotoilun. Tämän jälkeen päätöskonseptia täydennetään xx- merkintöjen osalta hakemuksen tiedoilla. Kun pohja on valmis, tallennetaan kuten aiemmin eli tallenna → lopeta muokkaus → tallenna → älä tallenna Wordia sulkiessa. Kun päätöskonsepti on valmis, ilmoitetaan asiasta notaarille sähköpostitse. Tähän päättyy sihteerin tehtävät kyseisen jutun osalta siihen saakka, kunnes notaari ilmoittaa, että päätös on valmis laitettavaksi ulos.

3.4 Päätöksen lähettäminen ja jälkitoimet

Edunvalvonta-asiat ratkaistaan päätöksellä, joka yleensä annetaan kärjäoikeuden kansliassa. Kun notaarilta tulee sähköpostilla ilmoitus, että edunvalvonta-asian päätös on valmiina laitettavaksi ulos päivänä x, sihteeri hoitaa päätöksen lähettämisen tarvittaville tahoille päätöksen antopäivänä. Ennen päätöksen lähettämistä sihteeri tarkistaa, että päätös on varmasti sähköisesti allekirjoitettu ja päivätty oikein. Päätös lähetetään holhousviranomaiselle, edunvalvojalle sekä päämiehelle tiedoksi. Holhousviranomaiselle päätös laitetaan sähköpostitse suoraan AIPasta virastopostiin sekä DVV:n ilmoittamalle käsittelijälle, jonka sähköpostiosoite on yleensä kirjattu asianosaistietoihin. Mikäli edunvalvojaksi on määrätty yleinen edunvalvoja, voidaan päätös lähettää myös sinne sähköpostitse. Jos edunvalvojaksi on määrätty yksityishenkilö, lähetetään päätös postitse, mikäli kärjäoikeudelle ei ole ilmoitettu hänen sähköpostiosoitettansa. Päämiehelle päätös lähetetään muutoksenhakuohjeiden kera postitse. Muutoksenhakuohjeet täytyy ensin liittää AIPaan, jotta ne voidaan lähettää päätöksen mukana suoraan AIPasta massapostituksella. → liitä asiakirja → valitse tiedosto → ryhmä = vireille tuloasiakirjat → toimenpide = viraston sisäisen asiakirjan liittäminen → nimeäminen = muutoksenhakuohjeet → laatijatiedot = omat tiedot, kuluva päivä.

Päätös lähetetään seuraavasti:

→ asiakirjat → lähetä asiakirja → valitse asiakirjoja, valitse päätös ja tallenna → lisää vastaanottaja → DVV, sähköposti, valitse DVV:n virastoposti → tallenna

Kaikki, joille päätös lähetetään, lisätään ensin edellä mainitulla tavalla vastaanottajiksi ja sen jälkeen painetaan lähetä. Päämiehelle ei kannata laittaa päätöstä samalla kuin muille, vaan lähettää päätös ja muutoksenhakuohjeet samalla kertaa.

Kun päätös on lähetetty kaikille asianosaisille, sihteeri kirjaa itselleen ylös asian diaarinumeron sekä päivän, jolloin päätös tulee lainvoimaiseksi. Sihteeri ottaa asian lainvoimaisuus seurantaan. Lainvoimaisuus päivänä sihteeri tarkistaa, ettei asiassa ole ilmoitettu tyytymättömyyttä ja käy päättelemässä asian lainvoimaiseksi seuraavasti: →ratkaisut → pääasiaratkaisu → muutoksenhaku → ratkaisun lainvoimaisuus, valitse vetovalikosta lainvoimainen. Tyytymättömyyden ilmoitus näkyy samalla muutoksenhaku lehdellä, jossa ratkaisu päätellään lainvoimaiseksi.

Edunvalvonta-asioissa hakemusmaksun maksaa hakija. Maksua ei kuitenkaan peritä, mikäli holhousviranomainen on hakijana. Näin ollen edunvalvonta-asioissa ei yleensä tarvitse laskuttaa, mutta mikäli asiassa hakijana on yksityishenkilö, laskutetaan hakemusasian maksu 270 euroa samalla, kun päätellään asia lainvoimaiseksi.

Edunvalvonta-asiaissa voidaan antaa väliaikainen määräys sellaisissa tilanteissa, joissa edunvalvonnan tarpeessa olevan henkilön asioiden hoitaminen täytyy järjestää nopealla aikataululla. Väliaikaista määräystä annettaessa tuomioistuimen ei tarvitse kuulla asiaan osallisia hakemuksen johdosta. Väliaikainen määräys on voimassa varsinaisen päätöksen antamiseen saakka, mikäli sitä ei peruuteta tai muuteta ennen sitä.

Edunvalvonta-asiaissa annettuun väliaikaismääräykseen ei saa hakea muutosta, mutta muutoin edunvalvonta-asioissa muutoksenhakuoikeus on kaikilla niillä, jotka ovat oikeutettuja panemaan asian vireille.

4 Edunvalvojan määrääminen täysi-ikäiselle (riitainen)

Riitainen edunvalvonta-asia on jo käynyt läpi edellisen kappaleen vaiheet silloin, kun se siirtyy tuomarille. Näin ollen riitaisassa asiassa tuomari tekee joko suoraan päätöksen ja sihteeri laittaa sen ulos edellisen kappaleen ohjeiden mukaan taikka asiassa ryhdytään järjestämään istuntoa. Tuomari ilmoittaa sähköpostilla sihteerille istunnon järjestämisestä.

→ sovi tuomarin ja DVV:n edustajan kanssa käsittelyn ajankohdasta ja katso että päivälle löytyy vapaa sali. DVV:n edustajan löydät AIPasta henkilöt kohdasta klikkaamalla DVV:n nimeä, jolloin aukeaa tiedot, jossa näkyy DVV:n virastopostin sekä edustajan sähköposti

osoitteet, kysely laitetaan edustajan sähköpostiin. Kun päivä sovittu, tee sali varaus. Parin tunnin varaus riittää.

Tee seuraavat toimenpiteet AIPAssa:

- lisää istunto
- istunnot
- lisää istunto
- lisää istuntopäivä
- valitse päivämäärä istuntopäivä kohtaan
- syötä alkamisajankohta
- ilmoita varattu sali, HUOM kirjoita esim. sali 5 tai sali 3, koska jos laittaa pelkän numeron, kutsussa ei käy ilmi, että se tarkoittaa salia

Lisää osallistujat sen mukaan ketä tuomari on pyytänyt kutsumaan, yleensä vähintään DVV ja päämies.

DVV:n lisääminen:

- lisää osallistuja
- valitse osallistuja valikosta DVV
- valitse asema = hakija
- lisää istunnon alun ajankohta
- valitse läsnäolovelvollisuus sen mukaan mitä tuomari on määrännyt
- ruksita mahdollisuus videokuulemiseen DVV:n kutsussa
- hakijalle seuraus = asia jätetään sillensä
- tallenna

Päämiehen lisääminen:

- lisää uusi osallistuja
- valitse osallistuja valikosta päämies
- valitse asema = asiaan osallinen
- lisää istunnon alun ajankohta
- läsnäolovelvollisuus sen mukaan mitä tuomari on määrännyt, yleensä käytetään = voidaan ratkaista/asiaan osallinen

Istunnon lisääminen luo samalla istunokutsut asiakirjoihin sekä hakemusasian istunto-painikkeen taakse. Tarkista, että kutsut ovat ok ja käy hyväksymässä ne

- istunnot
- hakemusasian istunto
- kutsut
- hyväksy kutsut
- raskita hyväksyttävät kutsut ja paina hyväksy

Istunokutsujen nimet kannattaa käydä muuttamassa asiakirjat kohdassa, jotta on helpompi lähettää oikea haastemiehille sekä DVV:lle.

- paina istunokutsun kohdalta
- muokkaa tietoja
- näytettävävä nimi esim istunokutsu DVV

→ Tee päämiehelle toimitettavaan istunokutsuun tiedoksiantotodistus.

Tiedoksiantotodistukseen löytyy pohja AIPA fraasit kansioista ”tiedoksiantotodistus” nimellä.

Muuta pohjaan päämiehen nimi ja osoitetiedot, vaihda oikea diaarinumero ja laita määräpäivä vähintään viikkoa ennen istuntoa. Muista liittää ta-todistus AIPaan, jotta voit lähettää sen lausumapyynnön kanssa haastemiehille suoraan AIPasta. Lähetä kutsu ja ta-todistus haastemiehille tiedoksi annettavaksi sähköpostilla.

→ Lähetä päämiehen kutsu sekä tiedoksiantotodistus haastemiesten sähköpostiin.

→ Lähetä DVV:n kutu sähköpostitse edustajan sähköpostiin.

→ Luo Skype kokous ja lähetä kutsu DVV:n edustajalle, asiaa käsittelevälle tuomarille sekä kopiona virastomestareille.

→ Tee juttulista, pohja löytyy AIPA fraasit kansioista nimellä ”juttuluettelo”.

→ vie juttulista virastomestareiden lokeroon postihuoneeseen tai lähetä sähköpostilla

→ tee pöytäkirjapohja, pöytäkirjapohjan fraasi löytyy AIPA kansioista, edunvalvonta-asioiden alta:

- luo asiakirja
- yleinen asiakirja

→ tallenna

- avaa tiedosto asiakirjat kohdasta klikkaamalla asiakirjan nimeä
- muuta asiakirjan otsikoksi ”pöytäkirja”
- muokkaa asianosaistietojen perään, kuka DVV:tä edustaa, poista yleinen edunvalvoja asianosaisista ja lisää päämiehen nimen perään ”henkilökohtaisesti”
- kun tekstit lisätty leikkaa koko asianosais- kenttä ja liitä uudelleen käyttämällä ”säilytä vain teksti” valintaa, näin kentästä poistuu automaattisesti päivittyvä kenttä ja muuttamasi tiedot pysyvät kentässä.
- tallenna, lopeta muokkaus, tallenna, älä tallenna Wordiä suljettaessa

→ tee päätöskonsepti samoin, kun riidattoman edunvalvonta-asian kohdalla. Riitaisan edunvalvonta-asian päätöspohjaan tulee lisätä todistelun kohta, katso mallia H 726/2022/184 tai H 726/2022/302.

DVV ilmoittaa yleensä n. viikkoa ennen asian istuntoa todistelun, johon tulee vetoamaan istunnossa. Kun ilmoitus tulee, lisää sihteerin nimetyn todistelun pöytäkirja- ja päätöspohjiin sekä tallentaa sähköpostiviestin AIPaan, jossa todistelusta on ilmoitettu. Joskus DVV saattaa nimetä asiassa myös todistajia. Tuomari kertoo millä läsnäolovelvollisuudella ja seurauksella sekä miten todistaja kutsutaan istuntoon (tarvitseeko haastemiehen kautta vai ei). Jos todistaja kutsutaan sakon uhalla, tuomari päättää myös sakon määrästä.

Jotta todistajalle saadaan tehtyä kutsu, tulee hänet ensin lisätä AIPaan asianosaisiin seuraavasti:

→ henkilöt

→ lisää luonnollinen henkilö

→ lisäämistapa määräytyy sen mukaan, onko todistajan henkilötunnus tiedossa vai ei, mikäli henkilötunnus on tiedossa, sen syöttämällä AIPA hakee suoraan väestötietojärjestelmästä henkilön tiedot. Mikäli henkilötunnusta ei ole tiedossa, valitaan lisäämistavaksi ”ilman henkilötunnusta” ja syötetään vähintään todistajan etu- ja sukunimi sekä joko sähköpostiosoite tai postiosoite kutsun lähettämistä varten → tallenna

Todistajan nimi tulee nyt näkyviin ”henkilöt”- kohtaan ”muut” välilehdelle. Todistaja pitää vielä lisätä vaatimukselle.

Vaatimukset

[Lisää vaatimus >](#) [^](#)

Vaatus	Esittäjät	Kohteet
Edunvalvojan määrääminen heikentyneen terveyd	Digi- ja väestötietovirasto / Holhousoimi	Itä-Suomen oikeusapu- ja edunvalvontapiirin yleine

- vaatimukset
- sinisellä lukeva vaatimus "edunvalvojan määrääminen..."
- muokkaa
- henkilöt- välilehti
- henkilöt, valitse lisätty todistaja
- asema = todistaja
- lisää vaatimukselle
- tallenna

Kun todistaja on lisätty henkilöihin ja vaatimukselle, hänelle voidaan luoda kutsu seuraavasti:

- istunnot
- hakemusasian istunto
- muokkaa
- klikkaa sinisellä kirjattua istuntopäivän päivämäärää
- lisää osallistuja
- valitse "osallistuja" valikosta todistajan nimi
- asema = todistaja
- lisää istunnon alkamisajankohta
- täytä läsnäolovelvollisuus ja seuraus tuomarin ohjeiden mukaisesti
- tallenna

AIPA luo todistajalle automaattisesti kutsun, joka pitää käydä hyväksymässä:

- istunnot
- hakemusasian istunto
- kutsut
- hyväksy kutsut
- raskita todistajan kutsu ja paina tallenna
- lähetä kutsu todistajalle tuomarin ohjeistamalla tavalla

Tuomari istuu edunvalvonta-asian istunnon ilman sihteeriä ja ilmoittaa, kun päätös on valmiina annettavaksi. Päätöksen lähettäminen ja jälkitoimet samoin, kun riidattomassa asiassa (luku 3), ellei tuomari ohjeista toisin.

5 Edunvalvojan sijaisen määrääminen

Edunvalvojalle on määrättävä sijainen, jos edunvalvoja on sairauden tai muun syyn vuoksi estynyt hoitamaan tehtäviään tai jos edunvalvojalla ei ole eturistiriidan vuoksi oikeutta toimia päämiehensä puolesta. Edunvalvoja ei voi edustaa päämiestään eturistiriidan vuoksi silloin, jos vastapuolena asiassa on edunvalvoja itse, edunvalvojan puoliso, lapsi tai joku muu, jota edunvalvoja edustaa.

Edunvalvojan sijaisen määräämisessä toimet ovat samat, kuin riidattomassa edunvalvojan määräämisasiassa täysi-ikäiselle.

5.1 Edunvalvojan sijaisen määrääminen erityissäännöksen perusteella

Edunvalvojan sijaisen määräämistä koskevaa sääntelyä löytyy myös holhustoimilain ulkopuolelta muun maussa lastensuojelulaista. Lapselle tulee lastensuojeluasiassa määrätä edunvalvoja käyttämään lapsen puhevaltaa huoltajan sijasta, mikäli on ”perusteltu syy olettaa, ettei huoltaja voi puolueettomasti valvoa lapsen etua asiassa; ja edunvalvojan määrääminen on tarpeen asian selvittämiseksi tai muutoin lapsen edun turvaamiseksi”. Hakemuksen voi tehdä holhousviranomaisena toimiva Digi- ja väestötietovirasto, sosiaalihuollosta vastaava toimielin tai huoltaja.

Lastensuojelulain perusteella määrättävässä edunvalvonta-asiassa, jossa kunta on hakijana, toimitaan pääsääntöisesti samoin, kuin riidattomassa edunvalvonta-asiassa (luku 3).

Kyseisissä asioissa kaikkien asiaan osallisten kuuleminen voidaan hoitaa vastaanottotodistuksella.

Lastensuojeluasiassa määrättävän edunvalvojan määräämisestä aiheutuneista kustannuksista, edunvalvojan palkkiosta ja kulujen korvaamisesta vastaa se kunta, joka on vastuussa lastensuojelun järjestämisestä. Näin ollen Romeo -päätöstä ei ole tarpeen tehdä, kuten esitutkintalain mukaan määrättävässä edunvalvonta-asiassa.

6 Esitutkintalain perusteella määrättävä edunvalvoja

Esitutkintalain perusteella määrättävä edunvalvoja edustaa lasta rikosprosessissa tilanteissa, joissa yleensä on kyse siitä, että lapsen huoltajaa tai muuta läheistä epäillään lapsen kohdistuneesta rikoksesta. Tällöin kumpikaan huoltajista ei voi edustaa lasta, sillä kyseessä on eturistiriitatilanne. Yleensä hakemuksen edunvalvojan määräämiseksi esitutkintalain perusteella tekee poliisista tutkinnanjohtaja. Lapsen huoltajille ja yli 15-vuotiaalle lapselle tulee varata tilaisuus tulla kuulluksi hakemuksen johdosta.

Sihteerin tekemät toimet esitutkintalain mukaista edunvalvojaa määrättäessä ovat samat kuin riidattomassa edunvalvonta-asiassa (luku 3). Esitutkintalain mukaan määrättävän edunvalvojan päätöksessä käytetään fraasia ”Päätös_edunvalvojan sijaisen määrääminen (rikos)”. Esitutkintalain mukaan määrättävässä edunvalvonta-asiassa sihteerin tulee tehdä päätöksen antopäivänä Romeo -päätös, mikäli alaikäisen edunvalvojaksi määrätään muu kuin julkinen oikeusavustaja.

Romeo -päätös tehdään Romeo järjestelmässä seuraavasti:

The screenshot shows the Romeo system interface. At the top, there are navigation tabs: Työpöytä, Historia, Työpinot, Lisää..., Haku, and Käyttövaralaskuri. Below the tabs, there is a logo for Romeo and a red text notification: "Oikeusavun asioiden häiriö ta ekonomiska förhållanden och". A dropdown menu is open under the "Lisää..." tab, listing several options: "Uudet hakemukset", "Oikeusapuhakemus", "Puolustajan hakemus", "Asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan hakemus", "Edunvalvoja (Esitutkintal 4 luku 8§) hakemus", "Valtion palveluksessa", and "Kunnan palveluksessa". On the right side of the interface, there is a red text notification: "maanantaina 9.5.2022 // Störning" and a line of text: "na, Kärjäsihteeri, Pohjois-Savon kärjäol".

→ klikkaa työpöydän yläreunasta ”lisää” → valitse ”edunvalvoja (Esitutkintal 4 luku 8 §)”

Esitutkintalain mukaisen edunvalvojan hakemus voidaan täyttää samaa ohjetta käyttäen kuin asianomistajan oikeudenkäyntiavustajan hakemusta täytettäessä, kts

[Romeo Tuomioistuimien käyttöohjeet - 01. Käyttöohje](#). Alla joitakin tarkennuksia edellä mainittuun ohjeeseen liittyen.

Vireilletulopäivä- kenttään täytetään sama päiväys, joka lukee AIPAssa asian otsikon alla. Hakijan etuuksien alkamispäivä on puolestaan se päivä, jona päätös on annettu. Perusteluun voi kirjata esimerkiksi ”kyse on asiasta, jossa huoltaja on epäiltynä lapseen kohdistuneesta rikoksesta”. Tiedoksianto- kohtaan vaihdetaan tiedoksiantotavaksi sähköposti.

Mikäli hakemus koskee useampaa lasta kerralla, ei molemmille tarvitse tehdä omaa päätöstä. Toisen lapsen tiedot voi lisätä ”asia” välilehdellä sivun alareunasta kohdasta ”muut asian henkilöt” → lisää uusi → kirjoita henkilötunnus ja hae VTJ:stä

Kun päätös on tehty, avataan se Yhteenvedon tulostus -painikkeesta ja lähetetään edunvalvojaksi määrätylle avustajalle tai avustajan toimistolle sähköpostitse.

6.1 Väliaikainen määräys

Esitutkintalain mukaan määrättävissä edunvalvonta-asiassa on mahdollista antaa väliaikainen määräys. Väliaikainen määräys annetaan kuulematta huoltajia ja yli 15-vuotiasta lasta. Poliisi antaa esitutkintalain perusteella määrättävää edunvalvojaa koskevan lausumapyynnön liitteineen tiedoksi huoltajille suorittaessaan heidän kuulustelunsa.

Kun esitutkintalain perusteella määrättävässä edunvalvonta-asiassa annetaan väliaikainen määräys, hakemus saapuu yleensä kiireellisenä poliisilta. Kun kirjaamo on jakanut asian notaarille, notaari tarkistaa hakemuksen ja pyytää sihteerä tekemään väliaikaiseen määräykseen päätöskonseptin.

Päätöskonsepti laaditaan seuraavasti:

→ ratkaisut

→ lisää ratkaisu

→ ratkaisun kohdentaminen- kohtaan valitaan vetovalikosta ”muu ratkaisu”

→ valitaan kaikki asianosaiset

→ siirrytään ratkaisutiedot- välilehdelle

- ratkaisutieto- kohtaan valitaan vetovalikosta ”hyväksytty, hyväksytty osittain”
- ratkaisupohja = päätös
- antamisajan voi käydä halutessaan muuttamassa kolme päivää eteenpäin
- muutetaan ratkaisuun ei saa hakea muutosta
- tallenna.

Päätöskonseptia täytyy muokata lisäämällä sopiva fraasi.

- avaa ratkaisuasikirja sinisestä asiakirjan kuvasta . Asiakirja aukeaa jälleen Wordiin ja AIPA Word Add-iniin pitää kirjautua ja ottaa muokkaus käyttöön kuten aiemmin kohdassa 3.1 lausumapyynnön laatiminen on kerrottu.

Tämän jälkeen mennään jälleen AIPA fraasit kansioon → edunvalvonta-asiat ja valitaan sieltä hakemusta vastaava fraasi ” Edunvalvojan sijainen VÄLIAIKAINEN MÄÄRÄYS (esitutkintafraasi)”. Kun sopiva fraasi on valittu, liitetään se päätökselle (tekstiä)- kohdan tilalle, säilyttäen lähteen muotoilun. Tämän jälkeen päätöskonseptia täydennetään xx-merkintöjen osalta hakemuksen tiedoilla. Täydennyksen jälkeen tallennetaan kuten aiemmin kerrottu eli tallenna → lopeta muokkaus → tallenna → älä tallenna Wordia sulkiessa. Kun päätöskonsepti on valmis, ilmoitetaan asiasta notaarille sähköpostitse.

Kun notaari on katsonut päätöksen väliaikaisesta määräyksestä läpi ja allekirjoittanut sen, hän ilmoittaa sihteerille, että päätös on valmiina annettavaksi ulos. Väliaikainen määräys lähetetään sähköpostilla AIPasta seuraaville:

- poliisin tutkinnanjohtajalle
- hakemuksessa nimetyille asiaa käsittelevälle poliisille
- sille, joka on määrätty edunvalvojaksi

Tässä vaiheessa täytyy luoda lausumapyynnot vanhemmille, jotta ne ovat poliisin käytössä, kun se suorittavat vanhempien kuulustelut.

- mene pyynnot välilehdelle
- paina oikeasta reunasta ”lisää pyyntö” -painiketta
- valitse pyynnön laaduksi vetovalikosta lausumapyyntö, jolloin AIPA tuottaa valmiin

- laita täppä ”määräaika” -kohtaan. Määräaika on 14 päivää tiedoksiannosta.
- valitse vetovalikosta uhka ”ratkaisun uhalla”.
- liiku pyynnön yläreunassa kohdasta ”yleiset tiedot” kohtaan ”vastaanottajat”.
- klikkaa ”valitse henkilöitä” ja valitse listalta hakemuksessa nimetyt lapsen huoltajat tai huoltaja, mikäli lapsella ei ole kuin yksi huoltaja.
- liiku pyynnön yläreunassa kohtaan ”liitteet” ja klikkaa ”valitse asiakirjoja”. Valitse listalta lausumapyyntöön liitettävät asiakirjat, eli poliisin toimittama hakemus ja sen liitteet sekä kärjäoikeudessa annettu päätös väliaikaisesta määräyksestä.
- paina tallenna, jolloin AIPA luo asiakirjan ja sulkee ponnahdusikkunan ja lausumapyyntö tulee etusivulle näkyviin.

Tiivistelmä Vaatimukset Pyyntö Istunnot Ratkaisut Henkilöt Asiakirjat Ilmoitukset		
Pyyntö		Lisää pyyntö > ^
Keskeneräiset		
Pyynnön laatu	Vastaanottajat	Määräpäivä/aika
Lausumapyyntö	KATAJA Pekka Olavi	14 päivää

- lausumapyyntö voidaan nyt avata oikealla näkyvästä sinisestä asiakirjan kuvasta. Asiakirja aukeaa Wordiin ja sitä voidaan muokata. Klikkaa ”ota muokkaus käyttöön”, jolloin Wordin oikeaan reunaan aukeaa AIPA Word Add-in, johon kirjaututaan samoilla tunnuksilla, kuin AIPaan. Kun olet kirjautunut, klikkaa sinistä ”muokkaa dokumenttia” painiketta.

Esitutkintalain mukaan määrättävissä edunvalvonta-asioissa lausumapyyntöön tulee lisätä salassapitofraasi. Salassapitofraasi löytyy AIPA- kansioista: yhteiset tiedostot → KO → PSKO → AA POHJOIS-SAVON KO AIPA FRAASIT → Salassapitolomakkeet. Valitse A-SALASSAPITO.

→ kopioi salassapitofraasi kokonaisuudessaan ja liitä se lausumapyyntöön ennen koneellista allekirjoitusta. Paina ”tallenna” ja sen jälkeen ”lopeta muokkaus”, jolloin Word kysyy ”haluatko tallentaa viimeksi tekemäsi muutokset?”, paina ”tallenna”. Sulje Word, jolloin tulee uudelleen ”haluatko tallentaa tiedostoon xx tehdyt muutokset?”, paina ”älä tallenna”.

Seuraavaksi lausumapyyntö täytyy hyväksyä ja lähettää.

- pyynöt
- klikkaa sinistä ”lausumapyyntö” tekstiä, jolloin sen tiedot aukeavat ponnahdusikkunaan ja valittavaksi tulevat ”hyväksy” ja ”muokkaa” painikkeet. Paina ”hyväksy” ja klikkaa ”kyllä”

avautuvaan ponnahdusikkunaan liittyen pyynnön allekirjoittamisesta. HUOM. muokkaa-painike poistuu käytöstä hyväksymisen jälkeen, jolloin lausumapyyntö on ainoastaan mahdollista poistaa, mutta sitä ei voi enää muokata.

Seuraavaksi lausumapyyntö täytyy lähettää. Halutessasi voit tarkastella asiakirjaa ennen lähettämistä PDF- muodossa klikkaamalla ”avaa pdf”, huomioi kuitenkin, että osoitekenttä näkyy edelleen tyhjänä, sillä osoite muodostuu asiakirjalle vasta lähetys vaiheessa.

→ klikkaa lähetä- painiketta.

Valitse vastaanottajiksi lapsen huoltajat. Valitse lähetystavaksi ”asiaan osallinen huolehtii” ja laita tiedoksiannon määräpäivä kahden viikon päähän. HUOM! Kun lausumapyyntö lähetetään vaihtoehtoa ”asiaan osallinen huolehtii” käyttäen, se ei lähde vielä painamalla lähetä- painiketta minnekään, vaan se pitää erikseen vielä lähettää poliisille tiedoksi annettavaksi seuraavasti:

→ mene asiakirjat

→ lähetä asiakirja

→ valitse asiakirjoja, raksita laatimasi lausumapyynnot ja tallenna

→ lisää vastaanottaja

→ valitse vastaanottajaksi molemmat Itä-Suomen poliisilaitoksen alta löytyvät poliisien sähköpostiosoitteet ja tallenna

→ lähetä.

Kun lausumapyyntö on lähetetty, määräpäivä tulee näkyviin etusivulle.

Pyynnot

[Lisää pyyntö >](#)

Lähetetyt

Pyynnön laatu	Vastaanottaja	Määräpäivä	Saapunut	Vastausasiakirja
Lausumapyyntö	KASANEN	(11.5.2022) + 14 pv		

Sihtteri tulostaa AIPAn etusivusta näkymän, jossa lähetetyt lausumapyynnot ja niiden määräpäivät näkyvät. Sihtteri seuraa määräpäiviä ja liittää saapuvat vastaanottotodistukset ja lausumat AIPaan.

Poliisi toimittaa vanhempien kuulustelun jälkeen tiedoksiantotodistukset käräjäoikeuteen.

Tämän jälkeen asiassa voidaan tehdä pääasialkaisu 3.3 päätöskonseptin laatiminen -

kohdan mukaisesti. Päätös lähetetään poliisille, edunvalvojaksi määrätylle sekä vanhemmille. Vanhemmille päätös tulee lähettää muutoksenhakuohjeiden kera.

Myös väliaikaisia määräyksiä sisältävissä esitutkintalain mukaan määrättävissä edunvalvonta-asioissa tulee tehdä Romeo -päätös. Päätöksen voi halutessaan tehdä siinä vaiheessa, kun on lähettänyt väliaikaisesta määräyksestä päätöksen ja laittanut lausumapyynnöt poliisille tai vasta pääasiantarkkailun antohetkellä. Jutuissa, joissa annetaan väliaikainen määräys, on kuitenkin muistettava, että etuuksien alkamispäivä alkaa väliaikaisen määräyksen antopäivästä.

7 Prosessiedunvalvoja

Edunvalvojan tehtävä voidaan rajoittaa koskemaan määrättyä oikeustointia, asiaa tai omaisuutta. Esimerkiksi oikeudenkäynti tai osa siitä voidaan luokitella sellaiseksi asiaksi, jota varten tuomioistuin voi määrätä edunvalvojan. Oikeudenkäyntiä varten määrättyä edunvalvojaa nimitetään prosessiedunvalvojaksi ja annetulla määräyksellä turvataan kuulemismenettely.

Tuomioistuin, jossa oikeudenkäynti on vireillä, voi viran puolesta määrätä asianosaiselle edunvalvojan oikeudenkäyntiä varten, mikäli hän on sairauden, henkisen toiminnan häiriintymisen, heikentyneen terveydentilan tai muun vastaavan syyn vuoksi kykenemätön valvomaan omaa etuaan.

Tuomioistuin voi edunvalvonta-asiassa määrätä prosessiedunvalvojan viran puolesta sille, jonka edunvalvontaa hakemus koskee, mikäli tuomioistuin katsoo, että se on henkilön oikeusturvan kannalta tarpeen. Esimerkiksi riidattomassa, mutta epäselvässä asiassa prosessiedunvalvoja voidaan määrätä asian selvittämiseksi. Riitaisessa asiassa päämies puolestaan tarvitsee prosessiedunvalvojan istuntoa varten. Lisäksi prosessiedunvalvoja voidaan joutua määräämään sellaisessa tilanteessa, jossa hakemusta ei ole saatu annettua tiedoksi päämiehelle hänen terveydentilansa vuoksi.

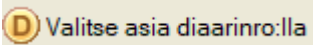
Edunvalvonta-asiaa varten määrättävän prosessiedunvalvojan määrääminen etenee seuraavasti:

- tiedustellaan asianajajalta tai julkiselta oikeusavustajalta suostumusta prosessiedunvalvojaksi, tuomari yleensä ilmoittaa keneltä kysytään
- joissain tilanteissa päämiestä tulee kuulla edunvalvojan henkilöstä, jolloin päämiehelle laitetaan ilmoitus suostumuksen antaneesta prosessiedunvalvojasta ja tiedustellaan päämiehen mielipidettä. Tuomari ilmoittaa erikseen, mikäli päämiestä tulee kuulla
- kun prosessiedunvalvojan suostumus on saatu ja päämiestä mahdollisesti kuultu edunvalvojan henkilöstä, asiassa tehdään päätös. Päätös tehdään muuna ratkaisuna AIPAssa (kts kohta "6.1 väliaikainen määräys"). HUOM! prosessiedunvalvojan määrittämiseen saa hakea muutosta, joten muutoksenhakua ei tarvitse muuttaa viimeiseltä välilehdeltä. Fraasina päätöksellä käytetään "prosessiedunvalvojan määrittäminen konsepti".
- päätös sekä edunvalvonta-asiata koskeva aineisto lähetetään määrätylle prosessiedunvalvojalle
- prosessiedunvalvojan määrittämisestä koskeva päätös lähetetään myös päämiehelle muutoksenhakuohjeiden kera

Prosessiedunvalvoja ottaa yhteyttä päämieheen ja kartoittaa hänen tilannettaan. Prosessiedunvalvoja myös selvittää, saako päämies oikeusapua. Prosessiedunvalvoja edustaa päämiestä istunnossa ja saattaa toimittaa lausuman joko ennen istuntoa tai lausuu viimeistään istunnossa päämiehen puolesta.

Tuomioistuin voi määrätä edunvalvojan viran puolesta myös silloin, kun rikosasian oikeudenkäynnin ollessa jo vireillä käy ilmi, että asianosainen ei kykene ilmaisemaan omaa näkemystään tai toimimaan esimerkiksi mielisairauden vuoksi. Myös tilanteissa, joissa vastaaja on syntykeeton ja tuomioistuimella on näyttöä hänen puuttuvasta oikeudenkäynti kelpoisuudestaan esimerkiksi tuomioistuimen omien havaintojen muodosta, tulee tuomioistuimen määrätä vastaajalle edunvalvoja.

Rikosasiaa varten määrättävä prosessiedunvalvojan määräys tehdään Sakari Notesissa:

- avaa Sakari Notes ja klikkaa
- kirjoita rikosasian diaarinumero ja paina ok
- klikkaa uusi- painiketta

- valitse päätös, jolloin uusi tyhjä asiakirjapohja aukeaa
- käytä Notesin etsi toimintoa ja etsi hakusanalla ”prosessiedunvalvoja” sopivaa pohjaa päätökselle (kts. esimerkiksi R 21/1255)
- kopio löytämäsi asiaan sopiva pohja ja liitä se tyhjälle asiakirjapohjalle
- muuta pohjan tiedot vastaamaan käsillä olevaa rikosasiaa
- tallenna

Niin edunvalvonta-asian kuin rikosasiankin oikeudenkäyntiä varten määrätylle edunvalvojalle maksetaan kulut ja palkkio päämiehen varoista HolhTL 44 §:n nojalla. Rikosasioissa päämiehelle voidaan määrätä avustaja oikeusapulain tai lain oikeudenkäynnistä rikosasioissa (ROL) 2:1a §:n mukaisesti tai puolustaja ROL 2:1 §:n mukaisesti. Tällöin prosessiedunvalvoja on käytännössä sama henkilö kuin avustajaksi tai puolustajaksi määrätty asianajaja tai julkinen oikeusavustaja. Tällaisessa tilanteessa prosessiedunvalvojalle maksettavat kulut ja palkkio voidaan suorittaa avustajan- tai puolustajanmääräyksen perusteella valtion varoista.

Liite 2. Kyselylomake kärjäsihteereille

Edunvalvonta-asioiden käsittely tuomioistuimessa

 Pakolliset kysymykset merkitty tähdellä (*)

Edunvalvonta-asioilla tarkoitetaan tässä tutkimuksessa kaikkia tuomioistuimessa käsiteltäviä edunvalvonta-asioita, kuten: 1) edunvalvojan määrääminen täysi-ikäiselle 2) edunvalvojan sijaisen määrääminen 3) edunvalvojan vapauttaminen 4) edunvalvojan tehtävän muuttaminen/lakkaaminen 5) toimintakelpoisuuden rajoittaminen sekä 6) toimintakelpoisuuden rajoituksen poistaminen tai muuttaminen.

Kyselyyn vastaaminen tapahtuu anonymisti, eikä osallistujien henkilötietoja kerätä.

1. Annan osallistumissuostumukseni tähän tutkimukseen *

- Kyllä
- Ei (kysely päättyy)

2. Koulutustausta

Halutessasi voit kirjoittaa tutkintonimikkeen vastausvaihtoehdon perään

- Peruskoulukoulutus
- Lukiokoulutus
- Ammatillinen koulutus _____
- Ammattikorkeakoulukoulutus _____
- Yliopistokoulutus _____

3. Työkokemus edunvalvonta-asioiden käsittelystä

- Ei lainkaan
- Alle vuosi
- 1-2 vuotta
- 3-5 vuotta
- Yli 5 vuotta

4. Käsitellen edunvalvonta-asioita

- Päivittäin
- Viikoittain
- Muutamia kertoja kuukaudessa
- Harvemmin
- En lainkaan/olen ennen käsitellyt

5. Mitä edunvalvonta-asioita käsittelet / olet käsitellyt?

- Edunvalvojan määrääminen heikentyneen terveydentilan vuoksi (riidaton)
- Edunvalvojan määrääminen heikentyneen terveydentilan vuoksi (riitainen, edellyttää istuntokäsittelyn järjestämistä)
- Edunvalvojan määrääminen alaikäiselle tai henkilölle, jonka toimintakelpoisuutta on rajoitettu
- Edunvalvojan sijaisen määrääminen
- Edunvalvojan vapauttaminen tehtävästään
- Edunvalvojan tehtävän muuttaminen/lakkaaminen
- Toimintakelpoisuuden rajoittaminen

6. Kohtaan ongelmia edunvalvonta-asioiden käsittelyssä

- Päivittäin
- Viikoittain
- Muutamia kertoja kuukaudessa
- Harvemmin
- En lainkaan

7. Tarvitsen ohjeita avuksi

- Lausumapyynnön laatimiseen
- Päätöskonseptin laatimiseen
- Sopivan fraasin löytämiseksi
- Istutokäsittelyn järjestämiseen ja siihen liittyviin toimenpiteisiin (esimerkiksi istutokutsujen ja pöytäkirjan laatiminen)
- Päätöksen lähettämiseen (missä vaiheessa lähetetään ja kenelle)
- Asiakirjojen liittämiseen tai niiden lähettämiseen AIPA:ssa
- Edunvalvojan sijaisen päätöksen tekoon Romeo- järjestelmässä
- Edunvalvojan sijaisen palkkion maksatukseen
- Prosessiedunvalvojan määräämiseen liittyviin toimenpiteisiin
- Johonkin muuhun, mihin? _____

8. Työtä tukisi parhaiten ohjeet, jotka sisältävät

- Diaarinumeroja mallitapauksista
- Kuvakaappauksia työvaiheista
- Työvaiheiden seikkaperäisen selostuksen vaihe vaiheelta
- Jotain muuta, mitä? _____

9. Muuta lisättävää aiheeseen liittyen
